

Mijn pen heeft iets te vertellen

Lesactiviteiten verhalen schrijven
voor midden- en bovenbouw

Eric Besselink en Eline Seinhorst

Schrijven is een spel dat je met zijn tweeën speelt (Georges Perec)

Verantwoording

Dit boek over verhalen schrijven is tot stand gekomen in het leernetwerk 'Schrijven Kun je Leren'. Dit leernetwerk was een van de projecten binnen het project Versterking Samenwerking Lerarenopleiding en Scholen. Op maandelijkse werkdagen verdiepte het leernetwerk zich in de manier waarop we kinderen kunnen verleiden met plezier mooie zelf gefantaseerde verhalen te schrijven.

Leerkrachten van basisschool 't Montferland uit 's- Heerenberg, basisschool Op Koers uit Varsseveld en basisschool De Regenboog en De Schakel uit Eibergen hebben deelgenomen aan het leernetwerk. Daarnaast waren in het leernetwerk studenten en opleidingsdocenten van Iselinge Hogeschool en een onderzoeker van het Welten Instituut van de Open Universiteit betrokken.

Uit deze uitgave mag vrijelijk gekopieerd worden.

correctie: Annie Besselink

vormgeving: Frans Hesselink ontwerp bureau bno

foto en bewerking p. 164: Joop Tunzi

drukwerk: Totdrukwerk b.v. Apeldoorn

 IselingeHogeschool

voltijd, deeltijd en academische pabo

SAMENWERKINGSVERBAND - OPLEIDEN - IN - SCHOLEN - GRAAFSCHAP/ACHTERHOEK/ISELINGE

Het leernetwerk bestond uit: Eric Besselink, Karlijn Bolwerk, Bas Bruggink, Anneke Grob, Melline Huiskamp, Kim Klaver, Riëlle Koeslag, Ilse Groot Kormelinck, Marijn Krabbenborg, Merel Startman, Eline Seinhorst, Imke Snijders, Anne Stevering, Lotte Tuentjer, Emmy Vrieling, Dorien de Vries, Joke de Vries en Marleen Wolters.

Inhoud

Inleiding	7
Aan de slag	29
Lessen groep 4	31
Lessen groep 5	52
Lessen groep 6	78
Lessen groep 7	104
Lessen groep 8	133

Verhalen schrijven: voor veel kinderen een hele klus. Veel leerkrachten weten niet goed op welke manier ze hun leerlingen kunnen ondersteunen bij het schrijven van een origineel verhaal. In deze inleiding worden handreikingen geboden om goede instructies te ontwerpen die ertoe leiden dat leerlingen sneller 'op verhaal komen'. Verder worden voorbeelden gegeven van manieren om kinderen tijdens hun schrijven met hulpkaarten gericht te ondersteunen.

'Het is iets dat vanzelf gaat, schrijven,' zei ik. 'ik schrijf ook altijd in mijn hoofd. Ik bedoel ... als ik iets meemaak, ga ik er vanzelf een verhaaltje over maken, alsof ik de hoofdpersoon ben in een boek. En soms bedenk ik een ander einde. Dat vind ik het leukste geloof ik, dat ik zelf mag bepalen wat er gebeurt en hoe het afloopt'

(Huizing, 2014, p. 8).

Mijn pen heeft iets te vertellen

Inleiding

Annet Huizing beschrijft in haar boek 'Hoe ik per ongeluk een boek schreef' het leven van Katinka. Doordat haar moeder overlijdt en haar vader een relatie krijgt met een nieuwe vriendin,

denkt Katinka veel na over mensen en hun relaties. Ze vertrouwt haar ervaringen graag toe aan het papier. Katinka heeft het geluk dat in haar straat een 'echte' schrijfster woont. Ze steekt regelmatig voor schrijfadvisen de straat over om met Lidwien te praten over de kunst van het schrijven. Lidwien stelt Katinka vragen over wat lezen en schrijven voor haar betekenen. Ze leert haar formuleren en vooral kritisch naar haar teksten te kijken. Katinka schrijft over haar leven. Ze heeft er geen moeite mee om onderwerpen te vinden

waarover ze wil schrijven. Ze vindt het normaal om eerst haar ideeetjes in klad te noteren. Ze wikt en weegt over de manier waarop ze haar tekst uiteindelijk zal opbouwen. Terwijl ze schrijft, leest ze nog eens terug. Ze stelt zichzelf kritische vragen: 'Is het wel begrijpelijk als ik het zo opschrijf?' En nadat ze het voorleest aan Lidwien en tips krijgt om het nog beter te maken, heeft ze de drive om gemotiveerd de laatste verbeteringen door te voeren. Ze is intrinsiek gemotiveerd om te schrijven en hanteert effectieve schrijf- en denkstrategieën om een schrijftaak succesvol te voltooien, ze reguleert haar schrijven zelf.

Hoe graag we dat misschien ook zouden willen, niet elke leerling is een Katinka. Er zijn leerlingen die ervan overtuigd zijn dat het schrijven van verhalen niet leuk is en dat ze het niet kunnen. Soms vinden ze het moeilijk om te bedenken waarover ze willen schrijven of hoe ze moeten beginnen. In deze inleiding zal worden ingegaan op het leren schrijven van verhalen. Daarbij zal een aantal

vragen centraal staan: 'Welke vaardigheden zijn cruciaal in het leren schrijven van een verhaal?', 'Hoe kun je binnen de basisschool komen tot een leerlijn voor het schrijven van verhalen?', 'Hoe ziet zo'n leerlijn voor het schrijven van verhalen eruit?', 'Welke tools helpen de leerkracht om een kwalitatief hoogstaande instructie te ontwerpen waarin het schrijven van verhalen centraal staat?', 'Op welke manier kunnen we leerlingen tijdens hun schrijven stimuleren om zelfsturend en gemotiveerd tot mooie schrijfervaringen te komen?' Om deze vragen te beantwoorden zijn in het leernetwerk 'Schrijven Kun Je Leren' van Iselinge Hogeschool materialen ontworpen. Aan het leernetwerk namen vier basisscholen met hun leerkrachten en aanstaande leerkrachten, onderzoekers en hogeschooldocenten deel. Er werd samengewerkt volgens de principes van 'ontwerpgericht onderzoek'.

In deze inleiding zullen we verslag doen van de opbrengsten die in het leernetwerk in 2014-

2015 werden gerealiseerd. Daarbij zullen we eerst stil staan bij de inzichten uit de literatuur die ons inspireerden tot het ontwerpen van tools voor leerkracht en leerling waarmee het schrijven van verhalen gestimuleerd kan worden. Die tools zullen we daarna presenteren. Tot slot doen we verslag van flankerend onderzoek naar de effecten van de ontwikkelde materialen op het didactisch gedrag van de leerkracht en op de kwaliteit van de teksten die kinderen schrijven.

Onderzoeksvragen

In een leernetwerk staat een gezamenlijke uitdaging of gezamenlijke probleem uit de praktijk centraal. Samen wordt gezocht naar een oplossing. Dat betekent onder meer dat, hoewel de deelnemers verschillen in ervaring en opleiding, zij het leren in een leernetwerk ervaren als een gezamenlijk proces waarin ieders bijdrage welkom is en men van elkaar leert. Zo'n leernetwerk ontwikkelt zich, als het goed is, tot een hechte club van onderwijs-innovators die kennis opdoet en uitwisselt, praktijken ontwerpt en uitprobeert en die samen onderzoekend bouwt aan een beter doordachte onderwijspraktijk (Vrieling, De Laat, Besselink, & Ubbink, 2015). In het leernetwerk 'Schrijven Kun je Leren' betekende het

gezamenlijk optrekken in het cursusjaar 2014-2015 dat er in maandelijkse werkdagen gewerkt werd aan het uitwerken van concrete producten die een impuls betekenen voor beter schrijfonderwijs. Deelnemende scholen ontwikkelen zich tot een 'expertschool' op het gebied van stelonderwijs. En met 'stelonderwijs' bedoelen we dan onderwijs in het schrijven van teksten. In het leernetwerk 'Schrijven Kun je Leren' werken leerkrachten, studenten, docenten en onderzoekers van de volgende partners samen: basisschool 't Montferland in 's-Heerenberg, basisschool Op Koers in Varsseveld, basisschool De Schakel in Eibergen, basisschool De Regenboog in Eibergen en Iselinge Hogeschool in Doetinchem.

Tussen juli en oktober 2014 is in het leernetwerk gestart met een gezamenlijke missie: het verbeteren van het schrijfonderwijs. De leerkrachten van de vier deelnemende scholen schetsen een beeld van het schrijfonderwijs op hun scholen. Uit hun verhalen blijkt dat 'schrijven' - zowel in de taalmethodes als in de perceptie van leerkrachten - weinig aandacht krijgt. Collega's volgen min of meer de taalmethode, maar hebben onvoldoende zicht op de doorgaande leerlijnen in het schrijfonderwijs. Verder analyseren zij dat het geven van een procesgerichte instructie

moeilijk blijft: hoe leg je kinderen uit hoe ze een schrijftaak moeten aanpakken? Wat is eigenlijk 'strategisch schrijfonderwijs'? Hoe kun je leerlingen beter samen laten werken aan schrijftaken? Hoe kunnen we tijdens schrijflessen bevorderen dat leerlingen op een respectvolle maar kritische manier met elkaar in gesprek gaan over hun teksten? Hoe bereiken we dat leerlingen ook zelf hun schrijfproces kunnen sturen? En: op welke manier kunnen we bereiken dat leerlingen schrijven leuk gaan vinden?

Vanzelfsprekend begon ons ontwerpgericht onderzoek met het gezamenlijk vaststellen en inperken van het door de groep ervaren probleem. Waar lopen we tegen aan? Wat loopt er niet goed? Wat zou beter kunnen? Hoe wordt dat op andere scholen opgelost? Wat zegt de literatuur erover? Wie zijn de deskundigen die ons verder zouden kunnen helpen met het oplossen van het probleem? In het leernetwerk werden de eerste maanden vooral gebruikt om te lezen, te zoeken en te praten. We wisselden praktijken en literatuur uit en we slagen erin een centrale onderzoeksvraag te formuleren: Op welke manier kunnen we bevorderen dat leerlingen van groep 4 tot en met 8 gemotiveerd mooie verhalen willen schrijven?

Natuurlijk moest deze ogenschijnlijk eenvoudige vraag worden vertaald naar een aantal deelvragen:

- Welke kwaliteitsbepalende aspecten zijn essentieel voor kinderen als ze succesvol verhalen willen schrijven?
- Op welke manier kunnen we leerkrachten ondersteunen bij het vormgeven van hun instructies in het leren schrijven van verhalen?
- Op welke manier kunnen we bevorderen dat leerlingen tijdens het schrijven zelfsturend en gemotiveerd kunnen werken?

Theoretisch kader

Om antwoord te kunnen geven op de drie onderzoeksvragen hebben we per vraag de literatuur bestudeerd. Voor de eerste deelvraag hebben we gebruik gemaakt van verschillende theoretische bronnen. Als eerste hebben we onderzocht wat er volgens de literatuur wordt verstaan onder een 'verhaal'. Volgens Rose en Marin (2012) is een verhaal een specifiek schrijfggenre. Het kent zijn eigen wetten en codes. Iedereen die verhalen leest, is zich min of meer bewust van de opbouw van een verhaal. Een verhaal is een verzonden (fictieve) vertelling waarin bepaalde gebeurtenissen in een bepaalde volgorde

worden geplaatst. Het begint vaak met een probleem of uitdaging van een hoofdpersoon. Aan het eind van het verhaal is het probleem opgelost of heeft de uitdaging geleid tot een resultaat (Rose & Martin, 2012). Vervolgens zijn we op zoek gegaan naar bronnen die voor een leerkracht een kader bieden van wat er in de basisschool aan de orde moet komen ten aanzien van het leren schrijven van verhalen. De kerndoelen en de referentieniveaus bieden zo'n kader (Grevén & Letschert, 2006; Expertisecentrum Nederlands, 2010), maar ze zijn ze voor leerkrachten niet eenvoudig te vertalen naar een 'leerlijn verhalen schrijven' (Besselink, 2014, hoofdstuk 3). Het leernetwerk raakte geïnspireerd door de dissertatie van Mariëtte Hoogeveen (Hoogeveen, 2012). In genoemd onderzoek worden twee aspecten gezien als kenmerkend voor verhalen en medebepalend voor de kwaliteit van verhalen, namelijk 'tijd' en 'plaats' (Hoogeveen, 2012, p. 90). Een derde kwaliteitsbepalend aspect werd gevonden in 'A fresh look at writing' van Donald Graves (Graves, 1994, p. 287-305). Graves werkt daarin uit op welke manier kinderen ondersteund kunnen worden om in verhalen tot rijke karakterbeschrijvingen te komen. Het leernetwerk concludeerde dat het antwoord op de vraag 'welke kwaliteitsbepalende aspecten essentieel zijn voor leerlingen als ze

succesvol verhalen willen schrijven gevonden kon worden in het leren spelen met de aspecten tijd, plaats en karakter.

Op de vraag op welke manier we leerkrachten kunnen ondersteunen bij het vormgeven van hun instructies in het leren schrijven van verhalen, verdiepten we ons in de achtergronden van observerend leren. Schrijven is een complexe activiteit: van kinderen wordt verwacht dat ze tegelijkertijd nadenken over wát ze zullen schrijven, over hoe ze dat in taal aan het papier toevertrouwen, hoe ze die tekst organiseren én hoe ze de tekst verzorgen. Voor leerkrachten is het een uitdaging om leerlingen goed te instrueren en te begeleiden in en bij deze vaardigheid. Schrijven is in de basisschool echter een beetje een ondergeschoven kind: er wordt weliswaar aandacht besteed aan de vormelijke kant van taal, maar leerkrachten schenken amper aandacht aan het geven van instructies en begeleiding in het schrijven (Inspectie van het Onderwijs, 2012). De inspectie constateert dat de procesgerichte schrijfdidactiek in de kinderschoenen staat (Inspectie van het Onderwijs, 2012, p. 9). Het leernetwerk zocht gericht naar tools voor 'nieuwe' didactische aanpakken die de leerkracht helpen om hun instructies

te verrijken en te verbeteren. Ook de Taalunie constateert dat wetenschappelijke kennis over wat werkt en niet werkt in het schrijfonderwijs moeilijk zijn weg naar de praktijk vindt. Ze roept op om effectieve schrijfdidactieken te verzamelen, te beproeven en te beschrijven (Taalunie, 2015). Strategie-instructie is één van de eerste beschreven effectieve didactieken (De Smedt, 2005).

De ontwikkelde tools zijn met name geïnspireerd op de inzichten met betrekking tot learning by observation. Uit een onderzoek van Bandura (1965) blijkt dat leren ook plaats kan vinden door het observeren van een handeling die iemand anders uitvoert. Voor stelonderwijs is leren door te observeren interessant, omdat bij het schrijven leerlingen simultaan aandacht moeten besteden aan allerlei zaken: waarover ze schrijven, hoe ze dat in taal kunnen opschrijven, de verzorging en de organisatie van de tekst. Kijken naar een leerkracht of een leerling die dat voordoet, neemt veel cognitieve last weg: ze hoeven dan immers niet zélf te schrijven. Leren door te observeren is verder uitgewerkt door Braaksma, Rijlaarsdam en Van den Bergh (2012). Het leernetwerk besloot een bronnenboek met voorbeeldteksten te ontwikkelen die door de leerkracht tijdens

zijn instructie gebruikt kon worden. Dit bronnenboek diende als voorbeeld voor hoe een leerkracht model kan staan en welke vragen hij kan stellen. Voor het stellen van de vragen hebben we ons laten inspireren door de inzichten rond het 'ontkavelen van taalonderwijs', zoals die zijn beschreven door Van Gelderen en Van Schoten (2011). De kern van hun analyse is dat binnen taalonderwijs te vaak gedaan wordt of er van elkaar te onderscheiden domeinen zouden bestaan: begrijpend lezen náást stellen, technisch lezen als apart vak naast luisteren, woordenschat en taalbeschouwing. Van Gelderen en Van Schoten roepen op om de muurtjes tussen de taaldomeinen regelmatig te slechten. Juist wanneer verschillende taaldomeinen met elkaar verbonden worden, ontstaan er logische en betekenisvolle situaties. Vertaald naar stelonderwijs: tijdens de instructie gaat de leerkracht met behulp van voorbeelden een taalbeschouwend gesprek aan met zijn leerlingen: 'Waarom heeft de schrijver dit zo gedaan?', 'Zouden jullie iets kunnen veranderen waardoor het duidelijker wordt?'. Het leernetwerk nam zich voor om materialen te ontwikkelen die observerend leren mogelijk maken en die gebruikt kunnen worden door de leerkracht in zijn instructies. Verder werd besloten om per leerjaar een

aantal voorbeeldvideoclips te maken, waarin leerlingen vertellen op welke manier ze een schrijfprobleem bij het schrijven van verhalen oplossen.

De laatste vraag 'Op welke manier kunnen we bevorderen dat leerlingen tijdens het schrijven zelfsturend en gemotiveerd kunnen werken?' leidde tot het bestuderen van recente wetenschappelijke inzichten met betrekking tot zelfsturing van leerprocessen.

In 'Iedereen schrijft, over het belang van schrijfonderwijs voor alle leerlingen' (Besselink & Seinhorst, 2015) wordt beschreven dat het leren schrijven van teksten zich uitstekend leent voor een zelfsturende benadering. Daarnaast toonden Donker, de Boer, Kostons, Dignath van Ewijk en Van der Werf (2014) aan dat zelfsturing een groot effect heeft op de schrijfprestaties. Misschien valt dit te verklaren uit het feit dat in schrijfonderwijs niet altijd procesgericht gewerkt wordt, waardoor de kinderen hun schrijfproces regelmatig zelf moeten sturen. Kinderen krijgen weliswaar een schrijfpodracht, maar zij moeten, ten aanzien van de aanpak, vaak zelf het wiel uitvinden. Er wordt tijdens de instructie en de begeleiding nauwelijks geleerd hoe de taak succesvol kan worden aangepakt, waardoor

de kinderen gedwongen worden hier zelf over na te denken, zichzelf daarin te gaan sturen. Een tweede verklaring is het karakter van de schrijfactiviteit: een ervaren schrijver is zich ervan bewust dat hij tijdens de verschillende fasen van het schrijven kritisch en bewust moet nagaan wat hij gaat doen, wat hij aan het doen is en wat hij heeft gedaan. In de fase voorafgaand aan het schrijven denkt de leerling bijvoorbeeld na over wat hij gaat schrijven, wat zijn doel is, met welke afspraken hij rekening moet houden en hoe hij zichzelf kan motiveren om aan de taak te beginnen. Tijdens het schrijven stelt hij zich onder andere de vraag hoe hij zijn ideeën kan verwoorden, hoe hij structuur in zijn tekst krijgt, of de tekst duidelijk is voor de lezer en of hij voldoende opschiet. Tenslotte bekijkt de leerling na het schrijven of hij tevreden is, het doel heeft behaald, wie zijn tekst zou kunnen lezen en wat hij ervan geleerd heeft.

Kortom: het schrijven is een voorbeeld van een hogere-orde-proces. Een schrijver maakt simultaan tal van afwegingen. Hij is bezig met de inhoud, maar ook met de vertaling daarvan in een zichtbare tekst. Intussen vragen ook het communicatieve doel, de verzorging en interpunctie en spelling zijn aandacht. Een ingewikkeld proces dat gebaat is bij goede sturing. Die

sturing kan onder meer gestalte krijgen door scaffolding toe te passen: leerlingen die daaraan behoefte hebben, worden dan gericht ondersteund door middel van door de leerkracht ontworpen aanwijzingen, hulpkaarten, ezelsbruggetjes, aanwijzingen en bijvoorbeeld 'to-do-lijstjes'. Scaffolding blijkt bij het schrijven een effectieve strategie (Harris, Graham, & Mason, 2008; Santangelo, Harris, & Graham, 2008; Harris, Graham, Mason, & Friedlander, 2014). De essentie van scaffolding is dat deze hulpmiddelen gaande het proces steeds meer ingeperkt worden. Het doel is immers dat de leerling deze hulpmiddelen internaliseert, opslaat in zijn mentale model dat zijn aanpak stuurt. Binnen een grootschalig schrijfproject, het SRSD-project (Harris et al., 2008, 2014) wordt er op een bijzondere manier gebruik gemaakt van scaffolding. SRSD betekent self regulated strategy development. In het project staat de ontwikkeling van het strategisch schrijven door de zelfregulering van leerlingen te stimuleren centraal. Binnen het SRSD-project richt deze scaffolding zich niet alleen op de kennis die je bij het schrijven moet hebben van de taal en de taalconventies, maar richt het zich ook op metacognitieve en motivationele strategieën: strategieën die ook wel gerekend worden onder de 'tweede-orde-scaffolding' (Kirschner & Van Merriënboer,

2013). Met een reeks van hulpkaarten worden leerlingen in de gelegenheid gesteld om zowel het schrijven, het aansturen van hun schrijfproces, als hun motivatie om te schrijven positief te beïnvloeden. In deze aanpak van zelfregulering is de expertise van de leerkracht cruciaal: hij zorgt ervoor dat op het goede moment, passend bij de leerling de juiste scaffolding wordt geboden. De inzichten uit de literatuur stimuleerden het leernetwerk om hulpkaarten te ontwikkelen die door leerlingen gebruikt mochten worden tijdens hun schrijven en hen stimuleert tot strategisch en zelfgestuurd leren.

Het leernetwerk verdiepte zich ook in de vraag op welke manier schrijven voor leerlingen een gemotiveerde activiteit kan zijn. Eenvoudig gesteld kunnen we motivatie zien als een zekere bereidheid om een taak te willen beginnen en tot een goed einde te brengen. In hun unified theory of task-specific motivation werken De Brabander en Martens (2014) uit hoe gevoel en verstand bemiddelen tussen enerzijds de psychologische basisbehoeften (autonomie, competentie en sociale verbondenheid) en de bereidheid tot actie. Een voorwaarde is het dat de leerkracht rekening houdt met de psychologische basisbehoeften van de leerlingen: zij kunnen pas gemotiveerd

zijn om te schrijven, wanneer de leerkracht hen een medebepalende rol gunt (autonomie), de leerlingen voelen dat ze niet alleen staan in het oplossen van mogelijke problemen (relatie) en wanneer ze een taak krijgen waarvan verwacht mag worden dat zij het na de nodige inspanning succesvol kunnen afronden (competentie). Maar er is meer nodig: zowel het gevoel als het verstand moeten samenwerken om tot gemotiveerde actie over te gaan. Bij 'gevoel' kan men dan denken aan: mogen schrijven waarover je enthousiast bent, ervaren dat de meester of juf het leuk vindt als je iets geschreven hebt en benieuwd is naar het resultaat en ervaren hoe plezierig het is om een goed gelukte test aan een ander te mogen voorlezen. Maar ook weten dat je fouten mag maken en dat het niet erg is als een taak niet direct lukt. Bij 'verstand' kan men denken aan aspecten als de waarde die de leerling toekent aan een schrijftaak: 'Het is handig om dit te kunnen, want dan kan ik altijd ...'. Belangrijk is dat de leerling het 'nut' van de opdracht begrijpt, dat hij snapt wat hij door het uitvoeren van de taak bereikt.

Het leernetwerk kwam op basis van deze inzichten tot een aantal 'vuistregels'. We namen ons voor om bij de uitwerking van

de activiteiten rekening te houden met de vuistregels.

Uit veel onderzoek blijkt dat feedback een krachtig middel is om het leren van kinderen te ondersteunen: de reviewstudie van Hattie en Timperley (2007) draagt niet voor niets de naam *The Power of Feedback*. Feedback, gegeven door de leerkracht of door medeleerlingen, blijkt een hefboom te zijn waarmee de kloof kan worden overbrugd tussen wat een leerling kan en wat een leerling moet kunnen (Hattie & Timperley, 2007, p.87). Het leereffect van feedback treedt niet alleen op bij degene die de feedback ontvangt, maar is ook voordelig voor degene die de feedback geeft. Door suggesties te doen over de tekst van anderen, ervaren leerlingen het 'lezersstandpunt'. Door dit standpunt in te nemen, ervaart een leerling hoe een tekst over kan komen. Deze ervaring en het afkijken van de kunst (hoe pakken andere kinderen een schrijftaak aan?) en het formuleren van feedback, dragen bij aan een versterking van de metacognitieve vaardigheden ten aanzien van het schrijfproces.

In de literatuur wordt aan feedback vijf verschillende functies toegekend:

1. Feedback helpt de leerlingen te reflecteren, waardoor metacognitieve kennis over het schrijfproces wordt verworven. kinderen leren plannen, formuleren en reviseren. Ook leren ze hoe ze dit proces samen met anderen kunnen monitoren. De leerling leert dat 'gewoon opschrijven wat je denkt' niet volstaat. Hij leert zijn ideeën zo te transformeren, dat de tekst door een lezer gelezen kan worden. Tekstdoel en publiek worden onderwerp van afweging (Hoogeveen, 2012).
2. Feedback stimuleert dat leerlingen graag schrijven. Immers: door feedback is er een gegarandeerd publiek. Er is iemand die de tekst leest om met de schrijver te sparren. Het is prettig voor leerlingen om te weten dat naar hun tekst gekeken zal worden. Het helpt hen bewuster na te denken en moeite te doen bij het schrijven van hun tekst (Hoogeveen, 2012).
3. Feedback neemt onzekerheid weg. Leerlingen weten dat zij tijdig ondersteuning kunnen vinden bij medeleerlingen of leerkracht. Door het betrekken van leerlingen bij het geven van feedback bereikt de leerkracht dat elk kind weet dat zijn tekst door iemand wordt gelezen.
4. Feedback draagt bij aan de groei van een taal waarmee kinderen over taal

praten: een metataal. Daarmee wordt impliciete kennis expliciet. Het verwoorden van typische kenmerken van bepaalde tekstgenres is een voorbeeld van het vocabulaire van deze metataal (Hoogeveen, 2012).

5. Feedback is dienstig aan de leerkracht: het biedt hem informatie over minder adequate oplossingen en misconcepten van leerlingen en stuurt zijn vervolginstructies.

Feedback wordt écht krachtig, wanneer deze gepaard gaat met een doelgerichte instructie vooraf. Feedback moet namelijk richting hebben: leerlingen moeten weten wat de schrijftaak is én wat het doel van de schrijfactiviteit is (Hattie & Timperley, 2007).

De literatuurstudie leidde tot een integrale aanpak: uit veel onderzoek blijkt dat een combinatie van verschillende aanpakken tot interessant resultaat kunnen leiden. In een eclectische mix van aandacht voor het stellen van een schrijfdoel, voor het strategische schrijven, voor zelfsturing, aandacht voor de tekststructuur, inzet van feedbackvormen en samenwerkend leren werd een totaalpakket aan tools ontwikkeld (Koster, Tribushinina, De Jong, & Van den Bergh (2015); De Smedt, & Van Keer (2014).

Ontwikkelde tools

In de tweede fase van het leernetwerk is gewerkt aan het ontwerpen van tools die een antwoord geven op de vraagstelling: op welke manier kunnen we bevorderen dat leerlingen van groep 4 tot en met 8 gemotiveerd mooie verhalen willen schrijven? Het kritisch bespreken van conceptontwerpen vormde hierbij een terugkerende manier van werken. Hierbij werden de rollen als volgt

verdeeld: de selectie van literatuur was vooral de taak van de hogeschooldocenten, het bestuderen ervan gebeurde in twee groepen, waarbij relevante samenvattingen werden geplaatst in een gedeelde GoogleDrive-ruimte. Het ontwerpen op basis van inzichten uit de literatuur geschiedde in twee groepen: elke groep richtte zich op een specifiek thema. Vierdejaarsstudenten namen in sommige deeltijds thema's de 'lead', omdat zij hun afstudeerwerkstuk daarop wilden richten. Uiteindelijk werd er gewerkt aan een aantal afgebakende, maar samenhangende instrumenten. Deze instrumenten zijn verwerkt in de uitgewerkte schrijfactiviteiten in dit boek.

Een doorgaande leerlijn verhalen schrijven.

Voorbeeldteksten van leerlingen en uit de jeugdliteratuur.

Videoclips waarin leerlingen vertellen over hun afwegingen tijdens het schrijven van verhalen.

Hulpkaarten die strategisch schrijven en zelfsturing bevorderen.

Peerfeedbackkaarten.

1. Doorgaande leerlijn

In overleg werd afgesproken een leerlijn te ontwerpen voor de groepen 4 tot en met 8. Rond de aspecten 'tijd', 'plaats' en 'karakter' werd in drie deelgroepen nagedacht over een doorgaande en in vaardigheid opklimmende lijn. Voorstellen werden aan elkaar voorgelegd en er werden afspraken gemaakt over de formuleringen: geschreven vanuit het perspectief van wat leerlingen moeten kunnen én zo beschreven dat ook aantoonbaar is of kinderen deze vaardigheid hebben toegepast. We gaven de drie aspecten de titels: 'wie', 'waar' en 'wanneer' en gaven elk een vaste kleur.

Leerlijn verhalen schrijven

Groep 4

Wie

Kinderen kunnen een kort verhaaltje schrijven waarin beschreven wordt wat de hoofdpersoon allemaal doet.

Kinderen kunnen een kort verhaaltje schrijven over een saai of grappig iemand en een tekening toevoegen van de hoofdpersoon

Kinderen kunnen een kort verhaaltje schrijven over een hoofdpersoon en zijn huisdier, er een tekening aan toevoegen en over die hoofdpersoon iets vertellen.

Wanneer

Kinderen gebruiken verschillende, eenvoudige tijdwoorden als aanduiding voor de tijd waarin het verhaal zich afspeelt (bv 'gisteren').

Waar

Kinderen geven met eenvoudige woorden aan waar het verhaal zich afspeelt.

Groep 5

Wie

Kinderen kunnen een verhaal schrijven waarin ze een nieuw persoon een naam geven en dingen laat meemaken en iets vertellen over zijn achtergrond (familie, waar woont hij/zij).

Kinderen schrijven verhalen waarin karakterkenmerken expliciet beschreven worden (verlegen, saai, grappig, angstig, moedig).

Kinderen kunnen verhalen schrijven waarin ze met bijvoeglijke naamwoorden een karakter kunnen kleuren.

Wanneer

Kinderen gebruiken meer woorden waarmee ze de tijd waarin het verhaal zich afspeelt aanduiden ('in de zomervakantie van vorig jaar').

Waar

Kinderen gebruiken gevarieerde woorden om de plaats waarin het verhaal zich afspeelt te beschrijven.

Groep 6

Wie

Kinderen kunnen een verhaal bedenken waarin de hoofdpersoon een duidelijk doel of motief heeft.

Kinderen schrijven verhalen waarin dialogen voorkomen.

Kinderen kunnen verhalen schrijven waarin ze synoniemen voor bepaalde karaktereigenschappen kunnen gebruiken

Wanneer

Kinderen zijn in staat te spelen met het veranderen van verleden in tegenwoordige tijd om zo het verhaal levendig te maken.

Waar

Kinderen kunnen gedetailleerd (met gebruikmaken van bijvoeglijke naamwoorden) een plaats schetsen.

Groep 7

Wie

Kinderen kunnen een verhaal schrijven waarin een probleem van een hoofdpersoon wordt uitgewerkt.

Kinderen kunnen verhalen schrijven waarin genuanceerde karakters ontstaan (dus niet goed of slecht) en waar karakters zich ontwikkelen.

Wanneer

Kinderen schrijven een verhaal waarin met een flashback of herinnering het gedrag of motief van een van de hoofdpersonen wordt verduidelijkt.

Waar

Kinderen zijn in staat met een beschrijving van een omgeving een sfeer op te roepen.

Groep 8

Wie

Kinderen schrijven verhalen waarin de interne reflectie (gedachten) van karakters worden beschreven.

Kinderen schrijven verhalen waarin met metaforen de karakters van personen wordt beschreven.

Kinderen kunnen verhalen schrijven, waarin karakters vanuit verschillende perspectieven bekeken worden.

Wanneer

Kinderen kunnen de tijd versnellen en vertragen: een kort ogenblik lang beschrijven, een lange tijd in een enkele zin vatten.

Kinderen kunnen spanning opbouwen door op een verrassend moment het verhaal te stoppen en de lezer nieuwsgierig maken naar het vervolg: een cliffhanger.

Waar

Kinderen vertellen niet hoe een hoofdpersoon zich voelt, maar maken dat duidelijk door de beschrijving van de ruimte waarin deze zich bevindt: show, don't tell.

2. Jeugdliteratuur en kinderteksten

Het tweede doel dat het leernetwerk zich stelde was het ontwikkelen van een database met zowel fragmenten uit de jeugdliteratuur als fragmenten van teksten die door kinderen geschreven zijn. Die fragmenten worden systematisch geselecteerd: bij de leerlijn worden voor alle leerjaren ten behoeve van alle leerdoelen voorbeeldfragmenten gezocht. De database die uiteindelijk tot stand kwam is een krachtig hulpmiddel voor de leerkracht. Omdat de teksten op doelgeschiktheid zijn geselecteerd, stellen ze de leerkracht in staat met de voorbeelden op het digibord hardop denkend een gesprek aan te gaan met de leerlingen over het 'wie', 'wanneer' en 'waar'. Voor het leernetwerk is van belang dat door teksten van anderen te lezen, en daarover een gesprek aan te gaan, kinderen bewust over taal spreken (taalbeschouwing) en de verbinding met hun eigen schrijfbambacht leggen. Door te kijken naar hoe anderen het doen, word je een betere schrijver. We lichten met twee voorbeelden toe hoe de leerkracht tijdens zijn instructie de voorbeeldteksten kan gebruiken. De teksten van kinderen werden geselecteerd uit de bijdragen die de taalleerkrachten elke bijeenkomst bij zich hebben. In een flink aantal gevallen werd in

die tekst, om didactische redenen, nog het een en ander veranderd.

Hieronder staat een voorbeeld van een door een leerling geschreven tekst. De leerkracht van groep 8 wil de kinderen leren dat 'de interne reflecties van de personen in een verhaal beschreven kunnen worden' (wie). Op het bord verschijnt de volgende tekst:

De leerkracht leest het verhaal voor. De kinderen mogen op de tekst reageren. De leerkracht probeert daarna de leerlingen te verleiden met vragen over het 'wie':

- Kan iemand vertellen hoe de hoofdpersoon zich voelt?
- Hoe weet je dat?
- Kun je de zinnen zoeken waar de gedachten van de hoofdpersoon te lezen zijn?

In de klas is het weer tijd voor een kringgesprek. Eigenlijk wil ik helemaal niet meedoen. Ik vind het niet leuk om te vertellen over wat ik allemaal heb meegemaakt. Eigenlijk maak ik heel weinig mee. Ik denk dat mijn klasgenoten veel meer beleven. Ze vinden me saai, vermoed ik. 'Laten we het eens hebben over jullie vakantieplannen', zegt de meester. 'Ik heb de kaart van Europa voor het bord hangen. Wie kan vertellen waar dit jaar de vakantie gevierd zal worden? Misschien kun je ook even aanwijzen waar je naar toe gaat.' Het duurt maar even, en ja hoor: Mieke neemt het woord. 'We gaan dit jaar drie weken naar een villa met zwembad aan de kust van Spanje. Het is een klein dorpje. We vliegen er naar toe en hebben een auto gehuurd. Ik zal het plaatsje even aanwijzen'. Mieke loopt naar de kaart. Ze wijst een plaatsje aan de Spaanse kust aan. De klas is onder de indruk. Nu maar hopen dat de meester niet mijn kant op kijkt. Ik ben niet zo'n opschepper als Mieke. Die roert altijd als eerste haar mondje. Je vindt het toch niet leuk om te vertellen dat je NIET op vakantie gaat. 'Ik kan mijn geld beter besteden', vond mijn moeder. Sinds ze gescheiden is, moeten we een stuk zuiniger leven. Zal die meester niet snappen dat sommige kinderen dit een vervelend onderwerp vinden?

Samen met de klas worden de zinnen gezocht en gemarkeerd. De leerkracht vat de opbrengst samen met een zin als: je leert iemand beter kennen door niet alleen te weten wat hij doet, maar vooral wat hij denkt! Even later eindigt de instructie met een concrete schrijftip: 'In je verhaal moet je jouw hoofdpersoon iets laten denken. De gedachten van de hoofdpersoon mag je in een ander kleurtje schrijven.'

Het tweede voorbeeld is een fragment uit een jeugdboek: *De Computerheks* van Francine Oomen (Oomen, 2014). De leerkracht van groep 6 heeft als doel dat zijn leerlingen verhalen gaan schrijven waarin een dialoog voorkomt. Hij leidt in: Ursula wil een moderne heks zijn. Ze vraagt Karel van de computerwinkel haar te helpen om haar toverspreuken op de computer te zetten. Maar het gloednieuwe apparaat zegt alleen maar error-error-biep-biep. En Karel én het toverboek blijken van de aardbodem verdwenen te zijn. Wat nu?

Op het bord verschijnt het volgende fragment:

Ik ging naar een computerwinkel en zei: 'Geeft u mij het allernieuwste apparaat dat u heeft. Ik ga namelijk toveren per computer.' Die meneer keek me aan alsof ik gek was. Erg onbeleefd. 'Mevrouwtje, zei hij, 'heeft u wel centjes?' 'Puh! Heeft u wel centjes! Alsof hij het tegen een klein kind had!' Ik blader in mijn toverboek, zeg een spreuk en hup: een berg geld op de toonbank. Het leek wel of zijn ogen uit zijn hoofd zouden rollen, zo verbaasd was hij! En aardig dat hij opeens deed!

'Mevrouwtje, ik zoek de allernieuwste computer voor u uit en ik voer vanavond hoogstpersoonlijk uw toverspreuken in. Laat dat boekje maar hier en dan kunt u de computer morgenochtend ophalen. Toen zei ik: 'Ben je nu helemaal? Mijn toverboek krijg je niet.' 'Maar mevrouwtje,' zei de computermeneer. 'Dan kan ik u helemaal niet helpen, hoor. Wou u het zelf soms gaan invoeren allemaal? Dat kunt u toch helemaal niet! Vertrouwt u nou maar op Karel en alles komt goed.'

Het verhaal wordt eerst gelezen. Kinderen mogen hun eerste reacties geven. De leerkracht stelt daarna een aantal vragen:

- Er zijn twee mensen die in dit verhaal iets zeggen? Welke?
- Kunnen we de stukjes die ze zeggen zoeken? We geven ze een apart kleurtje.
- Wat valt je op bij deze gesproken stukjes?
- Wie weet hoe je die haakjes in de lucht noemt? (aanhalingstekens).

De leerkracht vervolgt zijn instructie met het uitleggen van de spelregels bij het gebruik van aanhalingstekens. Uiteindelijk mondt dit uit in een concrete schrijfpdracht: 'In je verhaal laat je de personen iets zeggen. Denk aan de aanhalingstekens. Voor elke persoon die iets zegt, mag je een ander kleurtje gebruiken. Kleur alleen het stukje dat echt gezegd wordt.'

3. Videoclips

In februari en maart van 2015 werden op basisschool Op Koers in Varsseveld passend bij de leerlijn clipjes opgenomen van leerlingen van groep 4 tot en met 8. Aan de leerkrachten werd gevraagd om uit elke groep twee tot drie kinderen te selecteren die naar verwachting enthousiast waren om over hun schrijfervaringen te spreken. De opnamen werden in de school gemaakt en worden door twee viendejaarsstudenten geschoten. Naarmate we vorderen met de opnamen, blijkt dat het scripten en voorbereiden van het gesprek van groot belang was. We waren immers op zoek naar afwegingen van kinderen die expliciet te linken zouden zijn aan de leerlijn. Dat betekende in een aantal gevallen bijsturen en nog eens opnemen. De opgenomen fragmenten werden bewerkt, zodat elk bij elk beeldfragment duidelijk is bij welk aspect van de leerlijn de clip hoort. Ook loopt in beeld de geschreven tekst mee. De kinderen hebben allemaal hun clipje gezien. Hun ouders hebben toestemming gegeven dit te gebruiken.

4. Hulpkaarten

In groepen werd in het leernetwerk gewerkt aan een set van hulpkaarten die door de leerling voorafgaand, tijdens en na zijn

schrijven gebruikt zou kunnen worden om met meer kans op succes en zelfgestuurd de schrijftaak uit te voeren. De kaarten werden telkens besproken en door studenten en leerkrachten ook uitgeprobeerd in hun eigen groep. Op basis van ervaringen werd een aantal bijgesteld.

We geven een aantal voorbeelden:

Inspiratiekaart: deze kaart helpt de leerling om vooraf, tijdens en na afloop na te denken over zijn schrijftaak. Op de kaart kan de leerling aangeven op welke onderdelen hij

gaat letten en kan hij nagaan of hij zijn doelen heeft bereikt en de schrijftips serieus heeft genomen. De kaart herinnert hem ook aan vaardigheden die in eerdere schooljaren aan de orde zijn geweest. Op de kaart staan aandachtspunten zoals het gebruik van een dialoog, de beschrijving van het karakter van de hoofdpersoon, het gebruik van tijdwoorden en tijdsprongetjes, en de beschrijving van de omgeving. De centrale opdracht die bij de kaart hoort is: zet een kruisje waar je bij jouw verhaal aan wilt denken.

Wat is het probleem van de hoofdpersoon?	Aan wie doet de hoofdpersoon je denken? Op wie lijkt hij of zij?	Kun je eigenschappen van de hoofdpersoon noemen?	Welk woord uit het verhaal vind je het mooist?
Kun je tijdwoorden vinden?	In welke tijd is het verhaal geschreven: tegenwoordige of verleden?	Kun je een stukje vinden waarin de hoofdpersoon iets denkt?	Kun je het grappigste stukje vinden?
Welke bijvoeglijke naamwoorden vertellen iets over de hoofdpersoon?	Gebeurt er iets onverwachts in het verhaal?		Kun je plaatswoorden vinden?
Kun je een dialoog vinden?	Welke zin uit het verhaal vind je leuk?	Hoe loopt het verhaal af: een happy ending?	Komt er in het verhaal een herinnering of flashback voor?
Kun je het spannendste stukje vinden?	Wat vinden jullie van de titel van het verhaal?	Wat voor type is de hoofdpersoon?	Kun je een woord vervangen door een mooier woord?

Dobbelspel:

Het dobbelspel helpt de kinderen om na afloop van hun schrijven samen met een medeleerling in gesprek te gaan. Leerlingen lezen elkaars tekst of lezen hun verhaal voor aan een medeleerling. Daarna nemen ze om en om een vraag die ze willen beantwoorden en waarover ze met elkaar in gesprek gaan.

5. Peerfeedbackwerkvormen

Het leernetwerk ontwerpt tot slot een aantal kaarten waarmee de leerkracht geholpen wordt om de leerlingen met elkaar in gesprek

te laten gaan over de tekst.

Uit veel onderzoek (Hattie & Timperley, 2007; Hoogeveen, 2012) blijkt hoe waardevol feedback voor het leerproces van de leerling is. Tevens blijkt dat als leerlingen elkaar feedback geven, zij daarin ondersteuning nodig hebben. In het netwerk is een elftal werkvormen voor peerfeedback ontworpen waarmee de kwaliteit van het schrijfproduct kan toenemen. Ter illustratie een voorbeeld:

Onderwerpen die in andere feedbackkaarten centraal staan zijn:

- Aan kunnen geven welke zin je het mooiste vindt en uit kunnen leggen waarom je dat vindt.
- Aan kunnen geven welke zin je het mooiste vindt en welke zin je nog zou willen verbeteren.
- Hardop je tekst voorlezen, zodat jij en je maatje horen wat er nog niet klopt.
- De tekst van jouw maatje in het kort weer kunnen geven (= samenvatten).
- Tips en tops geven.
- Aangeven waarop je in jouw tekst feedback wilt. Je maatje feedback laten geven op dat onderdeel van de tekst.

6. Vuistregels voor motivatie

Een laatste opbrengst van de ontwerpactiviteiten waren aanbevelingen voor gemotiveerd schrijven.

Competentie

- Zorg dat de schrijfopdracht haalbaar is voor de leerling: deze moet er uitdaging in zien, maar moet overtuigd zijn van het feit dat het zin heeft eraan te beginnen: 'dit gaat me lukken!'
- Geef leerlingen, indien nodig, hulpkaarten, zodat de leerling tijdens het schrijfproces ondersteund wordt in het plannen en monitoren van zijn schrijfproces.

Opdrachtkaart 4

Benodigdheden:

- Jouw geschreven tekst
- Een groen kleurpotlood

Doel:

je kunt woorden herkennen waaruit blijkt dat er aan het lesdoel gewerkt is.

Stappen:

1. Lees de tekst van jouw maatje.
2. Onderstreep de woorden die te maken hebben met het lesdoel.
3. Laat aan elkaar zien welke woorden jullie hebben onderstreept en leg uit waarom.
4. Stel ook verbeterpunten voor.

- Laat leerlingen aan de hand van concrete kijkpunten feedback op elkaar geven, zodat zij ervaren dat ze een groeiende 'meta-taal' ontwikkelen waarmee ze over teksten kunnen spreken.
- Met het tijdens de instructie en het schrijfproces beschikbaar stellen van voorbeelden van teksten uit de jeugdliteratuur en van teksten door leerlingen geschreven, wordt voor de leerling duidelijker welke schrijfvaardigheid in het bijzonder zijn aandacht vraagt.
- Ondersteun de leerling tijdens zijn schrijven: 'not all forms of freedom of action appear to have a positive effect in the sense of personal autonomy, since freedom can also be too much' (De Brabander & Martens, 2014, p. 38).

Sociale Verbondenheid

- Bevorder dat leerlingen teksten van elkaar lezen en kunnen sparren tijdens het schrijfproces.
- Stimuleer dat teksten van leerlingen door hen worden voorgelezen aan leerlingen van lagere groepen.
- Publiceer teksten van leerlingen die dat willen op de website, een weblog of anderszins.
- Laat leerlingen elkaars schrijfsels bespreken, bijvoorbeeld aan de hand van

een gespreksagenda bij hun portfolio. Leerlingen verzamelen hun teksten in een map en gaan hierover met medeleerlingen en de leerkracht in gesprek. Portfolio's hebben een stimulerende en motiverende functie, aangezien leerlingen inzicht krijgen in wat ze leren en hoe ze dat doen, en hun voortgang zien. Doordat leerlingen in gesprek gaan, is er écht aandacht voor de tekst en het proces waar de leerling doorheen gaat (Castelijns, Kenter, & Janssen, 2001).

Autonomie

- Laat de leerlingen zelf een lijst bijhouden van onderwerpen waarover zij nog willen schrijven.
- Stimuleer dat leerlingen zelf per internet contact leggen met instanties en organisaties die hen aanvullend informatie kunnen geven over hun schrijfonderwerp.
- Laat leerlingen bij het starten van een schrijftaak bewust aangeven wat zij in het bijzonder willen leren.
- Stimuleer dat leerlingen zichzelf beoordelen.
- Bevorder dat leerlingen voorkeuren ontwikkelen voor schrijfgenres. Erken deze voorkeuren.

Rekening houden met 'gevoel'

- Kies onderwerpen waar leerlingen graag over willen schrijven.
- Gebruik tijdens de instructie fragmenten uit de jeugdliteratuur waarvan kinderen kunnen genieten en die aanleiding zijn voor taalbeschouwing.
- Geef leerlingen een podium om hun trots over een afgeronde tekst met anderen te delen (andere leerlingen, een eigen publiek, via digitale weg).
- Vermijd de rode correctiepen. Focus niet alleen op spelling. Ga juist in op de inhoud en het doel van de tekst en reageer eerst met een 'gevoelsreactie': 'Leuk dat je dat schrijft, zoiets gek heb ik ook al eens meegemaakt...'
- Laat kinderen merken dat je het waardeert om hun teksten te mogen lezen.
- Deel met kinderen ook je eigen twijfels die je hebt tijdens het schrijven van stukken.
- Laat kinderen feedback uitwisselen en sparren met medeleerlingen waarin ze vertrouwen hebben.
- Zorg voor beleving tijdens de schrijfles: voldoende kinderboeken, veel en diverse tekstdragers (papier en digitaal).
- Laat kinderen videofragmenten zien waarin andere leerlingen vertellen hoe ze een schrijfprobleem hebben opgelost.

Rekening houden met verstand

- Leg leerlingen uit wát ze gaan leren.
- Geef aan waarom ze dit gaan leren en hoe ze dit vaker kunnen toepassen of gebruiken.
- Geef aan waarop je bij de feedback en de beoordeling op zult letten.
- Formuleer de schrijftips aan het eind van de instructie zo, dat leerlingen begrijpen waarop ze bij het schrijven moeten letten.
- Vertel zelf wat je eraan hebt gehad dit te beheersen.
- Laat oudere leerlingen vertellen hoe ze dit onder de knie hebben gekregen en laat hen voorbeelden geven.

Flankerend Onderzoek

In het najaar van 2015 werd onderzocht of en in hoeverre het interventiepakket -naar het oordeel van de leerkrachten- hun didactisch handelen in het verzorgen van strategisch schrijfonderwijs verbetert. Ook werd onderzocht in hoeverre de ontwikkelde tools effect hadden op de kwaliteit van de verhalen die leerlingen schrijven.

Methode

In het onderzoek werden naast de vier deelnemende experimentele scholen ook vier controlescholen gevraagd om

mee te doen. Uit de experimentele scholen deden 80 leerlingen mee aan het onderzoek, uit de controlescholen werden de teksten van 66 leerlingen onderzocht. Alle scholen maken deel uit van het Samenwerkingsverband Opleiden in School De Graafschap-Achterhoek-Liemers. De vier experimentele scholen verzorgden voor en na de zomervakantie in twee stelprojecten de stellingen met gebruikmaking van de nieuw ontwikkelde materialen. Deze materialen bestonden niet uit uitgeschreven lesbeschrijvingen, maar uit de tools (videofilms, voorbeeldteksten, zelfsturingskaarten en feedbackvormen) die de leerkracht in staat stelden om methodelessen of eigen ideeën didactisch te verrijken. De controlescholen volgden de door hen gebruikte taalmethode. Van de groepen 4 tot en met 8 van zowel de controle- als de experimentele scholen werden in een voormeting én in een nameting de teksten van de vijf laatste leerlingen uit het alfabet beoordeeld.

Om de kwaliteit van de teksten van leerlingen te beoordelen werden de teksten op een aantal kwantitatieve aspecten geëvalueerd. In het beoordelingsmodel werd gekeken naar de aspecten die in de leerlijn centraal stonden:

wie, wanneer en waar. Zo werd bijvoorbeeld bij het aspect 'wie' bekeken hoeveel inhoudselementen in de tekst iets vertelden over de hoofdpersoon en hoeveel bijvoeglijke naamwoorden werden gebruikt om de hoofdpersoon te schetsen. Leerkrachten en studenten teksten beoordeelden de teksten. Zij volgden hiervoor een training. In deze training werd het beoordelingsmodel toegelicht. Daarnaast werd –gezamenlijk– een drietal teksten beoordeeld. Vervolgens gingen beoordelaars individueel aan de slag, maar konden bij het beoordelen een medebeoordelaar om zijn of haar mening vragen. Om de betrouwbaarheid van de beoordeling te vergroten werd tien procent van de teksten onderworpen aan een tweede beoordeling. Deze beoordelingen werden met elkaar vergeleken. Verschilde de beoordeling dan overlegden de eerste en de tweede beoordelaar met elkaar en kwamen samen tot een definitief oordeel. Naast het beoordelen van de teksten werden ook de ervaringen van de leerkrachten die in de experimentele conditie zaten, op verschillende manieren gevolgd. Leerkrachten hielden een ervaringenmuur bij in de docentenkamers. Hier konden ze hun ervaringen kwijt rond thema's zoals: instructie, zelfsturing, motivatie en feedback.

Daarnaast werd aan alle deelnemende leerkrachten gevraagd een logboek bij te houden. In dat logboek legden ze hun voorbereidingsafwegingen vast en blikten ze terug op gegeven activiteiten. Als laatste werd in december met twee leerkrachten van de deelnemende scholen uit de experimentele groep een semi-gestructureerd interview afgenomen.

Om het effect op de kwaliteit van de verhalen in de experimentele conditie (mèt tools) te vergelijken met de controleconditie (zonder tools) werden deze geanalyseerd in SPSS met behulp van Repeated Measures ANOVA, een programma waarmee bepaald kan worden of er significante vooruitgang is geboekt.

Resultaten

Een eerste vraag die in het onderzoek centraal stond, was de vraag in hoeverre -naar oordeel van de deelnemende leerkrachten- het interventiepakket het didactisch handelen in het verzorgen van strategisch schrijfonderwijs verbeterd. In de zoektocht naar een antwoord op deze vraag werd uitgegaan van twee uitgangspunten: de theorie rond observerend leren en de inzichten rond zelfgestuurd werken (Besselink & Seinhorst, 2015). Leerkrachten, studenten en docenten uit het leernetwerk

namen videoclips op en zochten naar geschikte voorbeeldteksten. Met de videoclips en voorbeeldteksten in handen ontwierpen leerkrachten hun eigen strategische instructies die het mogelijk moesten maken dat leerlingen tot observerend leren konden komen. Om te bevorderen dat leerlingen hun schrijfproces zelf konden sturen ontwikkelde het leernetwerk plannings-, motivatie- en peerfeedbackkaarten.

Uit de interviews komt een positief beeld naar voren. Allereerst gaven leerkrachten aan dat zij zelf veel doelgerichter startten met de schrijfactiviteit. De reflectieve reacties uit de logboeken kwamen overeen. Leerkrachten vonden dat hun instructies waren verbeterd: 'Mijn instructie leidt veel meer dan vroeger tot het bereiken van de doelen door leerlingen.' Een andere reactie uit het logboek luidt: 'Ik ben blij dat ik nu met voorbeelden het gesprek met leerlingen veel gericht aan kan gaan'. Een tweede belangrijke opbrengst is dat leerkrachten meer tijd besteedden aan hun instructie. Leerkrachten hebben ervaren dat ze heel bewust met het doel van de les bezig waren nu ze deze materialen inzetten tijdens de instructie. De vele voorbeelden hielpen om het doel voor alle leerlingen duidelijk te maken. De algemene reacties op de tools zijn lovend: 'super materiaal, makkelijk te pakken,

duidelijk en overzichtelijk en soms zelfs iets teveel voor één les'.

De leerkrachten van de deelnemende scholen waren stuk voor stuk te spreken over het visuele aspect van de videoclips. Leerlingen konden op deze manier horen en zien wat de bedoeling was. Doordat kinderen de hoofdrol spelen in de videoclips konden de leerlingen zich met hen identificeren, ook al wekten sommige fragmenten in eerste instantie wat gegiechel op. De kinderen in de filmpjes vervulden een modellerende rol, waardoor de leerlingen in de klas ideeën opdeden over hoe ze zelf zouden kunnen schrijven. Leerkrachten gaven ook aan dat de tools erg geschikt waren om het doel van de les te verduidelijken, ook voor extra uitleg aan taalzakkere leerlingen. Leerkrachten gaven aan de voorbeeldteksten die door kinderen geschreven waren, veel te gebruiken. Het gebruik van de voorbeeldteksten uit jeugdliteratuur was lastiger en voelde dubbelop als de teksten van de kinderen al waren gebruikt. Net zoals de videoclips bleken de voorbeeldteksten vooral geschikt om het doel van de les te verduidelijken. De leerkrachten gaven aan dat de voorbeeldteksten een duidelijk beeld gaven van wat nu precies de verwachtingen waren bij een doel uit de leerlijn. Daarnaast

vonden leerkrachten het prettig dat zij op een eenvoudig manier aan een goed voorbeeld konden komen. Het 'kant- en klare' van de tools werd als een groot voordeel ervaren voor de eigen instructie.

Tot slot gaven de leerkrachten aan dat door hun doelgerichtere instructie, de leerlingen beter in staat waren om doelgericht aan hun schrijftaak te werken. Het schrijfproces van leerlingen werd door de ontwikkelde materialen flink gestimuleerd: 'Ook leerlingen die het normaal gesproken moeilijk vinden om een verhaal te bedenken, krijgen al snel voldoende op papier'. Het lijkt er dus op dat leerlingen de schrijflessen waarderen, betrokken zijn en met meer enthousiasme beginnen aan hun schrijftaak: 'Yes, stellen!'. Leerkrachten gaven ook aan dat er geconcentreerd werd gewerkt. Uit de interviews bleek dat de leerkrachten minder met de plannings- en motivatiematerialen hebben gewerkt. Het gebruik van dergelijke kaarten was voor veel leerlingen nieuw en vergde daardoor veel tijd om makkelijk en

snel in te kunnen zetten. Het goed gebruik van de kaarten vraagt om expliciete instructie vooraf. Verder bleek uit de interviews dat vooral taalsterkere leerlingen beter met de zelfsturingkaarten konden werken. Zij vinden het blijkbaar vanzelfsprekender om hun schrijven te plannen, te monitoren en te evalueren. De peerfeedbackkaarten

daarentegen motiveerden de leerlingen. Ze wilden graag hun eigen werk aan anderen presenteren. Alle leerkrachten gaven in hun logboek aan tevreden tot zeer tevreden te zijn over het ontwikkelde materiaal.

Tabel 1: Ontwikkelde schrijfkwaliteiten

Schrijfkwaliteiten	Controlegroep N=66		Experimentele groep N=80	
	VM: M (SD)	NM: M (SD)	VM: M (SD)	NM: M (SD)
Aantal inhoudselementen dat iets zegt over de hoofdpersoon.	1,47 (1,73)	5,35 (4,44)	1,49 (1,94)	3,46 (2,42)
Aantal bijvoeglijke naamwoorden dat iets zegt over het karakter van de hoofdpersoon	0,20 (0,44)	0,33 (0,59)	0,19 (0,45)	0,41 (0,77)
Aantal keren dat een interne reflectie is beschreven	0,38 (0,74)	0,67 (1,13)	0,25 (0,54)	0,61 (1,31)

De tweede deelvraag uit het onderzoek richt zich op het effect van de ontwikkelde tools op de kwaliteit van de verhalen die leerlingen schrijven. In Tabel 1 zijn van verschillende schrijfkwaliteiten de ongestandaardiseerde gemiddelden per tekst (niet gecorrigeerd voor het aantal woorden) en de standaarddeviaties per groep opgenomen voor zowel de controlescholen als de scholen die onder de experimentele conditie werkten.

Wat kunnen we uit bovenstaand schema opmaken? Wat betreft het aantal inhoudselementen dat door leerlingen wordt gebruikt om iets over de hoofdpersoon te zeggen, zien we bij zowel de controle- als de scholen die onder de experimentele conditie deelnamen een groei. Hetzelfde zien we bij het aantal bijvoeglijke naamwoorden dat wordt gebruikt om de hoofdpersoon te karakteriseren. Ook het gebruik van zinnen waarin de interne reflecties van de hoofdpersoon gedeeld worden, laat in beide condities een groei zien. Een uitzondering vormt de laatste schrijfkwaliteit: het aantal keren dat een beschrijving van een plaats een bepaalde sfeer of emotie oproept: de voor- en nameting binnen beide condities laten een geringe ontwikkeling zien. Met de RM-ANOVA werd van de

schrijfkwaliteiten (zie Tabel 1) nagegaan of er sprake was van een significante toename in de tekst. In de resultaten van RM-ANOVA zochten we naar een interactie-effect: we verwachtten een verschil tussen de voor- en nameting, een toename van de verschillende schrijfkwaliteiten in de tekst, maar dan alleen in de teksten van de leerlingen uit de experimentele conditie. De gekozen analysetechniek maakte het mogelijk om op deze manier naar de schrijfkwaliteiten te kijken. Om de verschillen in lengte van tekst op te vangen, hebben we de score gedeeld door het aantal woorden. Allereerst werd gekeken naar het aantal inhoudselementen dat iets zegt over de hoofdpersoon. De verwachting was dat leerlingen in de experimentele conditie meer aandacht zouden gaan schenken aan de karakterbeschrijvingen. Er was echter geen interactie-effect zichtbaar ($F(1, 144) = 2.80$, $p = 0.096$). Dit betekent dat een toename van inhoudselementen, als die er al was, in de teksten die geschreven waren door de leerlingen van de experimentele scholen gelijk was aan die van de teksten die geschreven waren door de leerlingen uit de controlegroep. Na verdere analyse bleek er inderdaad sprake van een significant hoofdeffect. In beide condities stijgt in de loop van de tijd het

gebruik van inhoudselementen in de tekst ($p < 0.000$). Maar dat geldt dus voor beide condities.

Een tweede kwantitatieve maat die gehanteerd werd, is het voorkomen van bijvoeglijke naamwoorden om de hoofdpersoon te 'kleuren'. Uit de analyse blijkt dat zowel het interactie-effect ($F(1,144) = 1.87$) als het hoofdeffect ($p = .223$) niet significant zijn. Bijvoeglijk naamwoorden werden niet meer of minder gebruikt als je de teksten uit nameting vergelijkt met die uit de voormeting én dat was voor beide condities het geval; geen hoofdeffect en geen interactie-effect. Dit betekent dat de leerlingen in beide condities ten aanzien van deze schrijfkwaliteit niet van elkaar verschillen en er ook geen toename te zien is.

Er is geen interactie-effect als het gaat om het aantal keren dat leerlingen een interne reflectie van de hoofdpersoon in hun verhaal beschreven ($F(1,144) = .881$, $p = .349$). Als er al een toename is, dan is die in beide condities gelijk. Na verdere analyse werd hier wel een hoofdeffect zichtbaar. In beide condities is het gebruik van interne reflectie wel toegenomen ($p = .049$).

Tot slot, voor wat betreft het aantal keren dat de beschrijving van de plaats een bepaalde sfeer of emotie oproept, is er geen interactie tussen tijd en conditie ($F(1,144) = 3.04$, $p = 0.083$). Ook is er geen sprake van een verschil tussen de voor- en nameting ($p = .254$). Dit betekent dat de leerlingen van zowel de controle conditie als de experimentele conditie ten aanzien van het beschrijven van sfeer of emotie niet van elkaar verschillen en er ook geen toename zichtbaar is.

Conclusie en discussie

De vraag in hoeverre het didactisch handelen in het verzorgen van strategisch schrijfonderwijs door het gebruik te maken van de ontwikkelde tools verbeterd is, kan positief beantwoord worden. Leerkrachten gaven aan dat de kwaliteit van hun instructie is verbeterd. Met name het gebruik van videoclips en voorbeeldteksten hielp hen om tijdens de instructie gericht te zijn op het doel dat ze met de leerlingen wilden bereiken. Ze besteedden meer tijd aan hun instructie en merkten dat leerlingen beter begrepen wat van hen verwacht werd. Tijdens de schrijffase werd gretig gebruik gemaakt van de peerfeedbackvormen: kinderen waardeerden deze werkvormen en bleken het fijn te vinden

dat zij hun tekst mochten bespreken. Voor wat betreft de zelfsturingskaarten kunnen we voorzichtig concluderen dat deze nog niet voldoende tot hun recht zijn gekomen. Het is de vraag of het gebruik van kaarten het juiste middel is om zelfsturing te bevorderen.

De tweede deelvraag uit het onderzoek richtte zich op het effect van de ontwikkelde tools op de kwaliteit van de verhalen die leerlingen schrijven. Ondanks de positieve ervaringen met het interventiepakket leidde dit bij geen enkele variabele (schrijfkwaliteit) tot een meetbaar significant verschil tussen de controlegroep en de experimentele groep. Dit betekent dat we niet hebben kunnen constateren dat de inzet van door de leernetwerk ontwikkelde tools effectief zijn op de kwaliteit van de schrijfproducten van de leerlingen.

Het onderzoek heeft echter wel enkele beperkingen. Deze richten zich niet zozeer op de praktijkrelevantie maar meer op de methodische grondigheid. Zo was de samenstelling van de controlegroep-scholen nogal divers: de scholen werkten met verschillende taalmethoden en de leerlingen verschilden in hun taalvaardigheid. De implementatie van het interventiepakket in de experimentele groep vraagt meer

aandacht. We hebben ervoor gekozen om de betrokken leerkracht binnen haar eigen school de implementatie te laten verzorgen. Dat is kwetsbaar gebleken: van de vier deelnemende scholen werd op drie scholen de betrokken leerkracht wegens zwangerschap vervangen. Een breder gedragen implementatiestrategie lijkt noodzakelijk om meer effect te kunnen sorteren.

Ook bleek dat het beoordelen van teksten op kwantitatieve kenmerken niet altijd recht doet aan het beeld dat beoordelaars van de tekst als geheel hadden. Misschien is een meer holistische beoordelingswijze van leerlingenteksten geschikter om de kwaliteit van teksten te bepalen.

Een kwaliteitseffect hebben we nog niet kunnen meten, daar zal zeker in een vervolgonderzoek aandacht aan besteed moeten worden. Toch kan geconcludeerd worden dat de tools praktische hulpmiddelen zijn die het didactisch handelen van de leerkracht verbeteren en waarmee de leerlingen gemotiveerd worden om te gaan schrijven. En daar zijn we tevreden over. Want uiteindelijk willen we graag dat kinderen zeggen: "Yes, we gaan verhalen schrijven."

Literatuurlijst

- Bandura, A. (1965). Influence of models' reinforcement contingencies on the acquisition of imitative response. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1, 589-595.
- Besselink, E. & Seinhorst, E. (2015). *Iedereen schrijft! Over het belang van schrijfonderwijs voor alle leerlingen*. Doetinchem: Iselinge Hogeschool.
- Besselink, E. (2014). *Schrijven Kun je Leren*. Doetinchem: Iselinge Hogeschool.
- Besselink, E. & Seinhorst, E. (2015). Verhalen leren schrijven. *Tijdschrift Taal*, 6 (9), 8-16.
- Braaksma, M., Rijlaarsdam, G., & Bergh, H. van den. (2012). Observational learning in argumentative writing. In M. Torrance, D. Alamargot, M. Castelló, F. Ganier, O. Kruse, A. Mangen, L. Tolchinsky & L. van Waes (Eds.), *Learning to write effectively: current trends in European research* (Studies in writing, 25) (pag. 123-126). Bingley: Emerald.
- Braaksma, M., Rijlaarsdam, G., Bergh, H. van den., & Hout-Wolters, B. van. (2007). Observerend leren en de effecten op de organisatie van schrijfprocessen. In *Levende Talen*, 8-4, 1-15.
- Brabander, C. J. de. & Martens, R. L. (2013). Towards a unified theory of task-specifiek motivation. *Educational Research Review*, 11, 27-44.
- Brand Gruwel, S., Kester, L., Kicken, W., & Kirschner, P. (2013). Learning Ability Development in Flexible Learning Environments. In: J.M. Spector et al. (eds.), *Handbook of Research on Educational Communications and Technology*, DOI 10.1007/978-1-4614-3185-5_29, © Springer Science+Business Media New York 2013
- Donker, A., Boer, H. de., Kostons, D., Dignath van Ewijk, C., & Werf, M. van der. (2014). Effectiveness of learning strategy instruction on academic performance. *Educational Research* 11 1-26 .
- Expertisecentrum Nederlands (2010). *Doorlopende leerlijnen taal basisonderwijs*. Verkregen van <http://www.leerlijnentaal.nl/>
- Graves, D. (1994). *A fresh look at writing*. Portsmouth: New Hampshire.
- Greven, J. & Letschert, J. (2006). *Kerndoelen primair onderwijs*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.
- Harris, K., Graham, S., & Mason, L. (2008). Improving the Writing Knowledge and Motivation of Struggling Young Writers: effects of Self-Regulated Strategy Development with and without Peer Support. *American Educational Research Journal*, 43, 295-340. doi 10.3102/00028312043002295.
- Harris, K., Graham, S., Mason, L., & Friedlander, B. (2014). *Powerful Writing Strategies for All Students*. Baltimore: P.H. Brookes Publishing.
- Hattie, J. & Timperley, H. (2007). The power of feedback. *Review of Educational Research*, 77(1), 81-112.
- Hoogeveen, M. (2012). *Writing with peer response using genre knowledge, a classroom intervention study*. Enschede: University of Twente.
- Huizing, A. (2014). *Hoe ik per ongeluk een boek schreef*. Rotterdam: Lemniscaat.

Inspectie van het Onderwijs (2011). *Het onderwijs in het schrijven van teksten*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2012). *Focus op Schrijven, het onderwijs in het schrijven van teksten (stellen)*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Kirschner, P. & Merriënboer, J. van. (2013). De zelfsturende leerling? *Van Twaalf tot Achtien, september*, 42-45.

Koster, M., Tribushinina, E., Jong, P. F. de., & Bergh, B. van den. (2015). Teaching children to write: a meta-analysis of writing intervention research. *Journal of Writing Research* 7(2), 249-274.

Rose, D. & Martin, J. (2012). *Learning to Write, Reading to Learn*. Cardiff: Equinox.

Santangelo, T., Harris, K., & Graham, S. (2008). Using Self Regulated Strategy Development to Support Students Who Have Trubol Giting Thangs into Werds. *Remedial and Special Education*, 29-2, 78-89.

Oomen, F. (2014). *De Computerheks*. Houten: Van Holkema & Warendorf.

Plomp, T. & Nieveen, N. (2010). *An introduction to Educational Design Research*. Enschede: SLO.

Smedt, F. de. (2015). *Vier effectieve schrijfdidactieken. De bovenbouw van het basisonderwijs*. Den Haag: De Nederlandse Taalunie.

Smedt, F. de. & Keer, H. van. (2014). A research synthesis on effective writing instruction in primary education. In: *Procedia, Social and behavioral sciences*, 112(2014), 693-701.

Taalunie (2015). *Schrijfonderwijs in de schijnwerpers, naar een betere schrijfvaardigheid van Nederlandse en Vlaamse leerlingen*. Den Haag: De Nederlandse Taalunie.

Gelderen, A. van. & Schoten, E. van. (2011). *Taalonderwijs; een kwestie van ontkavelen*. Rotterdam: University Press.

Vrieling, E., Laat, M. de., Besselink, E., & Ubbink, M. (2015). Dimensies van Sociaal Leren in een Paboleernetwerk. *Onderwijsinnovatie*, 17(1), 17-24.

Tips voor de leerkracht

Aan de slag

Niet elk kind vindt het eenvoudig om zelf een verhaal te bedenken. U kent ze vast wel: kinderen die al snel nadat de schrijfpdracht gegeven is de moed opgeven om iets op papier te krijgen. Een verhaal schrijven is niet eenvoudig! In dit boek vindt u lessen voor de groepen 4 tot en met 8 van de basisschool. Door middel van deze lessen worden kinderen vaardiger in het schrijven van een verhaal.

Niet alleen kinderen hebben schrijfproblemen. Uit veel rapporten (onder meer van de inspectie) weten we dat ook leerkrachten af en toe met hun handen in het haar zitten: ze vragen zich af op welke manier je kinderen kunt leren een tekst te schrijven. Wat betekent dat voor de instructie? En wat moet je doen als kinderen aan het schrijven zijn? Wat doe je met hun teksten? Dit boek probeert de leerkracht te ondersteunen. Het uitgangspunt in dit boek is dat

elke leerkracht graag ziet dat zijn leerlingen met plezier een origineel verhaal wil schrijven. In de lessen zitten gereedschappen voor de leerkracht waarmee hij leerlingen kan motiveren en ondersteunen om tot mooie verhalen te komen. En natuurlijk worden leerkrachten uitgenodigd om de lessen naar eigen inzicht aan te passen. Leerkrachten die liever zélf hun lessen ontwerpen, vinden in dit boek de bouwstenen voor doelgerichte en inspirerende lesactiviteiten.

Hoe is dit boek opgebouwd?

Leerlijn

Leerkrachten willen graag weten wát ze leerlingen moeten leren. Ze weten dat het geven van een schrijfpdracht niet voldoende is. Als bekend is wát kinderen gaan leren, dan kan het doel en de instructie daarop worden afgestemd. De lessen uit het boek zijn afgestemd op een leerlijn die

we ontwikkelden. In die leerlijn is te lezen welke vaardigheden wanneer geleerd worden. Bij het schrijven van verhalen blijken drie aspecten van belang te zijn: wie, wanneer en waar. In de lessen vindt u technieken waardoor leerlingen tot rijkere en uitgebreidere karakterbeschrijvingen komen. Verder leren ze stap voor stap om meer en rijker te schrijven over de tijd en de plaats waarin de verhalen zich afspelen.

De leerlijn voor de groepen 4 tot en met 8 zag u in het schema op pagina 14.

Materialen en voorbereiding

Alle lesactiviteiten zijn op dezelfde manier opgebouwd. Er wordt per les aangegeven welke voorbereiding gevraagd wordt: welke materialen zijn nodig en wat moet er klaar staan? Bij dit boek hoort de website www.iseling.nl/verhalenvvertellen. Op deze website zijn alle benodigde materialen voor de lessen te vinden.

Krachtige instructie

Hoe ontwerp ik een krachtige instructie? Het boek bevat voor de fase van de instructie diverse werkvormen waarbij gebruik wordt gemaakt van 'observerend leren'. In vrijwel elke les zijn voorbeelden van teksten opgenomen waarin gedemonstreerd wordt welke schrijftechniek centraal staat. Met die tekstfragmenten uit de jeugdliteratuur kijken kinderen de kunst af. Ze observeren hoe een andere ('echte') schrijver speelt met karakters, tijd en plaats. Ze kunnen al hun cognitieve energie richten op het nadenken over de tekst: ze hoeven immers (nog) niet te schrijven! De instructie wint verder aan kracht door samen met leerlingen te kijken naar videoclipjes waarin leerlingen vertellen over hoe ze een schrijfprobleem oplossen, hun teksten verbeteren of hun verhalen spannender maken. Belangrijk voor de leerkracht is om tijdens de instructie op basis van de verhalen en de videoclips in gesprek te gaan met leerlingen. Met denkvragen worden leerlingen op het goede spoor gezet. Intussen wordt de schrijfles ook een praatles: er worden verbanden gezocht met lezen, woordenschat en taalbeschouwing.

Schrijftip

De instructie eindigt altijd met een beknopte schrijftip: deze blijft op het bord staan. In de schrijftip staat waar leerlingen bij het schrijven op moeten letten. In elke les staat de schrijftip expliciet verwoord.

Hulpmiddelen

Zodra de leerlingen gaan schrijven zijn ze aan zichzelf overgeleverd. Het ene kind zal de opdracht makkelijker oppakken dan het andere kind. Voor kinderen die het nodig hebben bevatten de activiteiten hulpmiddelen die het kind tijdens het schrijven kan gebruiken: schema's, structuurkaarten, to-do-lijstjes. Deze zogenaamde 'scaffolds' helpen het kind om zijn schrijven te plannen, te monitoren en te evalueren. Ze bieden hulp om het schrijven zelf te sturen.

Werkvormen

De lesactiviteiten bevatten allerlei werkvormen waarin leerlingen tijdens de schrijffase in kleine groepjes met elkaar over hun tekst in gesprek gaan. Het kind leest zijn eigen tekst voor, ervaart direct welke (kleine) onvolkomenheden zijn tekst bevat, maar ervaart vooral dat hij een publiek heeft: er luistert iemand naar zijn

verhaal. In de peerfeedbackwerkvormen grijpen we steeds terug op het lesdoel en de schrijftips. Leerlingen geven elkaar tips om hun schrijfproducten te verbeteren. Soms zoeken ze actief naar elementen in de tekst en worden op die manier gericht op het te bereiken schrijfdoel.

Neem de tijd

Kwaliteit kost tijd: veel lesactiviteiten zullen niet in het keurslijf van een taalles van 45 minuten passen. We adviseren om tijd te nemen en leerlingen ruimte te bieden om het schrijfproces tot het einde toe te doorlopen. De lesactiviteiten bieden de mogelijkheid om een 'verhalenproject' op te starten. Zo zou het bijvoorbeeld de basis kunnen vormen voor een schoolbreed verhalenproject tijdens de kinderboekenweek.

Geniet!

Geniet met de leerlingen van de opbrengsten. Laat verhalen klinken, laat verhalen voorlezen aan andere groepen, deel verhalen met ouders, maak er een klasboek van, laat ze voorlezen door leerlingen en maak er opnames van voor een eigen YouTube kanaal. Kortom: laat leerlingen ervaren dat anderen plezier kunnen beleven aan het verhaal.

1. Ten Sejm Meeting.
 2. Een 8 jaar oud.
 3. woon op de Ragedoor 12.
 4. zie in groep 50.
 5. wil de wagen worden o.
 6. wagen afmeten Meeting.
 7. 1000 lb. w. 100 lb. Lathad.
 8. kan niet weg daren.
 9. de kop de 100 lb. niet daren.
 10. w. daren.
 11. kan wagen tot een doe.
 12. tot een korn.
 13. kan wagen tot een vloe.
 14. beha nite.
 15. kan het niet bal vinden.
 16. wagen van manen meet.
 17. n. slapen.
 18. w. w. een hand.
 19. kan dae honden by het b.

Wie ken ik over 20 jaar: Ik ben 20 jaar
paardery juf, en ik wil later bijeen te
komen weten dat ik mij full erg heb
en paardery juf en als ik ben
langa ik denk.

Dit was mijn verhaal

Dokter

Ik ben Mevrouw Over veertig jaar. Vrij
dokter, Want dan kan je mensen genezen. En
Mensen helpen. Maar dan wordt wel de
Wants mensen maken heel veel ongelukken. En
de de de !!! (b) Druk Maar is wel leuk, je
verdient wel veel geld. Je wordt dan wel
dan moet wel leken als dat de dokter zijn
worden endan weet pas mensen
of nietword. Maar ik weet niet hoe
in ziekenhuis moet blijven. Is
ziekenhuis moet blijven. Is
eng als je alleen in de
ziekenhuizen den, moet
Slaven.

Zickenheis 112+

Police

De ben ben een beetje meer later
 worden. En ik wil in een
 worden. Ik wil gelukkig
 zien in een familie. En ik wil
 sociaal en ook met een
 jonge carrière. En ik wil in
 het een familie. En ik wil
 vind om te leven met
 lieverde. En mijn lieverde
 geen familie. En ik wil
 het OBS Montferland

Groep 4 Les 1

Wat gebeurt er allemaal?

Doel

Kinderen kunnen een kort verhaaltje schrijven waarin beschreven wordt wat de hoofdpersoon allemaal doet.

Materialen en voorbereiding

- Tuinhandschoenen en iets van tuingereedschap.
- Tekst 'Miel werkt in de tuin' op het digitale schoolbord.
- Kladblaadjes
- Kleurpotloden
- Waslijn en knippers.
- Schrijftips op het digitale schoolbord.

Introductie

Trek de tuinhandschoenen aan en neem tuingereedschap mee.
Speel het volgende verhaal:

*Ik was laatst in mijn tuin bezig met het wieden van onkruid.
Eigenlijk doe ik dat niet zo vaak. Ik schoffelde alles waarvan
ik dacht dat het onkruid was weg uit de tuin. 'Stop', riep
mijn vriend(in): je schoffelt alle jonge slaplantjes uit de tuin.
Je kunt wel zien dat jij geen groene vingers hebt'.*

Geef de leerlingen aan dat niet iedereen even handig is in de tuin. Als je erg handig bent met tuinieren dan zeggen ze dat 'je groene vingers' hebt. Vraag de leerlingen wie bij hun thuis er groene vingers heeft en wat hij/zij dan allemaal in de tuin doet. Op het bord verschijnen werkwoorden als: schoffelen, spitten, snoeien, harken, wieden, grasmaaien. Als alle woorden op het bord staan schrijf er dan boven: dingen om te doen voor mensen met groene vingers.

Lees vervolgens het verhaaltje van Miel voor:

Miel werkt in de tuin

Miels ronde zit erop.

Hij ploft in zijn luie stoel.

Langzaam stopt hij zijn pijp.

Na een poos blaast hij kleine wolkje in de lucht.

Ineens springt hij recht.

'Ik moet aan het werk', denkt hij.

'Er staat heel wat onkruid in de tuin. Dat moet weg.'

Miel werkt flink door.

Na een poos rust hij uit.

Hij leunt op zijn spade.

'De kersen zijn rijp!', zegt hij.

'Die moet ik proeven!'

Miel haalt de ladder.

In een wip staat hij op de hoogste sport.

De eerste kers verdwijnt in zijn mond.

'Mmm', zegt Miel.

Verreth, R. (n.d.) Hoera, ik lees al vlot. Oosterhout: Deltas

Instructie

Laat de tekst van Miel op het digitale schoolbord zien. Vraag de leerlingen welke dingen Miel in de tuin doet. Vraag telkens waar de activiteit in het verhaaltje staat en onderstreep op het bord die stukken uit de tekst. Het hoeft niet volledig juist te zijn: ga vooral op zoek naar werkwoorden die een activiteit aanduiden (werkt, ploft, stopt, blaast, springt, rust, leunt, haalt).

Miel werkt in de tuin

Miels ronde zit erop.

Hij ploft in zijn luie stoel.

Langzaam stopt hij zijn pijp.

Na een poos blaast hij kleine wolkje in de lucht.

Ineens springt hij recht.

'Ik moet aan het werk', denkt hij.

'Er staat heel wat onkruid in de tuin. Dat moet weg.'

Miel werkt flink door.

Na een poos rust hij uit.

Hij leunt op zijn spade.

'De kersen zijn rijp!', zegt hij.

'Die moet ik proeven!'

Miel haalt de ladder.

In een wip staat hij op de hoogste sport.

De eerste kers verdwijnt in zijn mond.

'Mmm', zegt Miel.

Vraag de leerlingen vervolgens om naar een verhaaltje over Kim te luisteren. Hoor je in dat verhaaltje ook woordjes waaraan je kunt horen wat Kim allemaal doet? Lees eerst het verhaal voor. Lees het daarna nog eens voor en vraag de leerlingen hun hand op te steken als ze een doe-woord horen.

Kim stapt uit bed.

Ze kleedt zich aan.

Vandaag moet ze naar de tandarts.

Daar heeft ze geen zin aan.

Eerst gaat ze ontbijten.

Ze eet een beschuit.

Met hagelslag.

Daarna moet ze goed poetsen.

Ze stapt op de fiets.

Mama gaat mee.

'Ga maar liggen', zegt de tandarts.

Hij kijkt naar haar tanden.

Zal ze gaatjes hebben?

'U bent klaar jongedame!'; zegt de tandarts.

Blij springt Kim uit de stoel.

Ze huppelt naar de fiets.

'Ik heb zin aan een snoepje', denkt ze

Schrijftip

Toon de schrijftip op het digitale schoolbord:

Stel jezelf de volgende vraag: wat doet mijn hoofdpersoon allemaal?

Aan de slag

Geef de leerlingen de opdracht een kort verhaaltje te bedenken over iemand die iets gaat doen.

- Wat gaat hij of zij allemaal doen?
- Welke avonturen worden er beleefd?
- Wat gaat er allemaal gebeuren?

Licht de schrijftips toe en laat de kinderen beginnen met een kladblaadje waarop zij in ongeveer 5 minuten hun eerste ideetjes kunnen opschrijven: Wat mijn hoofdpersoon allemaal gaat doen? Na ongeveer 5 minuten wordt aan een aantal leerlingen gevraagd om hun ideeën met de klas te delen. Geef de leerlingen daarna de tijd om hun ideetjes om te zetten in een tekst.

Samen nadenken

Als de verhalen vrijwel afgerond zijn worden er duo's gevormd. Geef leerlingen de volgende opdracht:

- Lees jouw verhaaltje voor aan je maatje.
- Pak een kleurpotlood en overleg samen welke woorden uit je verhaal de doe-woorden zijn. Zet daar een streep onder.

Afwerken

De leerlingen gaan hun verhaal netjes uitschrijven. De doe-woorden worden in een mooi kleurtje geschreven.

Publiceren

Als een tekst af is, wordt deze aan de leeswaslijn gehangen.

Verspreid door de week wordt 'de was binnengehaald' en leest leerkracht of leerling een verhaal voor.

Groep 4 Les 2

Hoe ziet jouw hoofdpersoon eruit?

Doel

Kinderen kunnen een kort verhaaltje schrijven over een saai of grappig iemand en een tekening toevoegen van de hoofdpersoon.

Materialen en voorbereiding

- Kleurpotloden
- Kladblaadjes
- Waslijn met knippers
- Tekst 'Gevaarlijke reus' op het digitale schoolbord.
- Tekst 'Annemarie' op het digitale schoolbord.
- Schrijftips op het digitale schoolbord.

Introductie

Complimenteer de leerlingen met de mooie verhalen die aan de waslijn hangen. In heel veel verhalen is veel gebeurd. De hoofdpersoon deed veel, maakte veel mee. Er zijn mooie doe-woorden bedacht! Door te lezen wat iemand allemaal doet, leer je hem beter kennen. Vertel de leerlingen dat zij vandaag leren dat je een hoofdpersoon nóg beter leert kennen door te vertellen hoe hij eruitziet.

Lees het verhaal 'De gevaarlijke reus' voor.

Ik ga het goud pakken.

Tom was boos op de gevaarlijke reus.

De reus had al het goud uit het kasteel gestolen.

'Dat pik ik niet', dacht Tom.

Via een plant klom hij in een raam

In het huis van de reus.

In de keuken stond soep.

'Mmmm', dacht Tom, daar heb ik

best zin in. Uit de slaapkamer klonk gesnurk. Tom nam nog een

slokje water. Hij liep de trap op

naar boven. Uit het bed staken

twee grote voeten. De mond

van de reus stond kwaad. Zijn

spierballen waren uit zijn pyjama

gesprongen. Zijn handen leken

gevaarlijke klauwen.....

Langzaam ging er een oog van de reus

open....

Geef aan dat we al weten wat de reus aan het doen is: hij slaapt. Maar wat weten we nog meer? Is het een aardige reus? Door welke woordjes kom je meer aan de weet over hoe de reus eruitziet?

Instructie

Lees het verhaal van Annemarie voor. Het verhaal is door kinderen te lezen op het digitale bord.

Wat vinden jullie van Annemarie. Is het een leuk kind? Welk woord past wel bij haar? (bijvoorbeeld 'grappig', 'vrolijk', 'gek').

Door welke stukjes uit het verhaal kun je dat weten?

Annemarie gaat aan de rode-loper-wedstrijd meedoen.

Ze is aan het denken wat ze aan gaat doen.

Ze staat voor de spiegel.

Ze trekt een gekke bek.

Ze steekt een voet in de lucht.

Ze kijkt naar haar billen.

Dan doet ze de kast open.

Heb ik nog grappige kleding?

Ze zoekt en zoekt.

Ze laat een boer.

Dat lucht op.

En dan vindt ze een oranje broek.

En een groene trui.

Ze doet er groene schoenen onder.

Geef leerlingen aan dat we Annemarie best al een beetje leren kennen. We lezen wat ze doet én hoe ze er uit ziet. Stel de volgende vragen:

- Wat doet ze?
- Wie kan een zin noemen waarin we lezen wat ze doet?

Annemarie gaat aan de rode-loper-wedstrijd meedoen.

Ze is aan het denken wat ze aan gaat doen.

Ze staat voor de spiegel.

Ze trekt een gekke bek.

Ze steekt een voet in de lucht.

Ze kijkt naar haar billen.

Dan doet ze de kast open.

Ze zoekt en zoekt.

Ze laat een boer.

Wie kan een zin aanwijzen waarin we lezen hoe ze eruit ziet?

En dan vindt ze een oranje broek.

En een groene trui.

Ze doet er groene schoenen onder.

Ha, ha, zegt ze: die kleuren vloeken lekker!

Wouw: wat zie ik er gek uit.

- Past deze tekening dan wel goed bij haar?
- Waarom wel of niet?

Schrijftips

Toon de schrijftips op het digitale schoolbord:

Stel jezelf de volgende vragen bij het schrijven:

- Wat doet mijn hoofdpersoon allemaal?
- Hoe ziet hij of zij eruit? Waar kan ik dat aan zien?

Aan de slag

Geef de leerlingen een klein kladblaadje en benoem dat de leerlingen straks een verhaaltje gaan schrijven. Laat de leerlingen een hoofdpersoon bedenken: een bange jongen, een vrolijke boef, een slimme professor, een angstige reus ... Laat leerlingen op het blaadje een lijstje maken met hoe hun hoofdpersoon van het verhaal eruit gaat zien.

Bespreek na vijf minuten klassikaal een aantal lijstjes. Vraag bij de lijstjes steeds wat de hoofdpersoon allemaal gaat doen.

Daarna gaan de leerlingen individueel aan de slag met de volgende opdracht:

- Schrijf nu een verhaal waarin jouw hoofdpersoon iets beleeft.
- Gebruik je lijstje, dan kan iedereen lezen hoe hij of zij eruitziet.

Samen nadenken

Wanneer de eerste versie van de tekst ongeveer gereed is krijgen de leerlingen de opdracht om in tweetallen elkaar hun verhaaltjes voor te lezen. Geef hierbij de volgende opdracht mee:

- Zet met een kleurpotlood een streep onder de stukjes waarin we iets lezen over hoe de hoofdpersoon eruitziet.
- Maak een tekening van de hoofdpersoon uit de tekst van je maatje.

Afwerken

Laat de leerlingen de tekst in het net schrijven. In de tekst mogen de leerlingen de woordjes met de beschrijving van hoe de hoofdpersoon eruitziet in kleur schrijven. Onderaan het verhaal mogen ze de tekening plakken.

Publiceren

Hang de verhalen van de leerlingen aan de waslijn. De leerkracht of de leerling lezen verspreid over de week regelmatig voorbeelden van afgeronde teksten voor. Geef in het bijzonder aandacht aan de beschrijving van het uiterlijk van de hoofdpersoon en de tekening.

Groep 4 Les 3

Hoe ziet jouw hoofdpersoon eruit?

Doel

Kinderen kunnen een kort verhaaltje schrijven over een hoofdpersoon en zijn huisdier, er een tekening aan toevoegen en over het karakter van die hoofdpersoon iets vertellen.

Materialen en voorbereiding

- Waslijn met knippers
- Werkblad 4.3 voor elke leerling
- Groot vel papier
- Stiften
- Tekst 'Rimke' op het digitale schoolbord.
- Schrijftips op het digitale schoolbord.

Introductie

Kom terug op de vorige opdrachten: 'Ik heb mooie verhalen gelezen. Eén verhaal wil ik graag even voorlezen, tenminste als dat mag...'
Het geselecteerde verhaal moet zowel elementen bevatten waaruit blijkt wat de hoofdpersoon doet en hoe de hoofdpersoon eruitziet.

Stel de volgende vragen:

- Wat gebeurt er in dit verhaal allemaal?
- Hoe ziet ... er uit?

Lees onderstaand verhaal voor:

Rimke en haar broer spelen graag.

Het liefst met hun hond Bas.

Bas is een kleine hond.

Hij kan leuk blaffen.

Papa en mama zorgen goed voor hem.

Maar Rimke speelt het meest met hem.

Ze is heel rustig, dat vindt Bas fijn.

En ze is altijd blij als ze Bas ziet.

Bas begint dan meteen met zijn staart te kwispelen.

De hond is zwart, maar Rimke heeft blonde haren.

Soms likt de hond over haar bril.

Rimke wordt vrolijk van de hond.

Ze laat Bas uit.

Ze leert hem kunstjes.

Rimke moet dan lachen.

Als ze 'slaap' zegt gaat Bas op zijn rug liggen.

Met de pootjes in de lucht.

Soms geeft ze Bas een stukje worst.

Maar mama vindt dat niet altijd goed.

Pas op: die hond wordt nog te dik!

Stel de volgende vragen:

- Wie kan vertellen wat Rimke allemaal doet?
- En wie kan vertellen hoe Rimke eruitziet?
- Aan welke zinnen kan je dat zien?

Geef met kleuren in de tekst op het digitale schoolbord aan om welke zinnen het gaat.

Instructie

Vertel de leerlingen dat ze vandaag iets nieuws leren: in een goed verhaal lees je ook altijd iets van het karakter van de hoofdpersoon.

Bijvoorbeeld: is hij of zij aardig, gemeen, vriendelijk, sportief, lui, actief, gezellig ...

Vraag de leerlingen of ze in het verhaal over Rimke kunnen opzoeken in welke zinnen iets over haar karakter staat. Welke woordjes zeggen iets over hoe ze is?

Ze is heel rustig, dat vindt Bas fijn.

En ze is altijd blij als ze Bas ziet.

Rimke wordt vrolijk van de hond.

Schrijftips

Toon de schrijftips op het digitale schoolbord:

Stel jezelf de volgende vragen bij het schrijven:

- Wat gebeurt er allemaal in mijn verhaal?
- Hoe ziet mijn hoofdpersoon eruit?
- Wat kan ik schrijven over het karakter van mijn hoofdpersoon?

Aan de slag

Toon de schrijftips op het digitale schoolbord:

Stel jezelf de volgende vragen bij het schrijven:

- Wat gebeurt er allemaal in mijn verhaal?

- Hoe ziet mijn hoofdpersoon er uit?
- Wat kan ik schrijven over het karakter van mijn hoofdpersoon?

Samen nadenken

Na ongeveer 10 minuten worden de ideeën in tweetallen gewisseld. Geef de leerlingen de opdracht om elkaar te vertellen over het karakter van de hoofdpersoon over wie ze een verhaal gaan schrijven. Laat leerlingen ook benoemen welke woorden ze goed kunnen gebruiken om het karakter te beschrijven.

Afwerken

Leerlingen werken hun verhaal uit. Wanneer de teksten in een afrondende fase komen krijgen de leerlingen de opdracht om in tweetallen aan elkaar het verhaal voor te lezen.

Laat ze daarna één zin onderstrepen waarin ze het meest over het karakter te weten komen.

Verzamel deze zinnen.

Publiceren

Schrijf de verzamelde zinnen op een groot vel, waarbij de karaktertypering een bijzondere kleur krijgen (bijvoorbeeld lief, sympathiek, pesterig).

Hang de verhalen van de leerlingen aan de waslijn.

Groep 4 Les 3 werkblad

Mijn hoofdpersoon heet:

Wat gebeurt er allemaal?

Hoe ziet jouw hoofdpersoon er uit?

Wat kun je over zijn karakter vertellen?

Groep 4 Les 4

En toen, en toen, en toen ...

Doel

Kinderen gebruiken verschillende, eenvoudige tijdwoorden als aanduiding voor de tijd waarin het verhaal zich afspeelt (bv 'gisteren').

Materialen en voorbereiding

- Videoclip 'Als het kan: geen 'en toen'
- Waslijn met knijpers.
- Tekst 'Judo' op het digitale schoolbord.

Introductie

Lees het volgende verhaal voor. Het gaat over Rob. Hij is dol op judo.

Rob zit op judo. Hij wil sterk worden.

Beresterk!

Gisteren heeft hij drie vriendjes gevloerd.

Hij pakt ze aan, en zwiept ze zo door de lucht.

De vriendjes vonden het niet erg.

Ze willen ook judo leren.

Vandaag is er judo-training.

Eerst pakt Rob zijn judo-pak.

Vanmorgen heeft mama die mooi gestreken.

Daarna pakt hij zijn riem.

Schoenen hoeven niet mee.

Judo gaat op blote voeten.

Dan loopt hij naar zijn fiets.

Om vier uur begint de training.

Rob doet goed zijn best.

Na een uurtje is het voorbij.

Rob is nat van het zweet.

Vertel de leerlingen dat we op zoek gaan naar woordjes in het verhaal die ons vertellen WANNEER het verhaal zich afspeelt. Lees het verhaal nog een keer voor. Laat leerlingen hun vingen opsteken als ze een tijdswoordje horen.

Onderstreep de tijdswwoorden op het digitale schoolbord.

Instructie

Vertel de leerlingen dat ze in de vorige lessen hebben geleerd hoe ze een verhaal kunnen schrijven. Je moet dan nadenken over wat er gebeurt, hoe je hoofdpersoon er uit ziet en hoe het karakter van je hoofdpersoon is.

Benoem dat ze vandaag iets nieuws leren: bij je verhaaltje moet je ook nadenken over wanneer het zich afspeelt. Misschien een verhaaltje dat zich afspeelt binnen een uur. Maar misschien ook een verhaaltje van meer dagen. Bij Rob lezen we een verhaal van twee dagen: gisteren heeft hij zijn vriendjes gevloerd, vandaag heeft hij getraind.

Lees het onderstaande verhaal voor. Vraag leerlingen na te denken: hoeveel tijd zit er in dit verhaal?

Toen ik gisteren uit mijn raam keek werd ik al blij!

Sneeuw!!!

Snel het bed uit. Ik kleepte me warm aan.

Jas aan, das om, handschoenen aan.

In het park maakte ik met mijn vriendjes een grote sneeuwpop.

Binnen een paar uur was hij klaar!

Twee kolen in zijn kop en een grote wortel.

Dat was zijn neus.

Toen ik 's avonds naar bed ging, keek ik nog naar buiten.

De sneeuwpop was er nog.

Vanmorgen hoorde ik 'Drup, drup.'

Wat was dat nou? Regende het??

Ik deed snel de gordijnen open.

De wortel stond scheef in het gezicht.

De sneeuwpop was veel kleiner geworden.

Het leek wel of hij in zijn broek geplast had.

Om zijn voeten lag een plas water.

Schrijftips

Toon de schrijftips op het digitale schoolbord:

Stel jezelf de volgende vragen bij het schrijven:

- Welke tussenvoegwoorden gebruik ik in mijn verhaal?

Denk aan de volgende woorden:

- straks, morgen, gisteren, eergisteren, toen, daarna, 's morgens, 's nachts, 's avonds, 's middags, om ... uur, midden in de nacht.

Aan de slag

De leerlingen gaan aan de slag. Ze krijgen de tijd om in het klad een begin te maken met hun verhaal.

Onderbreek het schrijfproces halverwege voor een opdracht.

- Lees je verhaal voor aan je maatje.
- Zoek samen naar tijdwoorden in het verhaal. Zet onder de tijdwoorden een streep.

Samen nadenken

Laat de leerlingen nu het verhaal afschrijven. Wanneer de teksten zo goed als gereed zijn, toon dan de videoclip 'Als het kan: geen 'en toen'.

Julian laat in deze clip zien hoe hij een eerder verhaal (met heel veel 'en toen') heeft veranderd in een betere tekst.

Geef de tweetallen vervolgens de opdracht om elkaars verhaal nogmaals voor te lezen.

Wanneer ze 'en toen' horen, proberen ze samen van die zin een andere zin te maken.

Afwerken

Leerlingen schrijven het verhaal af.

Publiceren

Hang de teksten aan de waslijn. Lees door de week heen regelmatig een verhaal voor.

Groep 4 Les 5

Waar dan?

Doel

Kinderen geven met eenvoudige woorden aan waar het verhaal zich afspeelt.

Materialen en voorbereiding

- Videoclip 'Het huis van de reus'.
- Waslijn met knijpers.
- Eén verhaal van de waslijn met tidswoorden.
- Tekst over de aap op het digitale schoolbord.
- Tekst 'Zoektocht in Katoren' op het digitale schoolbord.

Introductie

Lees het onderstaande fragment voor.

In het land Katoren, in een boerderijtje dat tegen de berg staat, woonde Koss. In een half uur kon hij naar het dal rennen, over de terugweg deed hij anderhalf uur. Zijn huis bestond uit twee kamers, een keukentje, en een stal voor zijn geiten, waarvan hij er op dit

moment vierentwintig had. Een vader had hij nooit gekend. Die was overleden nog voor hij was geboren. Moeder woonde nu beneden in het stadje Beterdam. Ongeveer een jaar geleden waren haar gedachten warrig geworden, ze herinnerde zich steeds minder.

Koss was naar een dokter gegaan. Die had haar onderzocht. Samen met Koss had hij haar daarna naar een tehuis gebracht. Die lag langs een rivier die Uitzicht heette.

Terlouw, J. (2007). Zoektocht in Katoren. Rotterdam: Lemniscaat.

Bespreek met de leerlingen dat aan sommige stukjes uit het verhaal je kunt horen waar het verhaal zich afspeelt.

Wie kan zo'n stukje vinden?

Onderstreep deze zinnen op het digitale schoolbord en benoem dat een verhaal mooier wordt als ook schrijft over WAAR het verhaal zich afspeelt.

Laat de videoclip 'Het huis van de reus' zien. In dit videofragment laat Isabelle zien hoe ze haar verhaal veranderd heeft.

Bespreek daarna dat Isabelle haar verhaal eerst wat saai vond, maar later is ze tevreden. Ze heeft er stukjes bij bedacht: stukjes waarin je kunt lezen WAAR het verhaal zich afspeelt (zie ook de tekst van het verhaal aan het einde van het filmpje).

Schrijftips

Toon de schrijftips op het digitale schoolbord:

Stel jezelf de volgende vragen bij het schrijven:

- Wat kan ik schrijven over waar de gebeurtenissen zich afspelen?

Aan de slag

Geef de leerlingen de opdracht om in tweetallen een korte, gegeven tekst uit te breiden met 'waar-zinnen'. De gegeven tekst luidt:

De aap gaapt.

Hij verveelt zich.

Is er geen vriendje?

Hij heeft zin om te stoeien.

Hij trekt zijn apenvriendje aan de staart.

Boem!

Allebei vallen ze omlaag.

Geef de tip om voor en na elke zin een 'waar-zin' te plaatsen.

Bijvoorbeeld:

In de dierentuin van Blijdorp zit een aapje in een hoge boom.

De aap gaapt.

Hij kijkt om zich heen: aan de andere kant van de kooi staan kinderen te joelen.

Samen nadenken

Laat de leerlingen in tweetallen aan de slag gaan. Als de teksten voldoende gevorderd zijn, vraag dan aan de leerlingen om hun tekst door te lezen.

Vorm daarna viertallen. Het ene tweetal leest hun versie voor aan het tweede duo. Laat de tweetallen een streep zetten onder de mooiste WAAR-zin van het andere verhaal.

Afwerken

De teksten worden uitgeschreven.

Publiceren

Hang de resultaten op aan de waslijn. Lees de komende dagen verschillende verhalen voor.

Lessen groep 5

Op www.iselinge.nl/
verhalenvertellen kunt u
werkbladen, teksten en
videoclips downloaden.

Het kleine rendiertje die heten Nelle

Er was eens een klein rendiertje die het was geboren.
uit de buik van haar moeder, als dieren mochten
maken. En het was een meisje. En ze heten Nelle. Ze
waren heel blij. En ze was noch niet een jaar later ze
was een. En ze waren allemaal weer heel blij. Weet
van een luit ze werd twee. En zij je twee bent mag je
al een heel boy en, en dat zou ze wel. Dus dat deed ze.
ook. En ze ze "dag" deden. En ze ging maar toen
terwijl ze weer terug en haar papa en mama waren heel
blij omdat ze weer terug was. ... einde

Professor Vince

Op een dag was er een professor, en die was een machine
aan het maken, en hij had een robot uitgevonden die robot
heet NICO, en de professor heeft ook een vrouw en die
vrouw is gemeen en sluw, en de professor heeft ook een
ulpje dat hulpe is doodop en uitgeput, ze gaan vandaag
nieuwe machine maken, die machine heet de alles dogen
chine, er moeten wel tandwielen onder en er moet een
lelaar aan de professor heet VINCE, het hulpe heet mats
vrouw heet Mindy. Zo de machine is eindelijk klaar.
er met blikken op slaan. En nu ga ik uit een fles met
drinken, er komt stoom uit de machine hij doet
heb er ook een scherm bij zo kan ik alles zien van de
at. De kamer is rommelig en slordig.
klok hoe laat het is het is 12 uur in de middag tijd
Vog een keer met een tang erop slaan en hij is
stopt de machine er is iets stuk snel kijken op
er kapot is, ik zie het al er is een tandwiel
er in zetten is geen moeite zo hij doet het
is gemaakt, nu gaan we avond eten.
een frikandel, en een kroket.
mayonaise, in de winkel halen.
pen denkt hij.
en hond en ik noem hem Joerpy.
oh ik weet niet hoe je hem moet
ar luieren en tv kijken oh ja en

Professor Brent

In een geheime fabriek staat een merkwaardige machine.
Het is een robot, waar veel stoom en rook van af komt, van af komt en hij
werkt op tandwielen, en op een propeller, en hij rijdt, en hij heb een
transportband.

De professor die de robot maakte is professor Brent.

Hij heb een mooie nieuwe gereedschapskist.

In de gereedschapskist ligt een zaklamp.

En je heb een trechter nodig voor de robot.

Het werkt zo, je doet eerst de trechter er op, en dan doe je er alle in, en dan
kan de robot rijden en nog wat doen. Cas is Brents vijand. En dan doet de
machine het niet meer. Oh nee !!! Wat moet ik nou doen. Ik weet het, ik zal
professor fleur op, fleur kan je komen, ik weet het niet. Oke ik hoop het wel
doel. Wacht ik kan toch, doe tot zo. Hal professor Brent, hal, ik heb een
probleem. Wat dan van probleem. De machine doet het niet meer. Echt waar.
Dat een groot probleem. Weet ik. Ohi ik zie het al, er moeten nieuwe
tandwielen in, heb je dat wel. Ja na natuurlijk. Oke, ik vind alles best hoop. Wat
van tandwielen? En de machine word anders geprogrammeerd. En professor
Brent, is altijd dood op en uitgeput en blij. nou het probleem is opgelost en
klaar. Wil je nog koffie drinken, ja heel graag. Wat van koffie, ingesakt. Ja heel
graag. Na de koffie gaat professor fleur naar huis. Doe, doe. Brent gaat Cas
nou aanstellen. En Vince hoort ook hij Brent. Ze staan nou voor de deur van Cas.
Ze hebben gewonnen en nou naar het lab.

einde

Gemaakt 2015

Groep 5 Les 1

Aangenaam! Ken je mijn familie al?

Doel

Kinderen kunnen een verhaal schrijven waarin ze een nieuw persoon een naam geven en dingen laat meemaken en iets vertellen over zijn of haar achtergrond (familie, waar woont hij/zij).

Materialen en voorbereiding

- Voor iedere leerling werkblad 5.1.
- Waslijn met knippers.
- Schrijftips op het digitale schoolbord.

Introductie

Lees het verhaal van Floris Rakker voor.

Floris Rakker was een gek kind. Dat was niet zo vreemd. Ook zijn vader was een beetje raar. Als zijn vader in de tuin werkte, droeg hij een hoedje met een veer erop. Hij floot dan naar de vogeltjes. Als hij de bloemen water gaf, goot hij altijd een beetje over de puntjes van zijn tenen. 'Fijn, nu hoef ik vanavond niet meer onder de douche', zei hij dan. De moeder van Floris had een wipneusje. 'Daar kan ik goed mee ruiken of de pannenkoeken aanbranden', zei ze.

Floris woonde in een oud beetje scheef huis. De deuren klemde. Er zat haast geen verf meer op het huis. Papa vond schilderen niet leuk. Floris had een plannetje. Misschien kon hij de deuren van het huis wel schilderen. Hij liep naar het tuinhuis. Daar stonden kwasten en verf. 'Welk kleurtje zal ik eens nemen?', dacht hij. Hij koos de felste kleur: gifgroen. Hij sloop naar de deur. Stilletjes begon hij met schilderen. Toen de hele deur klaar was, koos hij een andere kleur. Met grote letters schilderde hij: 'HIER WOONT DE FAMILIE VREEMD EN RAAR'.

Stel naar aanleiding van het verhaal de volgende vragen:

- Vinden jullie dat de naam Floris Rakker goed bij de hoofdpersoon past?
- Wat kun je zeggen over de familie van Floris? Wat weet je van zijn vader? Wat weet je van zijn moeder?

Instructie

Vertel de leerlingen dat als je een verhaal schrijft je de hoofdpersoon al een beetje leert kennen door hem een mooie naam te geven. Kunnen jullie helpen om goede namen te bedenken? Hoe zou je bijvoorbeeld een bange jongen noemen? En een dappere ridder? Of een slordig meisje?

Er is nog een manier om de hoofdpersoon een beetje beter te leren kennen. Je kunt bijvoorbeeld over zijn familie schrijven: wie is zijn vader? Wie is zijn moeder? Heeft hij ook broertjes en zusjes?

Lees het onderstaande fragment voor en vraag leerlingen welke familieleden ze in het verhalen leren kennen.

In het land Katoren, in een boerderijtje dat tegen de berg staat, woonde Koss. In een half uur kon hij naar het dal rennen, over de terugweg deed hij anderhalf uur. Zijn huis bestond uit twee kamers, een keukentje, en een stal voor zijn geiten, waarvan hij er op dit moment vierentwintig had. Een vader had hij nooit gekend. Die was overleden nog voor hij was geboren. Moeder woonde nu beneden in het stadje Beterdam. Ongeveer een jaar geleden waren haar gedachten warrig geworden, ze herinnerde zich steeds minder. Koss was naar een dokter gegaan. Die had haar onderzocht. Samen met Koss had hij haar daarna naar een tehuis gebracht. Die lag langs een rivier die Uitzicht heette.

Terlouw, J. (2007). Zoektocht in Katoren. Rotterdam: Lemniscaat

Schrijftips

Toon de schrijftips op het digibord en bespreek ze met de leerlingen.

Als je straks je verhaal gaat schrijven dan denk je aan het volgende:

- Heeft mijn hoofdpersoon een goede naam?
- Kan ik iets vertellen over zijn vader of moeder. Of over andere familieleden?

Aan de slag

De leerlingen gaan aan de slag met een eerste voorbereidende opdracht. Leg uit wat de leerlingen op het werkblad gaan invullen:

- Wat gaat mijn hoofdpersoon beleven?
- Hoe ga ik mijn hoofdpersoon noemen?
- Welke familieleden ga ik in mijn verhaal gebruiken?

Samen nadenken

Laat na 10 minuten de leerlingen hun ideeën uitwisselen aan de hand van de volgende opdracht:

- Vertel elkaar waar je verhaal over zal gaan. Vertel ook welke familieleden in het verhaal gaan meedoen. Kun je al iets over die familie vertellen?

Afwerken

De verhalen worden geschreven.

Geef de leerlingen de volgende opdracht, zodra de meeste verhalen in concept afgerond zijn:

- Lees elkaar het verhaal voor.
- Bekijk elkaars verhaal en zoek de zinnen waarin je over de familie leest. Zet een streep onder deze zinnen.
- Kun je elkaar een tip geven om nog iets extra's te bedenken over de familie? Schrijf de tip onderaan het verhaal.

Publiceren

De leerlingen schrijven de verhalen uit. Als een verhaal klaar is, laat de leerlingen deze dan aan de waslijn met knijpers hangen.

Lees in de komende weken regelmatig een verhaal van de waslijn voor of laat de leerling het voorlezen. Het gesprek erover moet motiverend zijn. Prijs indien mogelijk de leerling met de gekozen naam voor de hoofdpersoon of met de manier waarop in het verhaal familieleden verwerkt zijn.

Groep 5 Les 1 werkblad

Hoe heet mijn hoofdpersoon?

Wat gaat mijn hoofdpersoon beleven?

Welke familieleden doen in het verhaal mee?

Hoe heten ze?

Wat kun je van hun karakter vertellen?

Groep 5 Les 2

Aangenaam! Ken je mijn familie al?

Doel

Kinderen schrijven verhalen waarin karakterkenmerken expliciet beschreven worden (verlegen, saai, grappig, angstig, moedig).

Materialen en voorbereiding

- Videoclip 'Isabelle staat er gekleurd op'
- Voor ieder tweetal werkblad 5.2.
- Schrijftips op het digitale schoolbord.

Introductie

Blik terug op de vorige schrijfactiviteit. Neem eventueel een door een leerling geschreven tekst mee als mooi voorbeeld van een verhaal waarin ook familieleden van een hoofdpersoon worden getekend.

Hoe kun je een hoofdpersoon nog beter leren kennen? Dat kan op verschillende manieren.

Lees het onderstaande verhaal voor:

Isabelle zat aan tafel. Haar moeder las de krant. Haar vader smeerde een plaatje ontbijtkoek. Om de mond van haar broertje plakte hagelslag en jam. 'Mag ik van tafel?', vroeg Isabelle. 'Als je bord leeg is, mag je van tafel. Dat weet je toch. Vraag niet altijd

naar de bekende weg. Dat vind ik vervelend.' Isabelle propte de laatste boterham in haar mond. Ze gaf haar kleine broertje met volle mond een zoen en liep van tafel. 'Denk je eraan dat je vanavond voetballen moet?' vroeg haar vader. Ja dat wist ze, en ze wilde

ook nog tennissen. Maar eerst moest ze iets gevaarlijks doen. Want Isabelle was een stoere meid! Ze wilde naar de grot. De griezelgrot. Ze had gehoord dat daar een schat lag. 'Die ga ik eens even halen', zei ze stoer tegen zichzelf.

Laat vervolgens de videoclip 'Isabelle staat er gekleurd op' zien. In het filmpje noemt Anne lief, stoer en af en toe een beetje vervelend als karaktereigenschappen van Isabelle. Ook vertelt ze dat ze in een klein gezin leeft: een vader, een moeder en een broertje. En ze vertelt dat Isabelle van voetbal en tennis houdt. Vertel de leerlingen dat we Isabelle dus leren kennen door haar karakter, haar familie en door haar hobby's.

Lees daarna het volgende verhaal voor. Lees dit twee keer: de tweede keer krijgen de leerlingen de opdracht om hun hand op te steken als er een woord komt waarmee we iets van het karakter van opa te horen krijgen (grappige, opgewekt, beetje stout, goede zin, gezelligheid, sterk, slim).

Mijn grappige opa.

Mijn opa is grappig, opgewekt en soms een beetje stout. Dan wordt oma boos. Weet je wat hij een keertje deed? Hij speelde een keer voor spook. Maar het zag er niet uit. Hij had een beha over zijn hoofd getrokken en

scheerschuim op zijn wangen.

Opa heeft haast altijd goede zin. Hij houdt van gezelligheid. We mogen vaak mee op vakantie naar Spanje. Het vertelt graag moppen. 'Wat zeg je in Spanje tegen een lantaarnpaal?', vraagt hij dan. 'Niets, want

een lantaarnpaal zegt toch niets terug.' Opa is ook sterk: hij tilt me met één hand zo boven in het stapelbed. En slim is hij ook: hij werkt ergens vlakbij McDonalds. 'Dat doe ik, omdat als ik dan honger heb, ik een Big Mac kan nemen.'

Instructie

Vertel de leerlingen dat ze vandaag op zoek gaan naar woorden waarmee ze een karakter kunnen beschrijven.

Deel werkblad 5.2 uit. Op dit werkblad staat een boze heks. Vraag de leerlingen hoe ze de heks willen noemen. Laat de leerlingen in tweetallen eerst woorden bedenken die iets over 'hoe ze is' vertellen.

Lees om in de stemming te komen het begin van een verhaal over een boze heks voor:

De boze heks is woedend.

Een vreemd geluid klonk door het woud. Uit de verte zou je kunnen denken dat het een najaarsstorm was, maar dat was het niet. Het was de boze heks, die razend en tierend door het bos rende.

'Oei, wat ben ik kwaad!' riep ze. 'Oeioeioei, wat ben ik verschrikkelijk kwaad! Durf jij te lachen, eekhoorn? Daar, dan heb je wat om te lachen.' Ze zwiepte met haar toverstaf, en plaf! Waar de eekhoorn had gezeten, lag nu een dennenappel.

'Zo!' gilte de heks. 'Nog meer liefhebbers? Jullie soms, paddenstoelen? en plaf! Waar de paddenstoelen hadden gestaan, lagen nu wat stenen. De dieren hadden zich zo veel mogelijk verstopt en wachtten angstig tot de heks uitgeraasd zou zijn. Maar dat duurde erg lang.

Kraan, H. (1990). Verhalen van de boze heks. Rotterdam: Lemniscaat.

Schrijftips

Toon de schrijftips op het digibord en bespreek ze met de leerlingen.

Als je straks je verhaal gaat schrijven dan denk je aan het volgende:

- Bedenk een passende naam voor een echt boze heks.
- Probeer verrassende woorden te vinden, waarvan je denkt dat niet ieder kind ze zal bedenken.

Aan de slag

De leerlingen vullen in tweetallen het werkblad in.

Hoe heet ze? Welke woorden passen bij haar?

Samen nadenken

Jullie hebben nu een rijtje woorden. Maak nu samen van elk woord een mooie zin.

De zinnen worden op het tweede deel van het werkblad geschreven

Afwerken

Sluit de activiteit af door het onderstaande fragment voor te lezen. Stel aan het einde van het verhaal de volgende vraag:

- Met welk woord zou je meester Jaap goed kunnen karakteriseren?

Het is een kabaal van jewelste in de nieuwe groep van meester Jaap. Meester Jaap stapt de klas binnen en trekt de deur achter zich dicht. Het wordt meteen stil. 'Zo, zegt hij, 'welkom in groep zes. Ik ben Jaap, jullie nieuwe meester.' Hij schuift aan in de kring en kijkt rond. Sommige kinderen beginnen zenuwachtig te lachen. 'Vinden jullie het eng?' vraagt meester Jaap. Marjolein steekt haar vinger op. 'Zeg het maar, Marjolein.' 'Ze zeggen dat je een beetje gek bent. 'De andere kinderen schrikken. Vorig jaar zaten ze bij juffrouw Lies. Als Marjolein dat toen had gezegd, zou juffrouw Lies vast heel boos geworden zijn. Meester Jaap kijkt Marjolein even aan. 'Tja', zegt hij dan, 'en ze zeggen van jou dat je een beetje brutaal bent.' Marjolein wordt knalrood. 'Maar,' roept meester Jaap, 'ze zeggen ook dat je altijd eerlijk bent. Dus je hebt gelijk: ik ben niet een beetje gek, ik ben hartstikke gek.' Het blijft even stil. Alleen Joris, Johan en Steffie grinniken zachtjes.

Vriens, J. (2010). De Super dikke meester Jaap. Houten: Van Holkema & Warendorf.

Publiceren

Hang de werkstukken aan de waslijn. Kies samen met de leerlingen de allerbeste heksen naam.

Groep 5 Les 2 werkblad

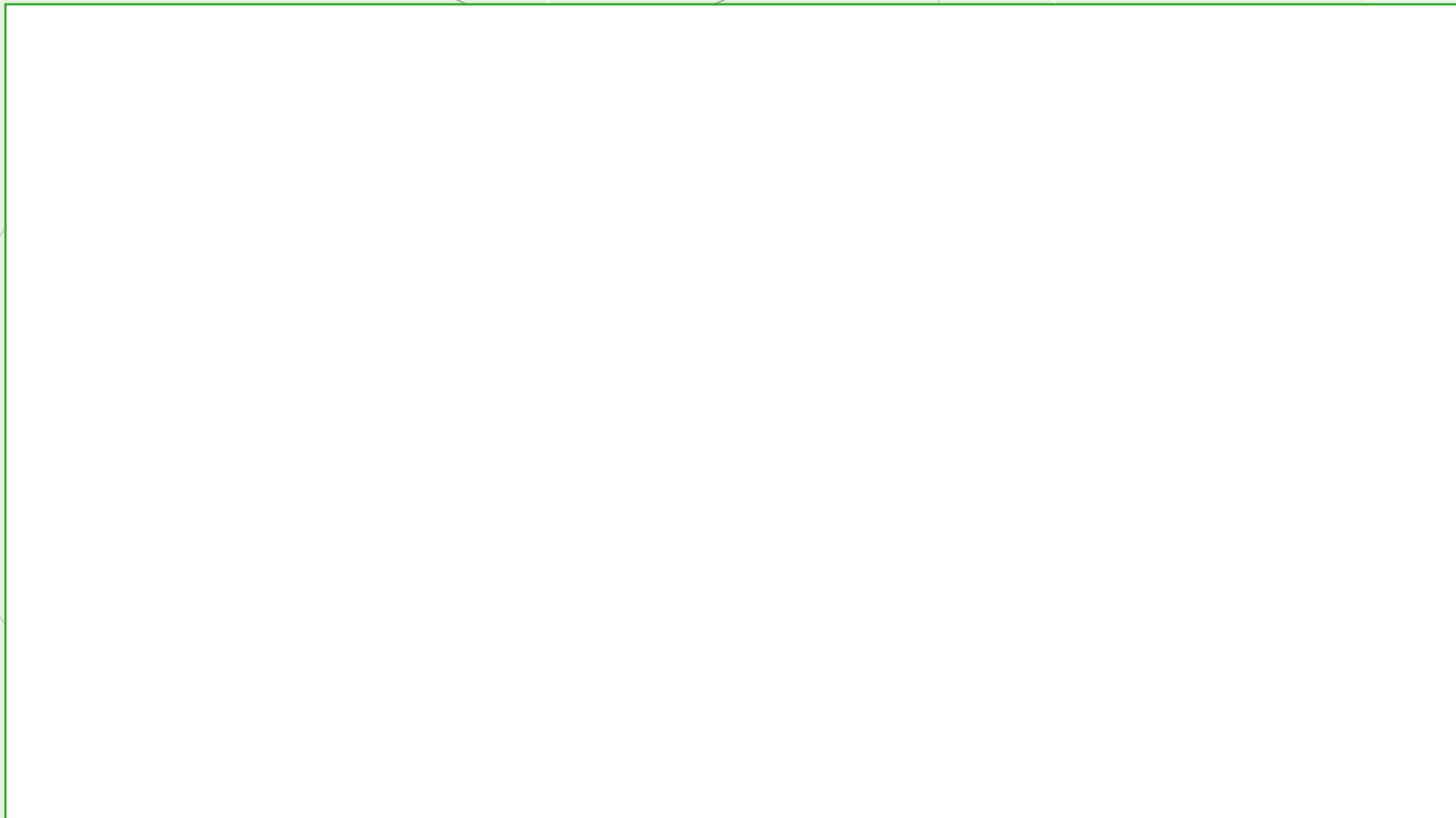
Zet woorden bij elke lijn.

Groep 5 Les 2 werkblad

Onze mooie zinnen:

Groep 5 Les 3

Tekenen met bijvoeglijke naamwoorden

Doel

Kinderen kunnen verhalen schrijven waarin ze met bijvoeglijke naamwoorden een karakter kunnen kleuren.

Materialen en voorbereiding

- Voor ieder tweetal werkblad 5.3.
- Waslijn met knippers
- Afbeelding kat op het digitale schoolbord
- Schrijftips op het digitale schoolbord

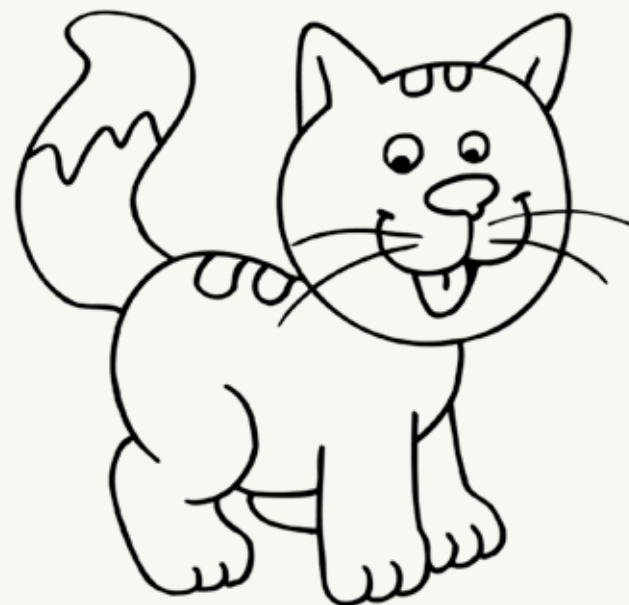
Introductie

Lees het volgende verhaaltje voor:

Een geluid in de struiken

Ik was lekker aan het zwemmen. Plotseling hoorde ik 'miauw'. Het geluid kwam uit de bosjes. Ik ging erop af en zag een klein katje, met fel groene ogen en een eigenwijs staartje. 'Kom maar bij me', zei ik tegen het katje. Maar wat was dat? Ik hoorde een zielig miauwkje. Ik keek eens goed. Oei: de kat zat vast in een mollenklem. Ik keek naar de bloederige linkervoorpoot. Snel liep ik naar een meneer. 'Meneer, wilt u helpen? Er zit een poesje in een mollenklem.' Gelukkig wilde hij helpen. We maakten de klem los. Het dankbare katje gaf kopjes en gaf me lieve likjes. Ik heb het zwart-wit gevlekte poesje mee naar huis genomen.

Toon daarna de afbeelding van een kat op het digitale bord.
Samen met de klas wordt de kat 'aangekleed'.
De afbeelding moet zó worden, dat het klopt met het verhaal.
Lees eventueel het verhaal nogmaals voor.

De kat moet klein zijn, een eigenwijs staartje hebben, felgroene ogen,
een bloederige linkervoorpoot en zwart-wit gevlekt.

Instructie

Vertel de leerlingen dat je in verhalen met bijzondere woorden de hoofdpersoon kan kleuren. Het katje is bijvoorbeeld KLEIN, ZWART-WITGEVLEKT, heeft een EIGENWIJS staartje, een BLOEDERIGE linkervoorpoot en FELGROENE ogen.

Benoem dat het hier gaat om bijvoeglijke naamwoorden: ze zeggen iets over hoe iets is of eruitziet.

Schrijftips

Toon de schrijftips op het digibord en bespreek ze met de leerlingen.

Als je straks je verhaal gaan schrijven dan denk je aan het volgende:

- Bedenk mooie verrassende bijvoeglijke naamwoorden. Zo kan iedereen die het verhaal leest zich voorstellen hoe je hoofdpersoon is of hoe hij eruitziet.

Aan de slag

Leg werkblad 5.3 uit. De leerlingen werken hieraan in tweetallen. Ze kiezen één van de dieren en schrijven er mooie stukjes bij waarin een bijvoeglijk naamwoord zit.

Laat vervolgens twee groepjes de ideeën uitwisselen:

- Welk stukje vinden jullie het best bedacht? Zet hier een krul bij.
- Kun je de bijvoeglijke naamwoorden vinden? Zet er maar een streepje onder.

Samen nadenken

Vraag de leerlingen na ongeveer 15 minuten om van de bedachte tekstfragmenten een lopende tekst te maken.

Zodra de teksten in concept afgerond zijn, mogen de leerlingen ze in groepjes aan elkaar voorlezen.

Afwerken

De tekst wordt netjes uitgeschreven, de tekening mag gekleurd en aangevuld worden.

Publiceren

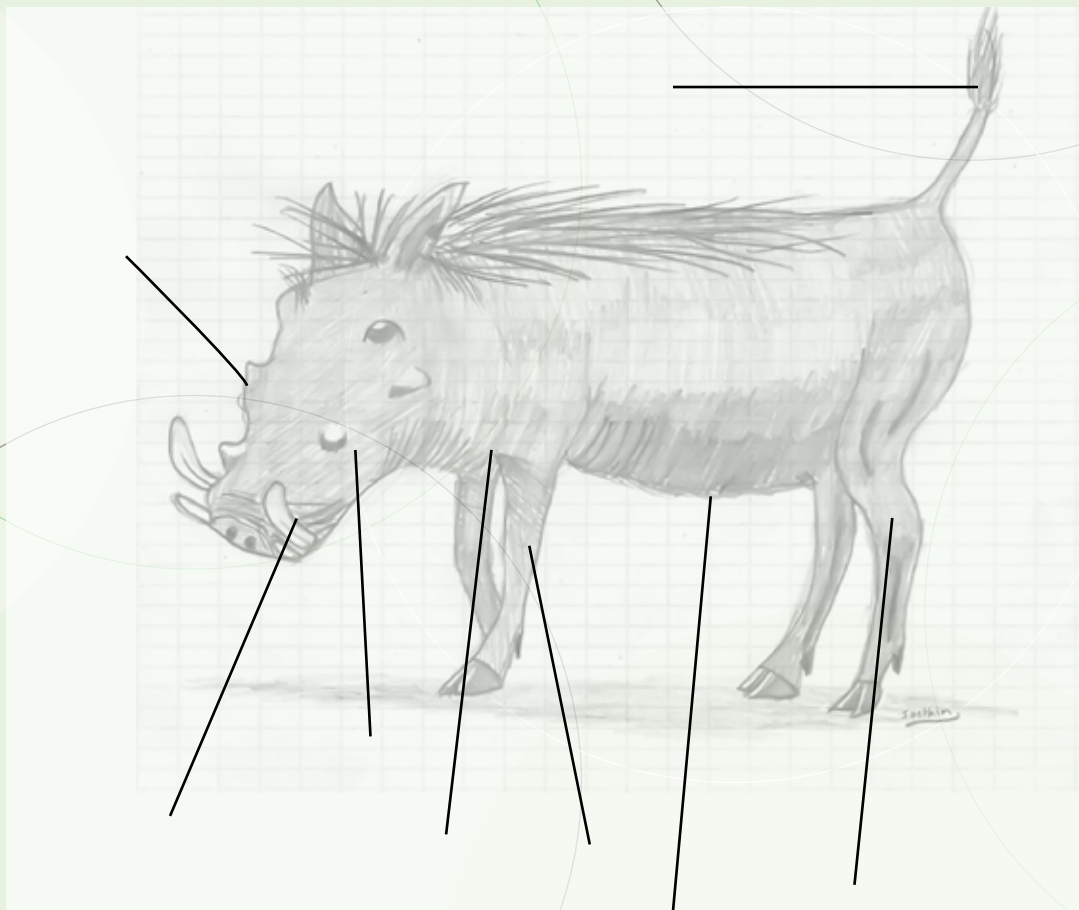
Hang de opbrengsten aan de waslijn en haal regelmatig 'de was binnen'.

Groep 5 Les 3 werkblad

Wij zullen iets vertellen over onze
krokodil. Zijn naam is ...

Groep 5 Les 3 werkblad

Wij zullen iets vertellen over ons
wrattenzwijn. Zijn naam is ...

Groep 5 Les 4

Goochelen met tijd

Doel

Kinderen gebruiken meer woorden waarmee ze de tijd waarin het verhaal zich afspeelt aanduiden ('in de zomervakantie van vorig jaar').

Materialen en voorbereiding

- Videoclip 'De verjaardag van Jorieke'.
- Werkblad 5.4 voor ieder tweetal.
- Scharen.
- Waslijn en knippers.
- Schrijftips op het digitale schoolbord.
- Verhaal 'Lieke gaat zwemmen' op het digitale schoolbord.

Introductie

Lees het volgende verhaal voor:

Een dag na haar verjaardag zou Lieke gaan zwemmen. Dat kwam omdat ze op haar verjaardag een nieuw zwempak van oma en opa had gekregen. Direct nadat ze opstond pakte ze haar zwemtas in. Een kleine handdoek, een paar slippers en een grote handdoek. Ze zette de tas in de hoek van de bijkeuken.

Net toen ze aan tafel zat, kwam haar vader de keuken in. 'Gezellig, kunnen we samen ontbijten,' zei haar vader. 'Heb je nog plannen vandaag?' 'Als het eten op is, wil ik gaan zwemmen,' zei Lieke. ' Oh, ik kan je zo afzetten met de auto, ik moet over een kwartiertje toch weg en ik kom er langs.' Dat vond Lieke gemakkelijk.

Een kwartiertje later liepen ze de voordeur uit. Met de auto reden ze naar het zwembad. Het duurde maar een paar minuutjes voordat ze er waren. Lieke stapte uit, haar vader reed weg. Ze zwaaide hem na. Maar... 'Waar is mijn zwemtas?'

Stel de volgende vraag over het verhaal:

- Op welke dag speelt dit verhaal?

Antwoord:

- De dag na de verjaardag van Lieke. In het weekend want ze kan 's ochtends gaan zwemmen.

Zoek met de leerlingen de tijdswoorden in het verhaal en maak hier en tijdlijn van:

Gisteren	Vandaag				
	Opstaan	Zwemtas inpakken	Ontbijt	Vertrek	Aankomst

Instructie

Vertel de leerlingen dat in het verhaaltje de schrijver met verschillende woorden de tijd heeft aangegeven. Tijdswoorden zijn bijvoorbeeld:

- Een dag na haar verjaardag
- Direct nadat ze opstond
- Net toen ze aan tafel zat
- Over een kwartiertje
- Een kwartiertje later
- Het duurde maar een paar minuutjes

Met de tijd in een verhaal kun je 'spelen'. Bekijk de videoclip 'De verjaardag van Jorieke'. In het filmpje zie je hoe Jorieke een verhaal bedenkt en dit verhaal later gaat veranderen. Ze verandert vooral de tijdstukjes. Ze speelt met de tijd! Aan het einde van het filmpje zijn de twee tekstversies duidelijk te zien.

Bekijk met de leerlingen de tijdstukjes (einde videoclip).

Vraag wat opvalt aan de twee versies: wat is het belangrijkste verschil?

Jorieke schrijft in haar tweede verhaal langere tijdszinnen en kiest ook mooie woorden ('voor dag en dauw').

Schrijftips

Toon de schrijftips op het digibord en bespreek ze met de leerlingen.

Als je straks je verhaal gaat schrijven dan denk je aan het volgende:

- Ik probeer mooie tijdszinnen te bedenken.

Aan de slag

Deel werkblad 5.4 uit. Op dat werkblad staan zinnen. Deze zinnen kunnen gehusseld worden tot een logisch verhaal. Laat de leerlingen in tweetallen de zinnen losknippen en in logische volgorde leggen.

Samen nadenken

Als de leerlingen de zinnen in de goede volgorde hebben gelegd, geef ze dan de volgende opdracht mee:

- Maak van de zinnen een kloppend verhaal en voeg er vooral tijdszinnetjes aan toe.

Laat de leerlingen na het schrijven de opbrengsten in groepjes delen (het tweetal presenteert aan een ander tweetal). Geef ze de volgende opdracht:

- Welk tijdszinnetje verdient een pluim? Zet hier een krul achter.
- Kun je nog een tijdszintip bedenken voor de schrijvers? Schrijf deze onderaan het verhaal.

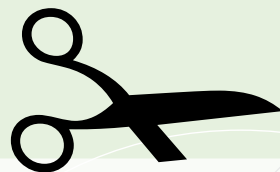
Afwerken

De leerlingen schrijven nu de tekst af.

Publiceren

Hang de verhalen aan de waslijn. Haal regelmatig de verhalen van de waslijn en lees ze voor.

Groep 5 Les 4 werkblad

Heel voorzichtig doe ik de deur van de keuken open.

Heb jij soms cola gedronken?

Ik trek mijn pyjama uit en slof naar de badkamer.

Ik dweil de keukenvloer en doe de koelkast dicht

Mijn kleine broertje zit voor een open koelkast.

Mijn broertje kijkt blij: 'Niet aan mama vertellen', zegt hij.

Bah, tandenpoetsen, ik heb er geen zin in.

De pyjamabroek van mijn kleine broer is kletsnat.

Ik sluip de trap af naar beneden.

De natte broek gaat onder in de wasmand.

Op de keukenvloer ligt een grote bruine plas.

We zitten met zijn allen aan de ontbijttafel.

Ik werd duf wakker, ik keek slaperig uit mijn ogen.

Groep 5 Les 5

Waar gebeurd

Doel

Kinderen gebruiken gevarieerde woorden om de plaats waarin het verhaal zich afspeelt te beschrijven.

Materialen en voorbereiding

- Videoclip 'Paard en koning'.
- Werkblad 5.5 voor ieder tweetal.
- Waslijn en knippers.
- Schrijftips op het digitale schoolbord.

Introductie

Lees het volgende fragment voor:

Marco is in de kamer. Hij hangt op de grote bank, zijn hoofd ligt in de zachte kussens. Hij kijkt naar de televisie die in het donkere hoekje van de kamer staat. Er is een spannende film op. Vanavond is hij alleen thuis. Hij heeft afgesproken dat hij om 10

uur naar bed zal gaan. De film is echt eng. Hoort hij daar iets in de keuken? Het lijkt wel of er iemand loopt. 'Stel je niet aan', zegt hij tegen zichzelf. Boven in het huis, misschien wel in zijn slaapkamer, klinkt ineens een knal. Marco zit rechtop. Zijn hart bonst. Stilletjes

sluip hij de kamer uit, doet de deur open en gaat de gang door. Voorzichtig, stapje voor stapje, beklimt hij de lange wenteltrap naar boven. Hij stopt voor zijn slaapkamerdeur. Zachtjes drukt hij de klink naar beneden.....

Vraag de leerlingen wie kan vertellen op welke plekken dit verhaal zich afspeelt.

- In de kamer
- In de keuken
- Boven in de slaapkamer
- In de gang
- Op de wenteltrap
- Voor de slaapkamerdeur

Instructie

In goede verhalen wordt altijd extra aandacht besteed aan de plaats waar het verhaal zich afspeelt. Bekijk met de leerlingen de videoclip 'Paard en koning'. Jorieke schrijft over een ritje dat een koning maakt. Ze heeft het verhaal twee keer geschreven. Over de eerste was ze best tevreden. Maar ze wilde nog mooiere zinnen bedenken voor de plaats waar het verhaal zich afspeelt.

Bekijk de teksten aan het einde van het filmpje. Stel de volgende vragen aan de leerlingen:

- Kijk naar het eerste verhaaltje. Waar vind je de plaatswoorden?
- Kijk dan naar het tweede verhaaltje. Zie je daar plaatswoorden?
- Wat is het verschil met het eerste verhaal?
- Meer plaatswoorden, mooie plaatszinnen die ook een grappig effect hebben (een zwaard in de paraplubak, een ridder op een rotonde).

Schrijftips

Toon de schrijftips op het digibord en bespreek ze met de leerlingen.

Als je straks je verhaal gaat schrijven dan denk je aan het volgende:

- Bedenk mooie plaatszinnen, zodat de lezer veel te weten komt over waar het verhaal zich afspeelt.

Aan de slag

Deel werkblad 5.5 uit. Het verhaal is klaar. Er staan alleen geen plaatszinnen in. De leerlingen schrijven in tweetallen bij de lijnen mooie ideeën voor plaatszinnen.

Samen nadenken

Als bij alle lijnen een idee geschreven is, wisselen twee groepjes hun ideeën uit. Geef ze daarbij de volgende opdracht:

- Top: welk ideeetje vinden jullie het best? Zet daar een sterretje bij.
- Tip: welk ideeetje kunnen jullie nog beter maken? Schrijf dat idee er bij.

Afwerken

De leerlingen schrijven hun verhaal mooi uit.

Sluit de les af met een fragment uit Superjuffie. De schrijver gebruikt een zin die een gevoel oproept ('En nu zit ze aan haar tafel, met de tuindeuren open en haar dieren om zich heen.') Welk gevoel is dat? (gelukkig, een 'thuisgevoel', 'alles klopt').

In dit verhaal lees je meer Juf Josje. Als er een dier in gevaar is, verandert ze in Superjuffie.

Juf Josje woont sinds twee weken in een klein huisje aan de rand van het stadspark. Het was echt een geluk geweest dat ze hier terecht kon. Het huisje was van haar oudoom geweest, en die bleek het bij zijn overlijden aan haar te hebben nagelaten. Hij

was vroeger parkwacht, maar dat beroep is nu uitgestorven. Er komen nu elke dag mensen van de Stadswacht, om te kijken of de mensen in het park zich aan de regels houden. En nu zit ze aan haar tafel, met de tuindeuren open en haar dieren om zich

heen. Ze voelt zich de koning te rijk. Peer, de dikke gestreepte kater, strijkt langs haar benen.

Janneke Schotveld: Superjuffie. Houten: Van Holkema en Warendorf.

Publiceren

Hang de verhalen aan de waslijn. Haal regelmatig de verhalen van de waslijn en lees ze voor.

Groep 5 Les 5 werkblad

Zet bij de lijnen mooie plaatszinnen.

We zijn net op vakantie geweest.

De tweede dag maakten we een wandeling.

Mijn vader pakte zijn bergschoenen.

Doe jij ook maar stevige schoenen aan!

Maar dat wilde ik niet, ik loop liever op losse schoenen.

We klommen.

Steeds hoger over paadjes.

We hoorden een waterval, het leek wel of het ging regenen.

Het pad was nat.

Mijn voeten sopten.

Ineens zag ik een klimgeit.

Onderweg plukte mijn vader bloemen.

Toen we terug kwamen zette hij ze in een vaas.

En ik trok droge schoenen aan.

Groep 6 Les 1

Wat wil je hoofdpersoon bereiken?

Doel

Kinderen kunnen een verhaal bedenken waarin de hoofdpersoon een duidelijk doel of motief heeft.

Materialen en voorbereiding

- Videoclip 'Voetbaldroom'.
- Voor ieder tweetal werkblad 6.1.
- Tekst 'Voetbaldroom' op het digibord.
- Schrijftips op het digibord.

Introductie

Vraag de kinderen naar hun vakantievoorkeuren. Hoe gaat dat bij hen thuis? Mogen ze meedenken over de vakantiebestemming of wordt dat door papa en mama bepaald?

Lees vervolgens het onderstaande fragment voor.

Hoe kom ik in Barcelona?

De kaart van Europa ligt op de grote tafel. Mama en papa kijken ingespannen naar de landen op de kaart. 'Waar gaan we dit jaar op vakantie naar toe?', hoor ik ze zeggen. En ik hoor allerlei ideetjes. Mama wil wel naar Londen. Daar kun je zo leuk shoppen. Of naar Noorwegen wil ze ook wel. De natuur lijkt haar daar zo mooi. Papa noemt Oostenrijk: daar kun je lekker schnitzels eten en het bier is er ook prima!

Maar ik wil liever naar Spanje. Naar

Barcelona, mijn favoriete voetbalclub. Wat zou ik graag eens in hun stadion gaan kijken, misschien kan ik zelfs een keertje een wedstrijd meemaken.

'Mama, weet je wel dat je in Londen altijd een paraplu bij je moet hebben? Het regent er heel vaak,' probeer ik.

'Dan hoeft je ook niet naar Noorwegen,' zegt papa. 'Daar is het ook vaak koud en nat.' Snel loop ik naar boven. Ik trek mijn

Barcelonashirt aan.

Als ik weer beneden kom ziet papa dat ik me heb omgekleed. 'Ik snap het al, volgens mij wil je liever naar een warm land.' 'Dat klopt', zeg ik. 'Een land waar je lekker tapas kunt eten en een glaasje wijn kunt drinken.' Samen kijken papa en mama weer op de kaart. 'Helemaal niet zo'n gek idee', zegt mama tegen papa.

Stel de volgende vragen aan de leerlingen:

- Wat wil de hoofdpersoon graag?
- In welke zinnen lees je wat hij doet om dat doel te bereiken?

Antwoord:

- Hij wil graag naar Spanje naar het voetbalstadion van Barcelona, hij probeert zijn moeder af te houden van een koud en nat land en zijn vader te verleiden met lekkere Spaanse wijn en tapas.

Instructie

Vertel de leerlingen dat in de meeste verhalen de hoofdpersoon iets wil bereiken. Hij heeft een probleem of een uitdaging. In het verhaal lees je dan hoe hij het probleem oplost of hoe hij de uitdaging aangaat.

Laat de videoclip 'Voetbaldroom' zien. Vertel voorafgaand dat Fleur een verhaal heeft geschreven over Bart: een jongen die graag topvoetballer wil worden. Dat is zijn uitdaging, zijn droom. Ze vertelt in het verhaal wat Bart er allemaal aan doet om zijn doel te bereiken.

Laat de tekst uit de videoclip 'Voetbaldroom' op het digibord zien. Bespreek met de leerlingen het verhaal aan de hand van de volgende vragen:

- Wat is de uitdaging voor Bart? Waar lees je dat?
- Waar lees je wat Bart allemaal doet om zijn droom waar te maken?
- Waar lees je over een probleem waar hij mee te maken krijgt?
- Hoe is de afloop: treurig of een happy ending?

Op het digitale bord ontstaat tijdens het gesprek een visuele weergave van de tekst in vier kleuren:

uitdaging, inspanning, probleem, eind:

Bart voetbalt graag. Ooit wil hij een beroemde voetballer worden.

Op zijn verjaardag heeft hij van zijn ouders goede voetbalschoenen gekregen. Na het eten moet hij trainen. Hij pakt zijn voetbalspullen in zijn tas. Als hij bij het voetbalveld komt, staat de trainer al op het veld. Bart kleedt zich snel om en begint direct met zijn training. Hij dribbelt door poortjes, geeft passjes en oefent op balletje hoog houden. Hij hoopt dat de trainer ziet dat

hij goed zijn best doet. Aan het eind van de training zegt de trainer: 'Goed gewerkt, jongens! Volgende week maak ik de selectie bekend.' 'Oei', denkt Bart, 'ik hoop dat ik er bij hoor.'

De volgende dag oefent Bart op zijn traptechnieken. Hij schiet de bal steeds tegen een garagemuur. 'Krkkk', hoort hij ineens. 'Au!'. Hij schreeuwt zo hard dat zijn moeder het hoort. Ze rent naar buiten en ziet het al: de enkel is verzwikt. Ze legt er een koude

ijszak op en helpt Bart naar binnen.

's Avonds gaat de telefoon. De trainer van Bart vraagt aan Bart: 'Hoe is het met je? Ik heb gehoord dat je enkel verzwikt is. Maak je geen zorgen, over een paar weken kun je weer voetballen. En ik kan je vertellen dat je bij de selectie hoort. Maar je mag het nog aan niemand vertellen.' 's Avonds zit Bart op de bank, zijn voet op een kussen. Hij heeft pijn, maar toch is hij blij.

Schrijftips

Toon de schrijftips op het digibord en bespreek ze met de leerlingen.

Als je straks je verhaal gaat schrijven dan denk je aan het volgende:

- Wat wil mijn hoofdpersoon bereiken?
- Wat doet hij allemaal om zijn doel te bereiken?
- Welk probleem komt hij tegen?
- Hoe is de afloop: blij of treurig?

Aan de slag

Laat de leerlingen nadenken over hun eigen verhaal door ze werkblad 6.1 te laten invullen.

Op dat werkblad kunnen ze ideeën kwijt om antwoord te geven op de vier schrijftips.

Samen nadenken

Als het werkblad ingevuld is, vertellen twee tweetallen aan elkaar hun ideeën:

- wat wil jullie hoofdpersoon bereiken?
- Wat doet hij om zijn doel te bereiken?
- Wat is het probleem dat hij tegenkomt?
- Loopt het goed of juist slecht af?

Geef de leerlingen de volgende opdracht mee:

- Kun je nog iets extra's bedenken wat de hoofdpersoon kan doen om zijn doel te bereiken?

Schrijf dat idee op het werkblad van het andere groepje.

Afwerken

Als de tijd het toelaat schrijven de leerlingen in tweetallen te het begin van het verhaal. Ze beperken zich tot het stukje: wat wil de hoofdpersoon bereiken?

Sluit de les af door het volgende fragment over Juf Josje voor te lezen:

Juf Josje loopt gauw door naar groep vijf. Ze is een beetje zenuwachtig als ze haar nieuwe klas binnenkomt. Ze heeft haar hoogste hakken aangedaan, om in elk geval een beetje groter te lijken dan ze is.

Dit is haar derde baan in een halfjaar tijd. Als

het hier niet lukt, lukt het nergens. Het móét lukken, anders kan ze haar nieuwe huisje niet betalen. Het is een fijn huisje. Klein, maar met een tuin. En dat is heel bijzonder in de grote stad.

Juf Josje zet haar tas bij haar bureau en

probeert meteen het bord uit. Gelukkig is het nog een ouderwets schoolbord, waar je met krijtjes op moet schrijven.

Schotveld, J. (2011). Superjuffie. Houten: Van Holkema & Warendorf.

Vraag die leerlingen wat het probleem van juf Josje is.

- Ze wil dat deze baan lukt, het is al haar derde in een half jaar, ze heeft het geld hard nodig voor het betalen van een leuk huisje. Nb: Juf Josje ervaart als probleem dat ze klein is, ze lost het met hoge hakken op.

Publiceren

Hang de verhalen aan de waslijn. Haal regelmatig de verhalen van de waslijn en lees ze voor.

Groep 6 Les 1 werkblad

Wat wil mijn hoofdpersoon bereiken?

Hij of zij wil:

- Van de ouders een Ipad op de verjaardag.
- Zelf bepalen hoe laat naar bed gegaan wordt.
- Logeren bij vriend of vriendinnetje.
- Een huisdier
- Iets anders: namelijk.....

Wat doet hij allemaal om zijn doel te bereiken?

- ..
- ..
- ..
- ..
- ..

Welk probleem komt hij tegen?

- ..

Hoe is de afloop: blij of treurig?

Schrijf op hoe je weet dat de afloop blij of treurig is.

Groep 6 Les 2

Lekker met elkaar praten

Doel

Kinderen schrijven verhalen waarin dialogen voorkomen.

Materialen en voorbereiding

- Videoclip 'Dialogen'.
- Verhaal 'Aan tafel' op het digitale schoolbord.
- Twee versies van het verhaal 'Dialogen' op het digitale schoolbord.
- Schrijftips op het digitale schoolbord.

Introductie

Start met een terugblik op de vorige les.

- Wat hebben we de vorige les geleerd?

Antwoord:

- In een verhaal wil een hoofdpersoon vaak iets bereiken, doet hij van alles om zijn doel te bereiken, ondervindt daarbij meestal een probleem en lost dit op of niet.

Vertel de leerlingen dat ze vandaag leren hoe ze een verhaal 'levendig' kunnen maken door er dialogen in te gebruiken. Dialogen zijn gesprekjes tussen twee mensen. In verhalen zijn de dialogen te vinden door op de aanhalingstekens te letten.

Lees het volgende verhaal voor en laat het op het digitale schoolbord zien.

'Aan tafel', roept moeder. Het ruikt lekker in de keuken. Als ik me niet vergis, eten we vandaag zuurkoolschotel. Mijn lievelingsgerecht! Als ik de keuken binnenloop, zie ik dat er gedekt is voor drie. 'Komt er nog iemand eten?', vraag ik. 'Tante Mieke kan elk moment komen', antwoordt

mama. 'Ze moest vanmiddag in de stad zijn en zou op de terugweg aankomen om lekker mee te eten.' 'Gezellig!', zeg ik. Tante Mieke is mijn favoriete tante. Ze is heel sportief, speelt volleybal én heeft een snelle racefiets. 'Zal ik dan maar een flesje wijn uit de kelder halen?', vraag ik. Ik weet dat Mieke dol is op een wit

wijntje bij het eten. 'Doe maar', zegt moeder. Als ik terugkom uit de kelder, zit Mieke al aan tafel. Voor haar staat een versierd pakketje. 'Dag Floris, kom erbij. Ik dacht al: waar is die dekselse neef. Wil hij soms geen cadeautje hebben?' 'Graag juist, maar ik was even een wijntje voor je aan het halen.'

In dit verhaal doen drie mensen mee: Floris, zijn moeder en tante Mieke. Alle drie zeggen iets in dit verhaal.

Zoek samen met de leerlingen de stukjes op en geef ze een kleur.

- Wie kan vinden wat **moeder** zegt?
- En wie wat tante **Mieke** zegt?
- Waar lezen we wat **Floris** zegt?

Aan het eind is op het digitale bord in kleur het volgende te zien:

'Aan tafel', roept moeder. Het ruikt lekker in de keuken. Als ik me niet vergis, eten we vandaag zuurkoolschotel. Mijn lievelingsgerecht! Als ik de keuken binnenloop, zie ik dat er gedekt is voor drie. 'Komt er nog iemand eten?', vraag ik. 'Tante Mieke kan elk moment komen', antwoordt

mama. 'Ze moest vanmiddag in de stad zijn en zou op de terugweg aankomen om lekker mee te eten.' 'Gezellig!', zeg ik. Tante Mieke is mijn favoriete tante. Ze is heel sportief, speelt volleybal én heeft een snelle racefiets. 'Zal ik dan maar een flesje wijn uit de kelder halen?', vraag ik. Ik weet dat Mieke dol is op een wit

wijntje bij het eten. 'Doe maar', zegt moeder. Als ik terugkom uit de kelder, zit Mieke al aan tafel. Voor haar staat een versierd pakketje. 'Dag Floris, kom erbij. Ik dacht al: waar is die dekselse neef. Wil hij soms geen cadeautje hebben?' 'Graag juist, maar ik was even een wijntje voor je aan het halen.'

Instructie

Laat de videoclip 'Dialogen' zien. Vertel de leerlingen dat Pieter een verhaaltje heeft geschreven waarin dialogen voorkomen. Eerst schreef hij een beginverhaaltje. Later heeft hij het 'levendiger' gemaakt.

Laat na het bekijken van de videoclip de twee versies van het verhaal op het digitale schoolbord zien.

Vraag de leerlingen welk verhaaltje 'beter' is en waarom.

- Het eerste verhaaltje is een opeenvolging van alleen maar dialoog. Het tweede verhaaltje bestaat uit dialogen én gewone tekst.

Versie 1

'Waar was je?'

'Wat maakt het uit?'

'Je had toch wel even kunnen bellen dat het later werd?'

'Misschien wel.'

'Waarom heb je dat dan niet gedaan?'

'Ik was het vergeten.'

Versie 2

Al kletsend en met een grote snoepzak in zijn hand kwam ik met mijn vriend Jorrit de tuin inlopen. 'Waar was je?', riep mama ongerust terwijl de ramen aan het lappen was. 'Wat maakt het uit?', zei ik en ik wilde doorlopen naar binnen.

'Je had toch wel even kunnen bellen om te laten weten dat het later werd?' zei mama streng. Ze gooide de lap in een emmer water en keek me streng aan. 'Misschien wel', zei ik en propte vier spekjes tegelijk in mijn mond. 'Waarom heb je dat dan niet gedaan?'; vroeg

mijn moeder met iets meer rust in haar stem. 'Ik was het vergeten', zei ik met een volle mond. Jorrit en ik liepen naar binnen en ploften op de bank met een grote zak snoep.

Schrijftips

Toon de schrijftips op het digitale schoolbord en bespreek ze met de leerlingen.

Als je straks je verhaal gaat schrijven dan denk je aan het volgende:

- Probeer in jullie verhaal dialogen te gebruiken.
- Denk ook –als het lukt- aan de aanhalingstekens.

Aan de slag

Geef de leerlingen de om in tweetallen verder te schrijven aan het verhaal waaraan ze in de eerste les zijn begonnen.

Samen nadenken

Nadat de leerlingen een flink eind op weg zijn met hun verhalen, worden de resultaten in twee tweetallen met elkaar gedeeld.

Geef de leerlingen de volgende opdracht mee:

- Lees het verhaal van het andere tweetal.
- Geef elk persoon dat in het verhaal aan het woord is een kleur (net zoals we dat deden met het verhaal 'Aan tafel').
- Controleer of ieder 'praat-stukje' tussen aanhalingstekens staat en zet ze met een rood potlood in de tekst als ze vergeten zijn.

Afwerken

De leerlingen werken hun tekst in het net uit.

Sluit de les af met het voorlezen van een fragment uit de Computerheks van Francine Oomen. Geef één leerling de taak de zinnen van Ursula de heks voor de lezen en één leerling de zinnen van de meneer van de computerwinkel. Lees zelf de rest van de tekst.

(Ursula wil een moderne heks zijn. Ze vraagt Karel van de computerwinkel haar te helpen om haar toverspreuken op de computer te zetten. Maar het gloednieuwe apparaat zegt alleen maar error-error-biep-biep. En Karel én het toverboek blijken van de aardbodem verdwenen te zijn. Wat nu?)

Ik ging naar een computerwinkel en zei: 'Geeft u mij het allernieuwste apparaat dat u heeft. Ik ga namelijk toveren per computer.' Die meneer keek me aan alsof ik gek was. Erg onbeleefd. 'Mevrouw, zei hij, 'heeft u

wel centjes?' Puh! Heeft u wel centjes! Alsof hij het tegen een klein kind had! Ik blader in mijn toverboek, zeg een spreuk en hup: een berg geld op de toonbank. Het leek wel of zijn ogen uit zijn hoofd zouden rollen, zo verbaasd was hij! En aardig dat hij opeens deed!

'Mevrouw, ik zoek de allernieuwste computer voor u uit en ik voer vanavond hoogstpersoonlijk uw toverspreuken in. Laat dat boekje maar hier en dan kunt u de computer morgenochtend ophalen.' Toen zei ik: 'Ben je nu helemaal? Mijn toverboek

krijg je niet.' 'Maar mevrouw, zei de computermeneer. 'Dan kan ik u helegaar niet helpen, hoor. Wou u het zelf soms gaan invoeren allemaal? Dat kunt u toch helemaal niet! Vertrouwt u nou maar op Karel en alles komt goed.'

Oomen, F. (2014). *De Computerheks*. Houten: Van Holkema & Warendorf.

Publiceren

De teksten worden zichtbaar opgehangen. Regelmatig –verspreid over de week- worden teksten door leerlingen aan de klas voorgelezen.

Groep 6 Les 3

Saai, vervelend, raar of gek?

Doel

Kinderen kunnen verhalen schrijven waarin ze synoniemen voor bepaalde karaktereigenschappen kunnen gebruiken

Materialen en voorbereiding

- Videoclip 'Bas is aardig'.
- Tekst 'Bas is aardig' op het digitale schoolbord.
- Tekst 'Superhond Willie' op het digitale schoolbord.
- Werkblad 6.3 voor iedere leerling.

Introductie

Blik met de leerlingen terug op de vorige les en bespreek dat je met dialogen een verhaal levendig kunt maken. Geef aan dat de leerlingen vandaag leren hoe je op een andere manier een verhaal levendig kan maken.

Laat de videoclip 'Bas is aardig' zien tot 43 seconden. Toon daarna de tekst van op het digitale schoolbord.

In mijn klas zit een jongen. Hij heet Bas. Ik vind Bas een aardige jongen. Hij is aardig tegen mij, hij is aardig tegen de juf en de

andere klasgenootjes. Ik vind het zo aardig, omdat hij me altijd helpt. Waarom ik hem nog meer aardig vind? Omdat hij me veel hielp

toen ik een gebroken arm had.

Stel leerlingen de volgende vragen:

- Wat vinden jullie van het verhaal?
- Als je een tip zou moeten geven, wat zou je Nik dan zeggen?

Antwoord:

- Nik gebruikt wel erg vaak het woord 'aardig'.
- Vertel leerlingen dat als je heel vaak hetzelfde woord gebruikt, het verhaal saai wordt. Het is dan beter om een synoniem te bedenken: een ander woord met dezelfde betekenis.

Verbeter samen met de leerlingen de tekst door synoniemen te gebruiken. Verwerk de veranderingen op het digitale schoolbord.

Laat tot slot het einde van de videoclip zien. Hierin is te zien hoe Nik zelf zijn tekst heeft veranderd.

Instructie

Benoem dat leerlingen vandaag leren om synoniemen te gebruiken. Toon op het digitale schoolbord het verhaal van Superhond Willie en lees het voor. Vraag leerlingen om scherp te luisteren of ze synoniemen horen: twee verschillende woorden die hetzelfde betekenen. Inventariseer de resultaten.

Superhond Willie woont in de super grote villa van zijn welgestelde baasje. Hij moet nodig uitgelaten worden, maar zijn rijke baas heeft dat niet in de gaten. Willie blaft en blaft. Hij kijkt een beetje angstig. Hij is bang dat hij zijn plas niet meer kan houden. Plotseling voelt Willie superkrachten: hij krijgt vlekken in zijn nek en ... ineens kan hij dwars door

een muur lopen. Vlug loopt hij naar buiten en doet een plas. Even later komt zijn gehaaste baasje binnen. Ongeduldig pakt hij de riem: 'Kom Willie, we gaan een eindje wandelen'. Blij kwispelt Willie met zijn staart. Opgewekt loopt hij achter zijn baasje aan. Maar wat is dat? Het baasje draait zich om, maar Willie is al

buiten..... 'Vreemde hond', zegt het baasje. 'Net was hij er nog en nu is hij weg. Een raar beest!' Buiten blaft Willie. Hij vindt zijn baasje maar langzaam. 'Woef, nog nooit zo'n trage uitlater meegemaakt', blaft hij.

Schrijftips

Toon de schrijftips op het digitale schoolbord en bespreek ze met de leerlingen.

Als je straks je verhaal gaat schrijven dan denk je aan het volgende:

- 'Ik probeer niet dezelfde woorden te gebruiken, maar zoek naar synoniemen.'

Aan de slag

Licht werkblad 6.3 toe. Op het werkblad staat een kort verhaal. Dat verhaal moet door leerlingen individueel bewerkt worden tot een verhaal waarin:

- synoniemen gebruikt worden
- een dialoog moet zijn opgenomen

Samen nadenken

Als de leerlingen flink gevorderd zijn met de tekst, wordt in tweetallen de volgende opdracht uitgevoerd:

- Lees elkaar de tekst voor.
- Zet een streepje onder het origineelste synoniem. Vertel je maatje waarom je dit een mooi synoniem vindt.
- Kunnen jullie samen nog meer synoniemen voor dit woord bedenken?

Afwerken

Laat de leerlingen de tekst in het net schrijven.

Publiceren

Hang afgeronde teksten zichtbaar op.

Groep 6 Les 3 werkblad

Lees het verhaal. Verander het in een levendiger verhaal. Dat doe je op twee manieren:

1. Bedenk synoniemen. Kijk vooral naar de dikgedrukte woorden.
2. Bedenk een dialoog. Misschien kun je er een bedenken bij het blauwe balletje.

Schrijf jouw verhaal in het lege vak.

Wat was ik **moe**! Altijd na de hockeytraining was ik **moe**. Mijn spieren stonden in brand. Mijn **hoofd** was een vuurbal. Mijn **hoofd** was bezweet. Ik had moeite om naar huis te **fietsen**. Langzaam **fietste** ik naar huis. **Ik had zin** om lekker niks te doen. **Ik had zin** in een groot glas koude cola.

Ik zette de fiets achter het huis.

Ik loop naar binnen. **Ik loop** de kamer binnen.

Mijn vader begint meteen te **zeuren**.

Ik moet mijn fiets binnen in de garage zetten.

Ik hou niet van **zeuren**.

Boos loop ik weer naar buiten.

De fiets zet ik binnen.

Boos loop ik weer naar binnen.

Gelukkig: een koud glas cola en een bakje chips staan klaar.

Hmmmm.....

Schrijf hier jouw verhaal:

Groep 6 Les 4

Heb je even tijd?

Doel

Kinderen kunnen verhalen schrijven waarin ze synoniemen voor bepaalde karaktereigenschappen kunnen gebruiken

Materialen en voorbereiding

- Videoclip 'Bij Eva spelen'.
- Schrijftips op het digitale schoolbord.
- Twee fragmenten 'Schoolkamp'.
- Voor ieder tweetal werkblad 6.4.

Introductie

Blik terug op de vorige lessen: wat hebben we geleerd?

- Een verhaal wordt levendig door dialogen en synoniemen. In een verhaal heeft de hoofdpersoon een probleem of een uitdaging. Dat moet opgelost worden.

Lees het onderstaande fragment voor en vraag de leerlingen wat de uitdaging of het probleem is (hoe maak je ongemerkt de meester aan het schrikken?).

We waren op schoolkamp. Ik lag met mijn vriendjes samen in een tent. Dat vonden we erg fijn, want dan konden we spannende plannetjes maken. Benno kwam met het idee om uit de tent te sluipen. Stilletjes ritsten we de tent open. We keken om het tentdoek. De maan stond aan de hemel. Een uil kraste in

een hoge boom. Gebukt slopen we van struik naar struik. We gingen op weg naar de tent van de meester. We zouden hem eens flink laten schrikken. Frank vroeg zich af: 'Zal de meester wel in de tent zijn?' Geruisloos hadden we de tent bereikt. We luisterden of we hem hoorden. Maar het

was doodstil. Jos kwam met het idee om een paar slakken in zijn slaapzak te leggen. We zochten de slakken en slopen de tent in. Net toen we bezig waren de slakken in de slaapzak te stoppen, hoorden we buiten voetstappen. Daar kwam de meester aan!

Lees het verhaal nu nogmaals voor: er is iets veranderd. Kunnen de leerlingen horen wat er veranderd is (de verleden tijd is veranderd in de tegenwoordige tijd). Kunnen de kinderen onder woorden brengen wat het verschil is, welke versie ze leuker vinden en waarom ze dat vinden?

We **zijn** op schoolkamp. Ik **lig** met mijn vriendjes samen in een tent. Dat **vinden** we erg fijn, want dan **kunnen** we spannende plannetjes maken. Benno **komt** met het idee om de tent uit te sluipen. Stilletjes **ritsen** we de tent open. We **kijken** om het tentdoek. De maan **staat** aan de hemel. Een uil **krast**

in een hoge boom. Gebukt **sluipen** we van struik naar struik. We **gaan** op weg naar de tent van de meester. We **zullen** hem eens flink laten schrikken. Frank **vraagt** zich af: 'Is de meester wel in de tent?' Geruisloos **bereiken** we de tent. We **luisteren** of we hem horen. Maar het **is** doodstil. Jos **komt** met het

idee om een paar slakken in de slaapzak te leggen. We **zoeken** de slakken en **sluipen** de tent in. Net als we bezig **zijn** de slakken in de slaapzak te stoppen, **horen** we buiten voetstappen. Daar **komt** de meester aan!

Instructie

Vertel de leerlingen dat een verhaal soms beter wordt door wat aan de werkwoordstijden te veranderen.

Schrijftips

Toon de schrijftips op het digitale schoolbord en bespreek ze met de leerlingen.

Als je straks je verhaal gaat schrijven dan denk je aan het volgende:

- Soms wordt een verhaal beter door met de tijd van de werkwoorden te spelen.

Aan de slag

Licht werkblad 6.4 toe. Op dit werkblad staat een verhaal. De werkwoorden zijn al dik gedrukt. Er is ruimte om achter het werkwoord een andere tijd in te vullen. Het is de bedoeling dat leerlingen in tweetallen overwegen of een andere tijd het verhaal sterker maakt. Spreek af dat ze de tekst hardop voorlezen in beide tijden. Daarna maken ze de keuze welke tijd het mooist klinkt.

Samen nadenken

Toon de videoclip 'Bij Eva spelen'. Nik vertelt hoe hij heeft gespeeld met de werkwoordstijden (veranderingen vanaf 1.22 sec.) en trekt een mooie conclusie (vanaf 2.35 sec.).

Vraag leerlingen wie wil voorlezen hoe zij het hebben opgelost.

Afwerken

De tekst hoeft niet verder afgewerkt te worden.

Publiceren

De tekst vraagt niet om publicatie, het is een stijl oefening.

Groep 6 Les 4 werkblad

Verander je de tijd, of doe je dat juist niet?

Lees de zin hardop voor.

Lees de zin ook in een andere tijd voor.

Wat klinkt het mooist?

Lotte stapt [ ] in de lift. Haar vinger aarzelt [ ] boven de knopjes. Achtste verdieping? De tiende? Of toch de dertiende? Het lichtje gaat [ ] van één naar dertien en van dertien weer naar één. Omhoog, omlaag, omhoog, omlaag. Als ze een heleboel keren naar boven en beneden is [ ] gezoefd, herinnert [ ] Lot ineens wat ze kwam doen. Ze ging [ ] bij Eva spelen. De dertiende verdieping, ja die was [ ] het! Het waait [ ] op de galerij en alle huizen zien [ ] er hetzelfde uit. Ze loopt [ ] langs de ramen terwijl ze onder de gordijntjes naar binnen gluuft [ ] Waar was [ ] het ook al weer? Dan ziet [ ] Lot achter een gordijn een zwarte kat zitten. Daar is [ ] het, denkt [ ] ze opgelucht, dat is [ ] Eva's poes. Lot drukt [ ] op de bel, maar er gebeurt [ ] niets.

Groep 6 Les 5

Heb je even tijd?

Doel

Kinderen kunnen gedetailleerd (met gebruikmaken van bijvoeglijke naamwoorden) een plaats schetsen.

Materialen en voorbereiding

- Videoclip 'Isa was moe'.
- Tekst 'Het mysterieuze standbeeld' op het digitale schoolbord.
- Voor ieder tweetal werkblad 6.5
- Tekst 'Eiber' op het digitale schoolbord.
- Schrijftips op het digibord.

Introductie

Herhaal wat de afgelopen lessen centraal stond: een verhaal waarin iemand een probleem oplost, allerlei dingen meemaakt en dat 'mooi' geschreven wordt: met synoniemen, dialogen en waarin soms met de tijd gespeeld wordt. Vertel de leerlingen dat ze vandaag zullen zien dat je een verhaal kunt 'aankleden' door woorden te besteden aan de plek waar het verhaal zich afspeelt.

Lees het onderstaande fragment voor en toon het op het digitale schoolbord.

Het mysterieuze standbeeld

In het zuiden van het land Loppierop lag een stil en verlaten stadje. Het stadje was uitgestorven: er stonden wel huizen en winkels, maar er woonde niemand meer.

Zou je een landweggetje inlopen, dan

kwam je op een plekje waar een mysterieus standbeeld stond: een dik monsterachtig vreemd persoon. Onder aan het standbeeld stak een grote teen omhoog. Het leek wel

een hendel. Maar daar kon je beter niet aankomen, want anders.....

Introductie

Stel vervolgens de onderstaande vragen en verwerk de ideeën van de leerlingen direct in de tekst.

- Hoe kunnen we het verhaal nog spookachtiger maken?
- Wat kunnen we nog meer over het stadje vertellen? En wat over de omgeving van het landweggetje?

Mogelijke uitwerking:

In het zuiden van het land Loppierop lag een stil en verlaten stadje. Het stadje was uitgestorven: er stonden wel huizen en winkels, maar er woonde niemand meer. De luiken klapperden, de deuren piepten, het onkruid stond meters hoog. In de meeste huizen waren de ruiten stuk. De wind kon zo door de huizen blazen. Het stadje was een spookplek, niemand wilde er wonen. Mensen

die er toevallig langs kwamen, haastten zich om er snel weer weg te zijn. Bij de enorme treurwilg met geknakte takken liep een klein landweggetje het veld in. Een gier hield alles in de gaten kwam er een bezoeker dan kraste hij: 'Ga weg!, Ga weg!'. Zou je een landweggetje inlopen, dan moest je je door brandnetels en doornige bramenstruiken worstelen. Je kwam dan op een plekje waar

een mysterieus standbeeld stond: een dik monsterachtig vreemd persoon. Het beeld zat helemaal onder stinkende vogelpoep. Onder aan het standbeeld stak een grote teen omhoog. Het leek wel een hendel. Maar daar kon je beter niet aankomen, want anders.....

Instructie

Lees het fragment uit het boek Eiber! Voor. Sjoerd Kuyper beschrijft hier een andere omgeving. Die omgeving is helemaal niet eng of spookachtig. Vraag de leerlingen hoe zij die omgeving zouden noemen (een lieflijke omgeving waar alles klopt en niemand bang hoeft te zijn). En aan welke zinnen kun je dat vooral zien?

Het is een mooie dag in mei. Het gras op de weilanden is lichtgroen. De lucht is blauw, zó prachtig blauw... Zulk blauw kun je in geen verdoos vinden. Het jonge riet schiet op tussen de oude taaie stengels die kaarsrecht langs de slootkant staan. Er is geen wind. De wereld is warm en goed. Het water in de slootjes glanst in het licht van de zon en

over het water rennen kleine torretjes heen en weer. Soms rennen ze recht en soms in mooie bochtjes. Het is of ze letters in het water schrijven. Letters, woorden... een verhaal. In het riet staat een huisje, een lief huisje van wit geschilderd leem met een rieten dak, en precies op het moment dat het verhaal begint gaat de deur open. Moeder

Swanebloem komt naar buiten. Ze loopt met een mand vol schone, natte was naar de waslijn. Ze zet de mand op de grond, veegt het zweet van haar voorhoofd, kijkt om zich heen en roept: 'Dobbertje!'

Kuyper, S. (2000). Eiber! Amsterdam: Uitgeverij Leopold

Schrijftips

Toon de schrijftips op het digitale schoolbord en bespreek ze met de leerlingen.

Als je straks je verhaal gaat schrijven dan denk je aan het volgende:

- Ik probeer in mijn verhaal de omgeving te beschrijven, zo dat iedereen de sfeer van mijn verhaal kan voelen.

Aan de slag

Bekijk met de leerlingen de videoclip 'Isa is moe'. Laat de clip zien tot 1.18 sec.

Licht werkblad 6.5 toe. Op dit werkblad is de tekst uit de videoclip te lezen. Het is de bedoeling dat leerlingen in tweetallen een aantal stukjes aan het verhaal toevoegen waardoor meer verteld wordt over de plaats.

Samen nadenken

Laat de leerlingen in twee tweetallen de nieuw bedachte stukjes aan elkaar voorlezen. Geef ze de volgende bespreekpunten mee:

- Welke zin is een superzin: een zin waarin je precies voelt hoe de omgeving is? Kleur deze zin groen.
- Zoek een zin die je nog kan uitbreiden zodat deze mooier wordt. Schrijf de nieuwe zin onderaan het werkblad.

Toon tot slot het laatste deel van de videoclip. Daar vertelt Pieter wat hij heeft veranderd.

Afwerken

De leerlingen schrijven nu de tekst uit op op het werkblad.

Publiceren

De resultaten worden zichtbaar opgehangen.

Groep 6 Les 5 werkblad

1

Ze had al zover gelopen.... Wat heeft ze allemaal gezien, waar is ze geweest?

Isa was moe. Ze had al zo ver gelopen.

Haar benen waren moe, haar voeten deden pijn en de zweetdruppels liepen langs haar hoofd. Eindelijk! Ze zag een kruispunt. Daar staat vast een bordje met een wegwijzer.

Ze liep er met een snel tempo naar toe. Tot haar schrik ziet ze dat ze hier al eerder is geweest vandaag. 'Oh, nee! Ik ben verdwaald!', roept ze. Op dat moment komt er een mooi meisje in een jurk aanlopen. 'Ben je verdwaald?', vraagt ze. 'Ja en ik ben moe en ik ben zo hongerig', zegt Isa verdrietig. 'Kom maar met me mee naar huis. Ik heb net lekkere koekjes gebakken', zegt het meisje vriendelijk. Isa knikt en loopt met haar mee. Wanneer ze de hoek omloopt, ziet ze een enorm groot huis met een heel groot stuk land eromheen.

'Hier woon ik, kom maar mee' roept het meisje blij. 'Ik heet trouwens Annika.'

2

Wat is er nog meer op dat kruispunt te zien?

3

Wat kun je nog meer vertellen over dat huis en het land?

Schrijf op de lege stukken wat jullie hebben bedacht. Als het goed is, wordt het een mooi kloppend verhaal!

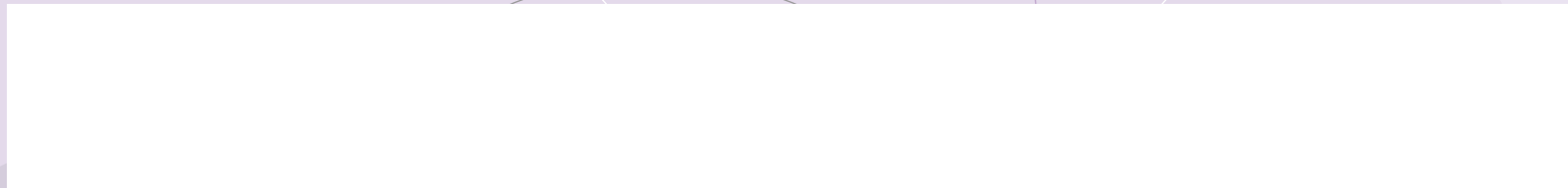
Isa was moe. Ze had al zo ver gelopen.

Haar benen waren moe, haar voeten deden pijn en de zweetdruppels liepen langs haar hoofd. Eindelijk! Ze zag een kruispunt. Daar staat vast een bordje met een wegwijzer.

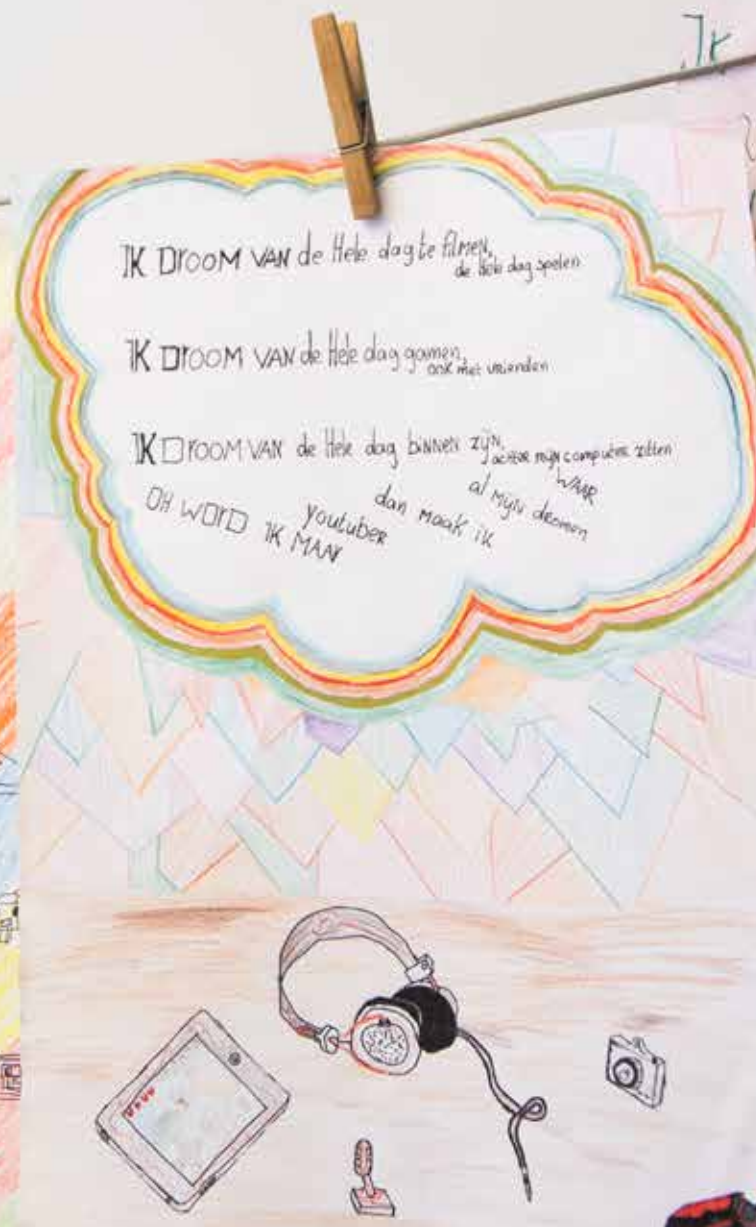
Ze liep er met een snel tempo naar toe. Tot haar schrik ziet ze dat ze hier al eerder is geweest vandaag. 'Oh, nee! Ik ben verdwaald!', roept ze. Op dat moment komt er een mooi meisje in een jurk aanlopen. 'Ben je verdwaald?', vraagt ze. 'Ja en ik ben moe en ik ben zo hongerig', zegt Isa verdrietig. 'Kom maar met me mee naar huis. Ik heb net lekkere koekjes gebakken', zegt het meisje vriendelijk. Isa knikt en loopt met haar mee. Wanneer ze de hoek omloopt, ziet ze een enorm groot huis met een heel groot stuk land eromheen.

'Hier woon ik, kom maar mee' roept het meisje blij. 'Ik heet trouwens Annika.'

Lessen groep 7

Groep 7 Les 1

Problemen zijn er om opgelost te worden!

Doel

Kinderen kunnen een verhaal schrijven waarin een probleem van een hoofdpersoon wordt uitgewerkt.

Materialen en voorbereiding

- Videoclip 'Linda heeft geen vriendin'.
- Voor ieder tweetal werkblad 7.1.
- Verhaal 'Freddie' op digitale schoolbord.

Introductie

Start een gesprek met de kinderen over hun uiterlijk. Niet iedereen is tevreden over de manier waarop hij eruit ziet. Kun je iets van je uiterlijk noemen waar je juist wél heel tevreden over bent? Als voorbeeld neemt de leerkracht zichzelf als voorbeeld: 'Ik ben zelf best wel tevreden over....., maar ik zou graag best.....'.

In het volgende verhaal maken we kennis met Freddie. Ze kijkt in de spiegel en is niét tevreden met haar uiterlijk. Lees het verhaal voor en laat het zien op het digitale schoolbord.

'Bah'. Freddie staat voor de spiegel in haar kamer. Ze kijkt niet graag naar zichzelf. Over haar gezicht is ze best tevreden, maar ze vindt zichzelf te dik. Ze houdt haar buik in en kijkt weer in de spiegel. Dat staat beter, maar

je kunt niet altijd je buik inhouden. Ze kleedt zich aan. Haar broek staat gespannen, ze kan er maar net in. Het wordt tijd dat ze af gaat vallen, maar: hoe kun je afvallen als je alles lekker vindt?

Ze loopt naar de keuken. Ze schuift aan tafel bij haar moeder en vader. Ze neemt een boterham en pakt de pot pindakaas. Maar ze twijfelt: is dat wel verstandig als je slank wilt worden?

Ze zet de pot terug. 'Ik neem vandaag een dun laagje jam, dat is gezonder', zegt ze tegen zichzelf. 'Misschien moet ik ook wat meer bewegen', denkt ze.

Als het eten op is, biedt moeder aan haar met de auto naar school te brengen. 'Vanaf vandaag loop ik naar school', antwoordt Freddie. Even later loopt ze op een drafje naar

school. De zweetdruppeltjes staan op haar voorhoofd. Ze heeft een begin gemaakt met een gezond leven.

Stel de volgende vragen:

- In welke zin lees je wat het probleem van Freddie is?
- In welke zinnen lees je hoe ze denkt haar probleem op te lossen?

Instructie

Vertel de leerlingen dat in veel verhalen de hoofdpersoon een probleem heeft. Freddie wil bijvoorbeeld afvallen. Zo'n probleem moet opgelost worden. De hoofdpersoon bedenkt dan vaak op welke manier het probleem opgelost kan worden. Freddie denkt dat ze beter jam dan pindakaas kan eten. Jam maakt minder dik. En ze neemt zich voor naar school te rennen in plaats van zich door haar moeder te laten brengen. Een verhaal kent dus vaak een probleem. In het verhaal lezen we vaak hoe dat probleem opgelost wordt. Lees het volgende verhaal voor. Fleur heeft Linda een probleem gegeven. Linda bedenkt hoe ze dat kan oplossen.

Linda staart voor zich uit. Ze heeft haar ontbijt op. En ze heeft geen zin om naar school te gaan. Daar heeft ze geen vriendjes en ook geen vriendinnetjes. Dat vindt ze niet leuk. School is stom! 'Kom', zegt haar moeder, 'tijd om te vertrekken.' Het gezicht van Linda staat droevig. 'Vraag anders of er na schooltijd iemand mee komt spelen', zegt moeder. Ze moest eens weten!

Na schooltijd loopt Linda naar huis. Ze is blij dat de school er weer op zit. Als ze de deur open doet, hoort ze 'Miauwl!' 'Wat is dat?', denkt ze. 'Ik heb een speelkameraadje voor je gekocht', zegt moeder. 'Ze heet Klaartje en het is een heel lief beest.' Linda lacht van blijdschap. 's Avonds zijn Linda en Klaartje samen in de voortuin. Bij de deur van de overburen staat een meisje met een

paardenstaart. Het meisje stapt op Linda af. 'Wat heb jij een leuk katje, mag ik met jullie meespelen?', vraagt ze. 'Ik heet Anne en ik word je nieuwe buurmeisje.' 's Avonds ligt Klaartje in haar mand te slapen. Linda ligt opgelucht in haar bed. Eigenlijk heeft ze in één dag twee nieuwe vriendinnen gemaakt!

Stel de volgende vragen:

- Wat was Linda's probleem?
- Welke kleine en grote oplossing is er in het verhaal bedacht?

Schrijftips

Toon de schrijftips op het digibord en bespreek ze met de leerlingen.

Als je een hoofdpersoon hebt, bedenk dan:

- Welk probleem heeft jouw hoofdpersoon?
- Hoe gaat de hoofdpersoon zijn probleem oplossen?

Aan de slag

Licht werkblad 7.1. toe. Het is een werkblad aan de hand waarvan leerlingen in tweetallen op ideeën kunnen komen.

Samen nadenken

Bespreek klassikaal de voorlopige opbrengst. Doe dit door bijvoorbeeld twee tot drie voorbeelden frontaal te bespreken. Zoekt daarbij 'hardop denkend' steeds naar: 'Eens kijken, wat is het probleem...'. En: 'Kijken op welke manier dit probleem wordt opgelost.'

Geef de leerlingen daarna de tijd individueel hun verhaal te schrijven. Als ze flink op weg zijn, onderbreek het schrijven voor een duo-opdracht:

- Lees elkaar het verhaal voor.
- Vraag aan de ander: welk probleem heeft mijn hoofdpersoon?
- Wat vind je van mijn oplossingen voor het probleem, of heb je nog andere ideeën?

Afwerken

Met de gegeven feedback werken leerlingen verder, of schrijven ze hun nette versie. Afgesproken wordt dat tijdens het schrijven het stukje waarin het probleem staat met een andere kleur wordt geschreven.

Publiceren

De leerlingen mogen in de volgende les verder werken aan hun verhaal.

Groep 7 Les 1 werkblad

Hoofdpersonen

Mijn hoofdpersoon heet:

Kennismaken:

- Wat doet hij?
- Hoe heet hij?
- Waar woont hij?
- Wat weet je van zijn familie?
- Welk woord past goed?

• Wat is zijn probleem?

• Op welke manieren wordt het probleem opgelost?

Groep 7 Les 2

Heb je problemen?

Doel

Kinderen kunnen een verhaal schrijven waarin een probleem van een hoofdpersoon wordt uitgewerkt.

Materialen en voorbereiding

- Videoclip 'Sparen voor Lego'.
- Werkblad 7.2 voor iedere leerling.
- Schrijftips op het digitale schoolbord.
- Tekst 'Michiel' op het digitale schoolbord.

Blik terug op de eerste schrijfactiviteit. Daarin leerden de kinderen in een verhaal een probleem te bedenken én één of meer manieren waarop dit probleem kon worden opgelost.

Bekijk met de leerlingen de videoclip 'Sparen voor Lego'. In de video heeft de hoofdpersoon van Steyn een probleem. Maar gelukkig bedenkt hij zelf hoe dit probleem kan worden opgelost.

Wat zou ik graag deze doos hebben. Floris kijkt in een folder van Intertoys. Een mooie doos Technisch Lego! Maar wat is die doos duur. Hij kost wel € 115,-- Floris loopt naar zijn bureautje en kijkt in zijn spaarpot hoeveel

geld hij al heeft. Hij telt en rekent: € 34,--. Hoe komt hij aan de rest? Hij loopt naar beneden. 'Papa, kan ik de komende week klusjes voor je doen? Ik wil graag sparen voor een doos Technisch Lego.' 'Je mag van mij elke week

wel de auto wssen, daar krijg je € 2,-- voor', zegt papa. Even later belt hij opa en oma op. 'Willen jullie appeltaart bij me bestellen? Ik wil graag sparen voor een doos lego. 'Een taart kost € 6,--.' 'Doe er maar twee', zegt

oma. Mama ziet dat Floris goed zijn best doet om het geld bij elkaar te brengen. Zonder dat iemand het ziet, stopt ze € 10,-- in zijn spaarpot. Na twee maanden valt opnieuw een folder van de Intertoys in de bus. Floris zoekt en vindt de doos opnieuw. Hij is in de reclame. De doos kost nu maar € 85,--. Snel telt hij zijn geld. Hij heeft al € 92,--, genoeg om naar de winkel te gaan. Blij komt hij later thuis met een grote doos. Op zijn slaapkamer begint hij aan de bouw van een grote achtbaan. Hij is benieuwd of het zal lukken!

Stel na het kijken van de videoclip de volgende vragen:

- Wat was Floris' probleem?
- Hoe werd zijn probleem opgelost? (auto wassen, appeltaart bakken, sponsoring moeder én doos in aanbieding).

Instructie

Vraag naar de voortgang van het verhaal waarmee de klas bezig is. Wie wil een probleem noemen? Welke oplossingen zijn bedacht? Geef de leerlingen de opdracht verder te werken aan hun verhaal.

Schrijftips

Toon de schrijftips op het digibord en bespreek ze met de leerlingen.

Als je straks in je verhaal oplossingen bedenkt voor een probleem, denk dan aan het volgende:

- Kun je ook onverwachte oplossingen bedenken?

Aan de slag

Op het moment dat de meeste teksten in een afrondende fase zijn, geeft u de leerlingen in tweetallen de volgende opdracht:

- Lees elkaar het verhaal voor.
- Kies samen één zin uit het verhaal die je allebei 'TOP' vindt.
Bijvoorbeeld omdat de zin mooi klinkt, omdat er verrassende woorden in staan, of...
- Schrijf de zin met een duidelijke viltstift op werkblad 7.2.

Samen nadenken

Hang de 'TOP'-zinnen voor in de klas. Bespreek de opbrengst: 'wat maakt dat deze zinnen zo mooi zijn?' Een aantal leerlingen uit de klas mogen de mooiste zin kiezen en toelichten waarom zij tot deze keuze zijn gekomen.

Afwerken

Sluit de les af met een vooruitblik op de volgende les. Daarin leren kinderen dat een hoofdpersoon niet altijd goed OF slecht is. Soms ligt het er maar net aan. Vraag de leerlingen naar het volgende verhaal te luisteren. De tekst is op het digitale bord te volgen.

Na de Franse tijd heerste er in ons land veel armoede. Willem I richtte daarom in 1818 de Maatschappij van Weldadigheid op. In Drenthe ontstonden vier dorpen, w.o. Frederiksoord. Duizenden arme mensen uit het hele land werden daar gehuisvest. Enerzijds om er de woeste gronden te ontginnen, anderzijds om zich door hard werken tot gezonde zelfstandige boeren en ambachtslieden te ontwikkelen. Veel mensen waren fysiek te zwak of mentaal niet geschikt voor het bepaald niet zachtzinnige bestaan in deze 'kolonies'.

In dit stuk leren we Michiel en Kaatje kennen. Kaatjes gezin is vrijwillig naar de kolonie gegaan in de hoop op een betere toekomst. In haar 'voorbeeldig' gezin wordt van rechtswege Michiel ondergebracht. Hij moet zijn leven beteren.

'Dit is Michiel Windt,' zegt de wijkmeester ernstig. 'Hij wordt aan dit huisgezin toegewezen. Dat is niet voor niks. Het is in de loop van de jaren gebleken dat jullie een goed gezin vormen, dat wel tegen een stootje kan. Michiel heeft zo'n gezin nodig. Hij komt uit het tuchthuis van Amsterdam. Daar was men van mening dat een andere omgeving hem zou kunnen opvoeden. Hij heeft lang op straat geleefd, hij kwam niet altijd eerlijk aan zijn eten.'

Na het eten helpt Michiel de stal van de koe uit te mesten. Terwijl Kaatje de afwas doet, hoort ze het luide commentaar van Michiel. 'Man, slapen we hier? Gewoon met de koe in de stal? Wat is dat hier voor een strafkamp. In het tuchthuis slaap je in ieder geval met andere mensen in een ruimte.'

Michiel is er nu een week en Kaatje merkt dat zijn komst haar leven veranderd heeft. Als Michiel binnenkomt, zoeken zijn ogen altijd eerst haar even op. En nu...voelt ze haar hart opspringen als ze zijn voetstappen in de verte hoort. Ze verheugt zich al op dat kleine momentje dat hij alleen haar aankijkt. Het huis is anders als Michiel er is, het lijkt warmer, lichter, vrolijker.

Enkele weken later: 'Ik wou je nog wat zeggen. Willem grijpt Kaatje bij de ellebogen. 'Wacht Kaatje. Ik wil je alleen zeggen, die Michiel, pas er voor op. Dat is geen betrouwbare jongen. Ik heb al gehoord dat hij een berisping van de wijkmeester heeft gekregen, omdat hij van school wegblijft. Hij trekt jou mee op het slechte pad, en hij heeft volgens mij niet veel goeds met je voor.'

Stel de volgende vragen:

- Over Michiel wordt verschillend gedacht. Sommigen zijn negatief over hem. Maar Kaatje vindt hem best wel leuk! Welke zinnen vertellen iets positiefs?
- En welke zinnen vertellen iets negatiefs?
- Wat vind je zelf van Michiel?

Publiceren

Hang de teksten zichtbaar op in de klas. Lees dagelijks één of twee verhalen voor of laat ze door een leerling voorlezen.

Groep 7 Les 2 werkblad

Schrijf zo netjes en duidelijk mogelijk de topzin uit elk van jullie verhaal op. Versier de zin gerust een beetje feestelijk!

1

2

Groep 7 Les 3

Altijd boos maar toch ook lief?

Doel

Kinderen kunnen verhalen schrijven waarin genuanceerde karakters ontstaan (dus niet goed óf slecht) en waar karakters zich ontwikkelen.

Materialen en voorbereiding

- Videoclip 'De altijd boze man'.
- Werkblad 7.3.
- Verhaal 'Imke' op het digitale schoolbord.
- Schrijftips op het digitale schoolbord.
- Verhaal 'Heksendag' op het digitale schoolbord.

Introductie

Blik terug op de vorige les. Het verhaal over Michiel is toen voorgelezen. Hoewel niet iedereen Michiel sympathiek vindt, heeft Klaartje een zwak voor hem. Stiekem is ze een beetje verliefd op hem.

Blijkbaar bepaalt degene die het over Michiel heeft of hij aardig is of niet: de één vindt van wel, de ander niet.

In het volgend verhaaltje maken de leerlingen kennis met Imke. Vraag de kinderen om vooral na te denken over de vraag of ze Imke sympathiek vinden.

De chips staat op tafel. 'Gezellig', denkt Imke. Nog een kwartiertje en haar favoriete televisieprogramma begint. Ze kijkt al weken elke donderdagavond naar 'Wie is de Mol?'. Op tafel ligt de afstandsbediening. In het hoekje van de bank ligt haar moeder een beetje te dutten. Papa komt binnen met een blad met kopjes en glazen cola. 'Wat staat dat dienblad vol, papa', zegt Imke. 'Dat klopt, de burens komen zo op bezoek, we gaan gezellig een avondje bijkletsen', antwoordt papa. 'En we zouden toch kijken naar Wie is de Mol?'; vraagt Imke. Ze voelt van binnen dat ze woedend wordt: natuurlijk mag de televisie niet aan, en natuurlijk moet ze de hele avond weer naar dat stomme gepraat

van grote mensen luisteren. 'Nee, de televisie komt vanavond niet aan, maar de wereld vergaat niet!' Papa is heel duidelijk. Imke kan haar woede niet binnenhouden: ze gooit de afstandsbediening door de kamer, ze loopt stampvoetend naar de deur en schreeuwt: 'Ik wil niet dat die stomme burens op bezoek komen, kinderen hebben ook rechten. Ik wil televisie kijken'. Papa wordt nu echt boos. 'Houd je mond, morgen kun je zo naar Uitzending Gemist kijken, stel je niet zo aan. Ga naar je kamer, we willen je vanavond niet meer zien.' Kokend van woede rent Imke naar haar slaapkamer. Ze slaat de deur dicht en duikt op haar bed. Ze vecht tegen haar tranen.

Wat moet ze nu? Op haar bureau ligt een tekening. Die heeft ze gemaakt voor Linde, haar klasgenootje. Die is al twee weken ziek thuis. Imke denkt dat ze wel blij zal zijn met een mooie tekening. Ze besluit er een brief bij te schrijven. Misschien kan ze de tekening en de brief morgen even bij Linde afgeven. Ze werkt hard aan de brief. Pas om half 11 is ze er tevreden over. Ze kleedt zich uit en probeert te slapen. Beneden hoort ze af en toe gelach: de burens en haar ouders lijken het gezellig te hebben. Misschien had ze zich niet zo kwaad moeten maken. De burens zijn best aardig. Misschien kan ze morgen samen met Linde naar Wie is de Mol kijken?

In dit verhaal leer je Imke op twee manieren kennen: een leuke en minder leuke kant. Zoek de zinnen op waar je leuke en minder leuke kanten van haar leert kennen.

- Aan welke zin kun je zien welke kant van haar karakter wint? (Misschien had ze zich niet zo kwaad moeten maken.)

Instructie

Imke is dus soms een opgewonden standje en soms een heel lief en attent meisje. In de meeste verhalen gebeurt het zelden dat iemand altijd, het hele verhaal door goed óf slecht is. Een boef komt juist

meer tot leven wanneer zijn karakter ook iets goeds heeft. Een ijverige leerling wordt pas interessant als hij ook af en toe een beetje stout is.

Bekijk met de leerlingen de videoclip 'De altijd boze man'. Daarin maken we kennis met een oude man. Stel voorafgaand aan het kijken de volgende vraag:

- Let goed op wat je straks van het karakter van de oude man kunt zeggen.

Met een kwaad gezicht loopt de oude man gebogen op de stoep. 'Goedemiddag', zegt een voorbijganger tegen hem. De oude man zegt niets terug. Hij kijkt de andere kant op. Hij wil met niemand te maken hebben. Kinderen die hem aan zien komen lopen snel een

andere kant op. Op de stoep staat een fiets in de weg. De oude man schopt de fiets aan de kant. De fiets valt om en ligt nu half in een tuin. 'Fietsen horen niet op de stoep!', schreeuwt de man kwaad. Hij loopt verder tot hij bij zijn huis is. Hij draait de sleutel in het slot. Een

herdershond springt tegen hem op. 'Lief beest, kom maar hier,' zegt de oude man. Hij krabbelt het beest op zijn kop. De hond blaft blij. 'Aan jou heb ik tenminste een échte vriend', zegt de oude man.

Het verhaal is aanleiding voor een gesprek:

- Waar zit de 'wending' in het verhaal (eerst nukkig en nors, dan vriendelijk en zorgzaam (vanaf het moment dat hij in eigen huis is)).
- Benadruk dat de kracht van dit fragment is, dat je aan het denken wordt gezet. Je wordt nieuwsgierig naar de oude man. Wat zou hij bedoelen met 'Aan jou heb ik tenminste een échte vriend': is hij teleurgesteld in de vriendschap? Hebben de leerlingen een idee: hoe komt die man zo?

Schrijftips

Toon de schrijftips op het digibord en bespreek ze met de leerlingen.

Als je straks een verhaal bedenkt, zorg er dan voor dat het karakter van je hoofdpersoon niet alleen maar goed of alleen maar slecht is.

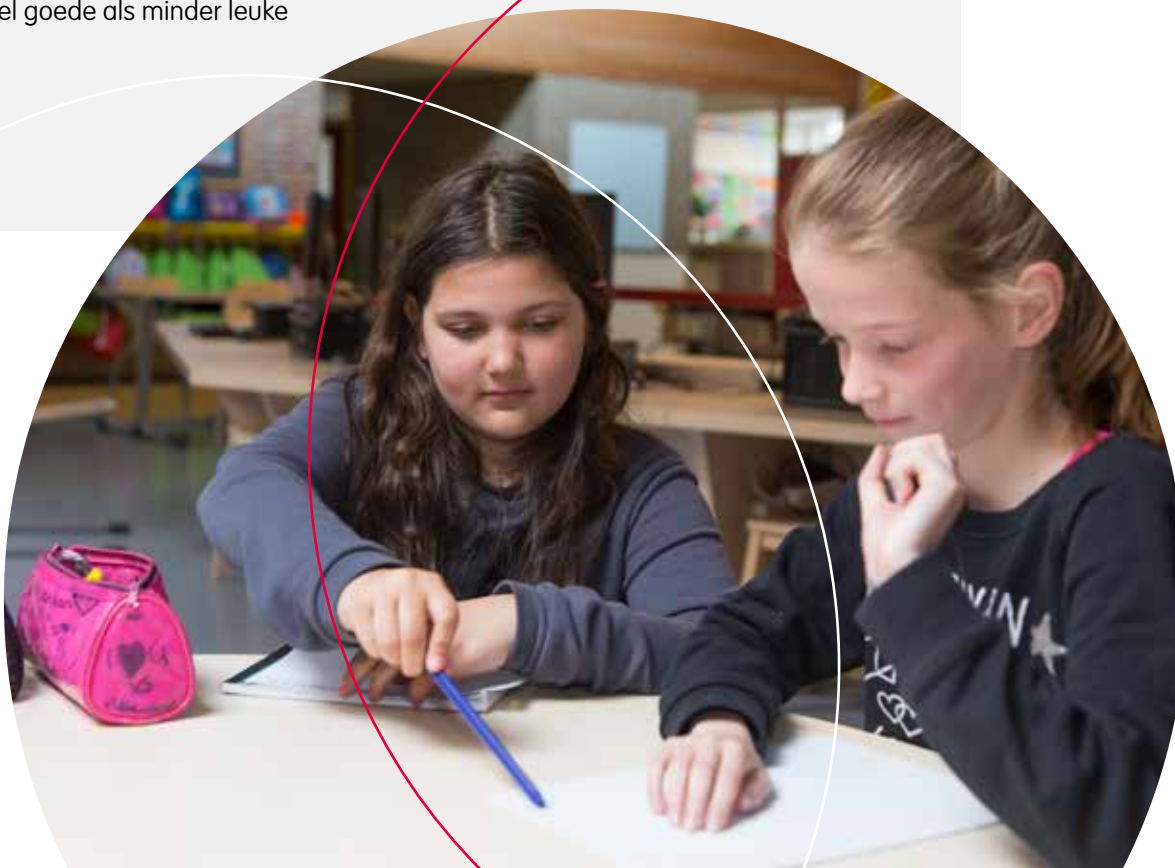
Aan de slag

Leg werkblad 7.3 uit. De leerlingen werken hier in tweetallen aan. De bedoeling is dat ze op ideeën komen voordat ze aan de slag gaan.

Samen nadenken

In groepjes vertellen de tweetallen elkaar wat ze bedacht hebben. Geef ze de volgende vraag mee:

- Hoe weet je dat in het karakter van de hoofdpersoon zowel goede als minder leuke eigenschappen voorkomen?

Afwerken

De leerlingen gaan individueel aan de slag met het schrijven van het begin van hun verhaal. Maak duidelijk dat ze daaraan een volgende keer kunnen verder werken.

Sluit de les af met het onderstaande verhaal: zelfs een heks heeft zachte kantjes!

De volgende morgen was de heks druk bezig. Ze had bessensap in flessen gegoten en nu was ze kruidenpoeder aan het stampen in een grote vijzel. Als ze wat van dat poeder in het bessensap deed en ze liet dat de dieren drinken, dan zou je wat meemaken.

Ze gniffelde al bij de gedachte.

Opeens hield ze op met stampen. Ze hoorde geritsel buiten. Nee, het was weer stil. Maar wat was dat? Er werd buiten luid gezongen: 'Lang zal ze leven, lang zal ze leven in de gloria!'

De heks liet de vijzel staan en deed de deur open. Voor de deur stonden de haas, de uil en de egel uit volle borst te zingen. 'Hiep, hiep, hoera!' riepen ze. 'Hiep hiep!'

Welgefeliciteerd! Van harte!'

'Waarmee?' vroeg de heks achterdochtig.

'Met Heksendag!' zei de haas.

'Heksendag!' zei de heks. 'Dat bestaat helemaal niet. Nooit van gehoord.'

'Het is vandaag voor het eerst,' legde de haas uit. 'Omdat heksen geen verjaardag vieren.

Kijk, we hebben uw hut versierd.'

'Dus dat was dat geritsel. Haal weg die troep. En wegwezen jullie. Heksendag. Poe!'

'Wacht nou even,' zei de haas. 'De uil heeft een gedicht gemaakt. Laat horen uil.'

'Heden is het Heksendag en daarom zijn we blij.

Dat de heks lang leven mag is een wens van wij.'

De heks was heel rood geworden en zocht naar haar zakdoek.

'Dat laatste moet eigenlijk zijn: 'van ons;,' legde de uil zenuwachtig uit. 'Maar dat rijmt niet, ziet u. 'Het is juist prachtig zo,' zei de heks schor. 'Er heeft nog nooit iemand een gedicht voor me gemaakt.'

De altijd boze heks is nu toch wel ontroerd. Vanaf welke zin slaat de stemming van de heks om?

Laat een leerling daar een sterretje plaatsen. ('De heks was heel rood geworden en zocht naar haar zakdoek'.)

Kraan, H. (1990). Verhalen van de boze heks. Rotterdam: Lemniscaat

Publiceren

Nog niet van toepassing.

Groep 7 Les 3 werkblad

Mijn hoofdpersoon heet:

Kennismaken:

- Wat doet hij?
- Hoe heet hij?
- Waar woont hij?
- Wat weet je van zijn familie?
- Welk woord past goed bij zijn karakter?

- Wat is zijn probleem?

- Op welke manieren wordt het probleem opgelost?

- Geef voorbeelden die je hoofdpersoon sympathiek maken.

- Kun je ook iets bedenken dat hem (even) minder leuk maakt?

Groep 7 Les 4

Ik spring even terug in de tijd!

Doel

Kinderen schrijven een verhaal, waarin met een flashback of herinnering het gedrag of motief van een van de hoofdpersonen wordt verduidelijkt.

Materialen en voorbereiding

- Videoclip 'Hoogtevrees'.
- Werkblad 7.4.
- Tekst 'Natte-neuzen-wandeling' op het digitale schoolbord.
- Tekst 'Boris en het woeste water' op het digitale schoolbord.
- Schrijftips op het digitale schoolbord.

Introductie

Blik terug op de vorige schrijfactiviteit: de leerlingen zijn bezig met een verhaal waarin de hoofdpersoon een rijk geschakeerd karakter heeft. Indien mogelijk wordt een enkel fragment van een leerling voorgelezen.

Vertel de leerlingen dat ze zich vandaag gaan verdiepen in de tijd van een verhaal. Vooral jonge kinderen schrijven een verhaal in de volgorde van hoe dingen gebeuren: eerst dit, dan dat en tot slot.... Dat herken je door het vele gebruik van 'en toen'.

Leuker is het om in een verhaal een sprongetje in de tijd te maken. In het volgende verhaal wordt zo'n sprongetje gemaakt. Een sprongetje naar een jaar geleden. Vraag de kinderen te luisteren en aan te geven (door hun hand op te steken) wanneer zij de tijdsprong merken.

Het regent pijpenstelen. De lucht ziet er donker uit. De takken van de bomen gaan heen en weer. In ons vakantiehuisje zitten we achter het raam naar buiten te kijken. 'Wat een pech, zo'n natte verregende dag', zegt moeder. 'Helemaal niet', zegt papa, 'tijd voor een frisse neus, laarzen en paraplu op. Dit wordt een natte-neuzen-wandeling. We laten ons niet kisten!' Papa heeft altijd wilde plannen.

Vorig jaar kreeg hij ineens het plan om in het Vragender Veen te gaan wandelen. Een

drassig moeras, waar je alleen met een gids mag komen. Bij de VVV had hij toen kaartjes gekocht en samen met de gids waren we aan een spannende wandeling begonnen. Dat hebben we geweten: we moesten over kleine paadjes en over smalle boomstammetjes lopen. Je mocht niet van het pad af! Het pad ging op en neer: het leek wel of het op het water lag. Maar ja, papa moest zo nodig weer een stap naast het pad zetten. Dat had hij beter niet kunnen doen: daar verdween zijn rechter been tot aan zijn

lies in de drab. 'Ho, ho', zei de gids, 'dat wordt sleuren'. Samen met de gids moest ik alle kracht gebruiken om papa uit het moeras te trekken. Toen zijn been in veiligheid was, was zijn rechterlaars verdwenen: opgegeten door het moeras. 'Een natte-neuzen-wandeling?', vroeg ik.

Natuurlijk ga ik mee. Als ik jou was zou ik een paar extra laarzen meenemen. Je weet nooit wat je onderweg nog meemaakt!

Stel de volgende vragen:

- Dit verhaal kent twee tijden: een verhaal in het nú en een flashback (een verhaal in het verleden). Kun je beide tijden vinden? En waaraan zie je dat?
- Kijk eens naar beide stukjes: is het stukje in het nu ook in de tegenwoordige tijd geschreven en het stukje van vorig jaar in de verleden tijd? (groen=tegenwoordig, rood=verleden tijd).

Het regent **pijpenstelen**. De lucht **ziet** er donker uit. De takken van de bomen gaan heen en weer. In ons vakantiehuisje **zitten** we achter het raam naar buiten te kijken. 'Wat een pech, zo'n natte verregende dag', **zegt** moeder. 'Helemaal niet', **zegt** papa, 'tijd voor een frisse neus, laarzen en paraplu op. Dit wordt een natte-neuzen-wandeling. We **laten** ons niet kisten!'.
Papa heeft altijd wilde plannen. Vorig jaar **kreeg** hij ineens het plan om in het Vragender Veen te gaan wandelen. Een drassig moeras,

waar je alleen met een gids mag komen. Bij de VVV **had** hij toen kaartjes gekocht en samen met de gids **waren** we aan een spannende wandeling begonnen. Dat hebben we geweten: we **moesten** over kleine paadjes en over smalle boomstammetjes lopen. Je **mocht** niet van het pad af! Het pad **ging** op en neer: het **leek** wel of het op het water lag. Maar ja, papa **moest** zo nodig weer een stap naast het pad zetten. Dat **had** hij beter niet kunnen doen: daar **verdween** zijn rechter been tot aan zijn lies in de drab.

'Ho, ho', **zei** de gids, 'dat wordt sleuren'. Samen met de gids **moest** ik alle kracht gebruiken om papa uit het moeras te trekken. Toen zijn been in veiligheid **was**, **was** zijn rechterlaars verdwenen: opgegeten door het moeras.

'Een natte-neuzen-wandeling?', **vroeg** ik. Natuurlijk **ga** ik mee. Als ik jou **was zou** ik een paar extra laarzen meenemen. Je **weet** nooit wat je onderweg nog meemaakt!

Instructie

Met tijd kun je leuke dingen doen. Vertel de leerlingen dat we in het volgende verhaal kennis maken met Boris. Je hoort wat Boris nú doet, maar ook krijg je meer te weten over avonturen die hij al achter de rug heeft.

Lees het volgende verhaal voor:

Boris was al vroeg wakker. Voordat de reis verder zou gaan, wilde hij eerst wandelen met Neus. Daar was het dier aan gewend. Ze liepen door het struikgewas naar een groepje bomen bij een heuvel. Neus dribbelde voor Boris uit en begon in de aarde te graven. Boris ging tegen het hout zitten. Een reis op het water. Wie had gedacht dat hij ooit nog eens een reis op het water zou maken? Hijzelf in elk geval niet. Na de

verschrikkelijke dag was hij weggegaan van de woonwagen van zijn vader en moeder. Voorgoed. Hij wilde nooit meer terug. Want als hij die woonwagen weer zag, dan... Nee, niet aan denken! Wekenlang had hij rondgezworven. Hij sliep bij boerderijen en deed klusjes in ruil voor eten. Op een dag had hij bij het eethuis aangeklopt en gevraagd of ze iets voor hem te doen hadden, want hij had honger.

'Als je wilt, mag je voor het varken zorgen,' zei de kok. 'Ik heb daar nooit tijd voor, want het is hier altijd druk. Een varkenshoeder kunnen we goed gebruiken.'
Boris was in het eethuis gebleven. Het was er fijn, vooral ook omdat niemand hem had gevraagd waar hij vandaan kwam en waarom hij hiernaartoe was gekomen. Neus knorde opgewonden. Boris schrok op uit zijn gedachten.

Boris heeft een flashback: hij denkt terug aan iets dat vroeger is gebeurd. Bekijk met de leerlingen de tekst en maak alles wat nu gebeurt rood en alles wat vroeger is gebeurd groen.

Boris was al vroeg wakker. Voordat de reis verder zou gaan, wilde hij eerst wandelen met Neus. Daar was het dier aan gewend. Ze liepen door het struikgewas naar een groepje bomen bij een heuvel. Neus dribbelde voor Boris uit en begon in de aarde te graven. Boris ging tegen het hout zitten. Een reis op het water. Wie had gedacht dat hij ooit nog eens een reis op het water zou maken? Hijzelf in elk geval niet. Na de

verschrikkelijke dag was hij weggegaan van de woonwagen van zijn vader en moeder. Voorgoed. Hij wilde nooit meer terug. Want als hij die woonwagen weer zag, dan... Nee, niet aan denken! Wekenlang had hij rondgezworven. Hij sliep bij boerderijen en deed klusjes in ruil voor eten. Op een dag had hij bij het eethuis aangeklopt en gevraagd of ze iets voor hem te doen hadden, want hij had honger.

'Als je wilt, mag je voor het varken zorgen,' zei de kok. 'Ik heb daar nooit tijd voor, want het is hier altijd druk. Een varkenshoeder kunnen we goed gebruiken.'
Boris was in het eethuis gebleven. Het was er fijn, vooral ook omdat niemand hem had gevraagd waar hij vandaan kwam en waarom hij hiernaartoe was gekomen. Neus knorde opgewonden. Boris schrok op uit zijn gedachten.

Schrijftips

Toon de schrijftips op het digibord en bespreek ze met de leerlingen.

Als je straks verder gaat met het verhaal waarmee je bezig bent, denk dan aan het volgende:

- Kun je ergens in je verhaal een stukje schrijven over wat vroeger gebeurd is?

Aan de slag

Kinderen gaan in tweetallen aan de slag. Geef ze de volgende opdracht:

- Lees elkaar het verhaal voor tot waar je gebleven bent.
- Kunnen jullie elkaar helpen en iets bedenken wat al gebeurd is en bij het verhaal past?

Samen nadenken

De leerlingen gaan aan de slag met het afronden van het verhaal. Onderbreek op een goed moment het schrijfproces om naar de videoclip over de hoogtevrees van Sjeng te kijken. Bekijk het filmpje met de leerlingen.

Geef de kinderen werkblad 7.4. en de volgende opdracht:

- Kunnen jullie aangeven waar de flashback begint en waar deze stopt?

Bekijk met de hele groep waar de flashback begint en eindigt. Geef de opdracht om ook in elkaars verhaal een streepje te zetten bij het begin en bij het einde van de tijdsprong/flashback.

Samen met zijn klasgenoten bezoekt Sjeng vandaag het oude stadje Doesburg. Het zal een leuke dag worden. De juffrouw vertelt dat ze de oude haven zullen bezoeken en ook een stadswandeling over de wallen zullen maken. En 's middags is er een leuke speurtocht uitgezet. 'Maar nu beginnen we eerst aan de beklimming van de hoge toren.

De gids zal ons naar boven brengen, jullie kunnen hem volgen en ik loop achteraan. 'Oei', denkt Sjeng. Het zweet breekt hem

uit. Zijn hart klopt in zijn keel. Niet weer zo'n avontuur.

'Stap maar in de lift'. Vorige zomer waren Sjeng en zij ouders in een oud museum in Dublin geweest. 'Een lift?', dacht Sjeng, 'het was eigenlijk geen lift. Meer een kooi. Je kon naar onderen, naar boven en opzij kijken. Hij werd de lift ingeduwd en de ijzeren liftpoort ging dicht. Ze zoefden naar boven. Sjeng meende dat hij flauwviel. Onder zijn voeten zag hij de mensen steeds kleiner worden.

Hij zakte door de knieën en sloeg zijn armen over zijn hoofd. Hij kwam boven, maar vroeg niet hoe. 'Nooit meer ga ik met zo'n lift omhoog.' Vanaf dat moment had hij een hekel aan alles wat hoog was.

'Wil je niet Sjeng?', vroeg de juf. Ze zag dat Sjeng in paniek was. 'Weet je wat? Kun je hier onder op ons wachten? We zijn met een half uurtje terug.' Opgelucht keek Sjeng zijn juf aan.

Afwerken

De leerlingen schrijven hun verhaal in het net uit.

Publiceren

Hang de opbrengsten zichtbaar op. Kies dagelijks een verhaal dat wordt voorgelezen.

Groep 7 Les 4 werkblad

Zet een streep waar de flashback begint en eindigt.

Samen met zijn klasgenoten bezoekt Sjeng vandaag het oude stadje Doesburg.

Het zal een leuke dag worden.

De juffrouw vertelt dat ze de oude haven zullen bezoeken en ook een stadswandeling over de wallen zullen maken.

En 's middags is er een leuke speurtocht uitgezet.

'Maar nu beginnen we eerst aan de beklimming van de hoge toren.

De gids zal ons naar boven brengen, jullie kunnen hem volgen en ik loop achteraan.

'Oei', denkt Sjeng.

Het zweet breekt hem uit.

Zijn hart klopt in zijn keel.

Niet weer zo'n avontuur.

'Stap maar in de lift'.

Vorige zomer waren Sjeng en zij ouders in een oud museum in Dublin geweest.

'Een lift?', dacht Sjeng, 'het was eigenlijk geen lift.

Meer een kooi.

Je kon naar onderen, naar boven en opzij kijken.

Hij werd de lift ingeduwd en de ijzeren liftpoort ging dicht.

Ze zoefden naar boven.

Sjeng meende dat hij flauwviel.

Onder zijn voeten zag hij de mensen steeds kleiner worden.

Hij zakte door de knieën en sloeg zijn armen over zijn hoofd.

Hij kwam boven, maar vraag niet hoe.

'Nooit meer ga ik met zo'n lift omhoog.'

Vanaf dat moment had hij een hekel aan alles wat hoog was.

'Wil je niet Sjeng?', vroeg de juf.

Ze zag dat Sjeng in paniek was.

'Weet je wat?

Kun je hier onder op ons wachten?

We zijn met een half uurtje terug.'

Opgelucht keek Sjeng zijn juf aan.

Groep 7 Les 5

Hoe ziet de omgeving eruit?

Doel

Kinderen zijn in staat met een beschrijving van een omgeving een sfeer op te roepen.

Materialen en voorbereiding

- Werkbladen 7.5.
- Schrijftips op het digitale schoolbord.
- Tekst 'Wouter' op het digitale schoolbord.

Introductie

Grijp terug op de vorige activiteit: daarin leerden de kinderen om tijdsprongetjes te maken. Vertel de leerlingen dat ze vandaag leren hoe ze een verhaal tot leven kunnen brengen door de omgeving waar het verhaal zich afspeelt te beschrijven.

Lees het volgende verhaal voor:

'Welkom thuis Wouter!'. Op de gevel van ons huis is enorm laken opgehangen! Dat werd tijd, het is meer dan vier maanden geleden dat Wouter voor het laatst thuis was. Het huis is door mama en papa helemaal opgeruimd. Op tafel staat een prachtig boeket bloemen te geuren. Van de ene hoek

van de kamer naar de andere hoek zijn slingers opgehangen. Ballonnen dansen strak opgeblazen aan de lampen. Op de eettafel staat de favoriete taart van Wouter: een appelnotentaart met slagroom. Bij de televisie liggen zijn lievelingsfilms klaar, een stapeltje cd's van Racoon ligt voor het

grijpen. Mama heeft een bloem in het haar en voor de gelegenheid heeft papa zijn snor bijgeknipt. Vol verwachting wachten we op de taxi die Wouter naar huis zal brengen. In de verte horen we het geluid van een auto. Papa springt van zijn stoel en loopt naar de voordeur. We gaan er snel achteraan.

Stel na het voorlezen de volgende vragen:

- Aan welke woorden en zinnen kun je lezen dat het een feestdag is?
- Enig idee waar Wouter is geweest?

Instructie

In het verhaal over Wouter is het feest: ook de omgeving is feestelijk. Er staat een boeket bloemen, er hangen slingers, er zijn ballonnen opgehangen. De snor is bijgeknipt en mama heeft een bloem in het haar. De beschrijving van de omgeving verradt de sfeer: het is een bijzondere feestelijke dag.

Lees het volgende verhaal voor:

Het waaide. Donkere wolken dreven over. Het begin van de derde reisdag zag er niet mooi uit. De rivier was vol golfjes. Boris moest slikken toen hij dat zag. Wind en donkere wolken, zo was die vreselijke dag ook begonnen...

'Wat een weer!' zei hij. 'Zullen we vandaag hier blijven? Dan gaan we morgen verder, als de zon weer schijnt. Anders wordt Neus zeeziek.'
'Hoor je dat Jo?' zei dunne Dirk.
'Nu verzint Boris alweer een smoesje om

niet verder te hoeven.' Boris kreeg een kleur. Dunne Dirk had hem door!

Kromhout, R. (2002). Boris en het woeste water. Amsterdam: Uitgeverij Leopold.

Stel de leerlingen de volgende vragen:

- Welke woorden uit het volgende verhaal helpen om een 'ongerust gevoel' op te roepen?
- Welke zin roept de meeste spanning op? (Wind en donkere wolken, zo was die vreselijke dag ook begonnen...).

Schrijftips

Toon de schrijftips op het digibord en bespreek ze met de leerlingen.

Als je straks gaat schrijven, denk er dan aan dat je de omgeving zo beschrijft dat er een bepaalde sfeer wordt opgeroepen.

Aan de slag

Bekijk met de leerlingen de videoclip 'Spannend'. Yvan roept spanning op in zijn verhaal. Aan welke woorden en zinnen is dat te zien?

Pikkedonker was het buiten. In de verte hoorde je een donderbui aankomen. Vleermuizen vlogen tegen de ramen van de achterkamer. In de hoek van de tuin bewoog

iets. Was het een boom? Was het iemand met kwade bedoelingen? Ineens kwam er een rukwind. Een tuinstoel vloog door de lucht en kwam met een harde klap tegen

de achterdeur. Ivan voelde zich niet op zijn gemak. Pikkedonker, donderbui, vleermuizen tegen het raam, rukwind, harde klap.

Laat de leerlingen in tweetallen aan de slag gaan met werkblad 7.5. De bedoeling van dat werkblad is dat ze samen op ideeën komen om het verhaal van Ivan af te schrijven.

Samen nadenken

Nadat de ideeën zijn geformuleerd, gaan de leerlingen aan de slag.

Wanneer de teksten gevorderd zijn krijgen ze in tweetallen de volgende opdracht:

- Lees elkaar het verhaal voor. Zoek de zin waar de omgeving heel goed wordt beschreven en een bepaalde sfeer wordt opgeroepen. Zet hier een streep onder.
- Of kies een zin en verander hem samen zó, dat een bepaalde sfeer wordt opgeroepen.

Afwerken

De teksten worden in het net uitgeschreven.

Na 5 schrijffactiviteiten hebben de leerlingen nu drie teksten afgerond. Kinderen krijgen individueel de opdracht om het verhaal te kiezen waarover zij het meest tevreden zijn. Dat doen ze door het tweede werkblad in te vullen. Licht vooraf het formulier toe.

Publiceren

Maak één klassenbundel met de verhalen (van elk kind zijn favoriete verhaal).

Groep 7 Les 5 werkblad

Schrijf het volgende verhaal af. Kijk naar de tips. Zo kom je misschien op ideeën.

Pikkedonker was het buiten. In de verte hoorde je een donderbui aankomen. Vleermuizen vlogen tegen de ramen van de achterkamer. In de hoek van de tuin bewoog iets. Was het een boom? Was het iemand met kwade bedoelingen? Ineens kwam er een rukwind. Een tuinstoel vloog door de lucht en kwam met een harde klap tegen de achterdeur. Ivan voelde zich niet op zijn gemak.

- Heb je de plaats waar het verhaal zich afspeelt goed beschreven?

- Heb je bijvoeglijke naamwoorden gebruikt om de plaats te schetsen?

- Heb je plaatswoorden gebruikt?

- Heb je de omgeving zo beschreven dat de lezer de goede sfeer kan proeven?

Groep 7 Les 5 werkblad

Kies het verhaal waarover je het meest tevreden bent.

Beoordeel nu eerst je verhaal. Kleur eerst de thermometer in. Hoe meer je inkleurt hoe tevredener je over je verhaal bent. Kijk daarna naar het formulier. Lees de vragen bij 'WIE', 'WANNEER' en 'WAAR'. Schrijf in het laatste hok steeds of je vindt dat dat in jouw verhaal gelukt is en schrijf de zin uit je verhaal waaraan je dat kunt zien.

Heeft jouw
hoofdpersoon een
probleem?

Heeft hij naast leuke
ook minder leuke
eigenschappen?

Heb je
tijdsprongetjes
gemaakt?

Heb je de omgeving
zo beschreven dat
de lezer de goede
sfeer kan proeven?

Lessen groep 8

Op www.iselinge.nl/
verhalen vertellen kunt u
werkbladen, teksten en
videoclips downloaden.

Groep 8 Les 1

Ik kan gedachten raden

Doel

Kinderen schrijven verhalen waarin de interne reflectie (gedachten) van karakters worden beschreven.

Materialen en voorbereiding

- Filmpje 'Turnen of basketballen'.
- Tekst 'Kringgesprek' en 'Turnen of basketballen' op schoolbord.
- Werkblad 8.1 voor ieder tweetal.

Introductie

Het fragment 'Kringgesprek' staat op het bord geprojecteerd.

Leid het onderwerp in door het stellen van bijvoorbeeld vragen als:

- Zijn er wel eens gesprekken in de klas over onderwerpen waarbij je hoopt dat de juf of meester jou niets vraagt?
- Wat doe je als je liever hebt dat de leerkracht jou geen beurt geeft?
- Heb je een tip voor leerkrachten zodat in kringgesprekken alle kinderen zich vrij voelen om te vertellen?

In de klas is het weer tijd voor een kringgesprek. Eigenlijk wil ik helemaal niet meedoen. Ik vind het niet leuk om te vertellen over wat ik allemaal heb meegemaakt. Eigenlijk maak ik heel weinig mee. Ik denk dat mijn klasgenoten veel meer beleven. Ze vinden me saai, vermoed ik. 'Laten we het eens hebben over jullie vakantieplannen', zegt de meester. 'Ik heb de kaart van Europa voor het bord hangen. Wie kan vertellen

waar dit jaar de vakantie gevierd zal worden. Misschien kun je ook even aanwijzen waar je naar toe gaat.' Het duurt maar even, en ja hoor: Mieke neemt het woord. 'We gaan dit jaar drie weken naar een villa met zwembad aan de kust van Spanje. Het is een klein dorpje. We vliegen er naar toe en hebben een auto gehuurd. Ik zal het plaatsje even aanwijzen'. Mieke loopt naar de kaart. Ze wijst een plaatsje aan de Spaanse kust aan.

De klas is onder de indruk. Nu maar hopen dat de meester niet mijn kant op kijkt. Ik ben niet zo'n opschepper als Mieke. Die roert altijd als eerste haar mondje. Je vindt het toch niet leuk om te vertellen dat je NIET op vakantie gaat. 'Ik kan mijn geld beter besteden', vond mijn moeder. Sinds ze gescheiden is, moeten we een stuk zuiniger leven. Zal die meester niet snappen dat sommige kinderen dit een vervelend onderwerp vinden?

Stel de volgende vraag:

- De hoofdpersoon uit dit verhaal zegt niet zoveel. Maar ze denkt wel veel. Zoek de zinnen op waarin je haar gedachten leest.

In de klas is het weer tijd voor een kringgesprek. Eigenlijk wil ik helemaal niet meedoen. Ik vind het niet leuk om te vertellen over wat ik allemaal heb meegemaakt. Eigenlijk maak ik heel weinig mee. Ik denk dat mijn klasgenoten veel meer beleven. Ze vinden me saai, vermoed ik. 'Laten we het

eens hebben over jullie vakantieplannen', zegt de meester. 'Ik heb de kaart van Europa voor het bord hangen. Wie kan vertellen waar dit jaar de vakantie gevierd zal worden. Misschien kun je ook even aanwijzen waar je naar toe gaat.' Het duurt maar even, en ja hoor: Mieke neemt het woord. 'We gaan dit

jaar drie weken naar een villa met zwembad aan de kust van Spanje. Het is een klein dorpje. We vliegen er naar toe en hebben een auto gehuurd. Ik zal het plaatsje even aanwijzen'. Mieke loopt naar de kaart. Ze wijst een plaatsje aan de Spaanse kust aan. De klas is onder de indruk. Nu maar hopen

dat de meester niet mijn kant op kijkt. Ik ben niet zo'n opschepper als Mieke. Die roert altijd als eerste haar mondje. Je vindt het toch niet

leuk om te vertellen dat je NIET op vakantie gaat. 'Ik kan mijn geld beter besteden', vond mijn moeder. Sinds ze gescheiden is, moeten

we een stuk zuiniger leven. Zal die meester niet snappen dat sommige kinderen dit een vervelend onderwerp vinden?

Instructie

Verhalen worden sterk, wanneer de hoofdpersoon niet alleen maar zegt wat hij vindt, maar soms alleen maar denkt wat hij vindt. Want wat hij 'denkt' weet alleen hijzelf én de lezer, maar meestal de andere personen uit het verhaal niet. Door gedachten van de hoofdpersoon te beschrijven leren we hem beter kennen, ook zijn geheimpjes en de dingen waarover hij zich misschien een beetje schaamt.

Kijk naar het fragment 'Turnen of Basketballen'.

De klas is in de gymzaal. De meester staat in het midden van de zaal. 'Ik hoop maar dat we geen turnoefeningen krijgen', denkt Lars. Lars is een beetje stijf en vindt turnen lastig. Liever doet hij aan handbal of voetbal. Niet dat hij daar zo goed in is, maar bij sporten

valt het niet zo op als je er niet zo goed in bent. Naast hem staat Job. Die is echt goed in turnen en sporten. 'Ik hoop dat we salto's gaan oefenen met de minitramp', zegt Job. 'Dat lijkt mij ook wel wat', zegt Lars. 'Ik moet er niet aan denken', zegt hij in zichzelf.

'Vandaag gaan we twee groepen maken om te basketballen', zegt de meester. 'Job en Miriam willen jullie partijtjes maken?' 'Gelukkig', denkt Lars, 'geen turnen!'

Projecteer de tekst 'Turnen of Basketballen' en stel de volgende vraag:

- Soms zeggen mensen iets anders dan ze eigenlijk denken. Kunnen jullie het stukje vinden waarin Lars iets anders zegt dan dat hij eigenlijk vindt? ('Dat lijkt mij ook wel wat', zegt Lars. 'Ik moet er niet aan denken', zegt hij in zichzelf.)

Schrijftips

Als je straks je verhaal gaat schrijven denk je aan het volgende:

Ik beschrijf in mijn verhaal minstens drie keer wat mijn hoofdpersoon denkt.

Aan de slag

In tweetallen verzamelen leerlingen ideeën voor een verhaal waaraan ze gaan beginnen.

Licht werkblad 8.1. toe, zodat de leerlingen aan de slag kunnen. Ze krijgen ongeveer een kwartier om hun eerste ideeën te genereren.

Samen nadenken

Nadat de leerlingen hun ideeën hebben genoteerd vertellen twee tweetallen elkaar hun ideeën. Dat doen ze aan de hand van de volgende opdracht:

- Vertel elkaar over de hoofdpersoon in jullie verhaal.
Wie is het en wat gaat hij beleven?
- Bespreek samen met elkaar een mooie naam voor deze hoofdfiguur.
Als jullie het over de naam eens zijn, schrijf deze dan op het werkblad.

Afwerken

De werkbladen worden bewaard voor de volgende activiteit. Vertel de leerlingen dat in een volgende les verder gewerkt wordt aan het verhaal. Sluit deze activiteit af met het voorlezen van een fragment uit *Mechteld* van Martine Letterie (Letterie, M. (2007). *Mechteld op wolvenjacht*. Amsterdam: Leopold).

Mechteld wordt hofdame bij vrouwe Sophia van Arnhem. Ze loopt weg, als blijkt dat ze haar hondje Beer niet mag houden. Gelukkig kan ze daarna haar opleiding verder volgen bij een andere vrouwe. En die leert haar veel meer dan gewone vrouwenklusjes als borduren. Mechteld gaat mee op wolvenjacht.

'Waar is Beer?' Mechteld kijkt de zaal rond en ze weet meteen dat er iets mis is. Vrouwe Sophie doet net alsof ze haar niet hoort. Ze repareert een hemd. Haar naald glijdt

zonder onderbreking door in de stof. Heer Wijnand staart in het vuur en kijkt niet op. 'Waar is Beer?' Mechteld praat wat harder en haar stem slaat over. 'Ik ben net naar de stallen geweest en daar is hij niet meer. De opperstalknecht zegt dat u mijn hond heeft weggegeven.' Ze trilt van woede. Vergeten zijn alle lessen van haar moeder over nederigheid en gehoorzaamheid. Nog steeds kijken Wijnand en vrouwe Sophia niet op of om. Zijn ze nou helemaal gek! Haar hond weggeven en dan nog doen alsof Mechteld lucht is. Ze stampet met haar voet.

'Waar is mijn hond?' Heer Wijnand gaat staan. Met grote langzame passen loopt hij op haar af. 'Mechteld, als ik jou was, zou ik eerst eens diep ademen. Dan ga je de zaal uit en daarna kom je opnieuw binnen. Op deze manier spreek je niet tegen de vrouwe bij wie je in de leer bent. Heeft je moeder je niet geleerd dat je beleefd moet zijn? Een jongedame die in opleiding is, wacht tot er tot haar gesproken wordt. Tot dat moment zwijgt ze.'

Geef tijdens het voorlezen de volgende opdracht:

Mechteld wordt in dit verhaal boos. Dat kun je horen aan wat ze zegt. Maar je kunt het ook merken aan wat ze denkt.

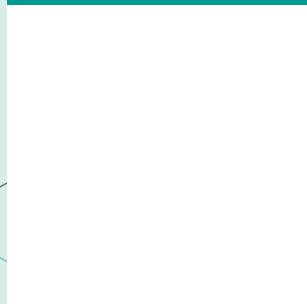
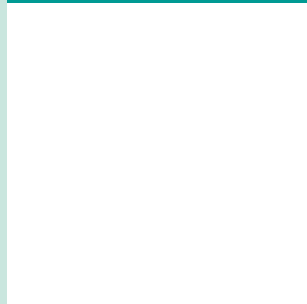
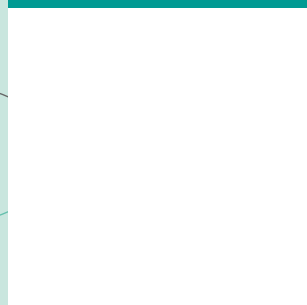
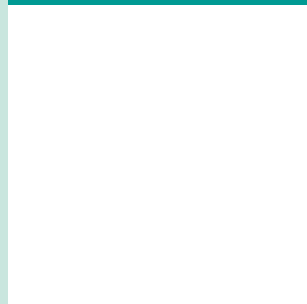
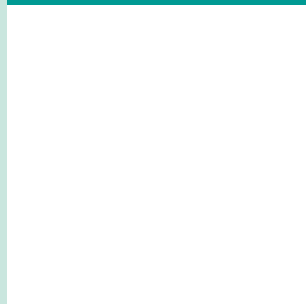
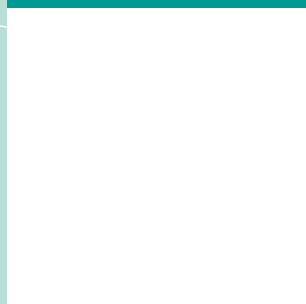
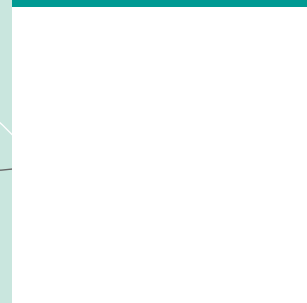
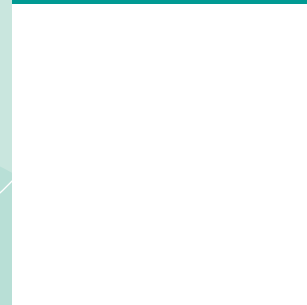
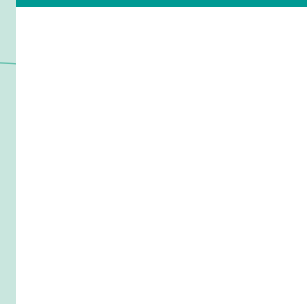
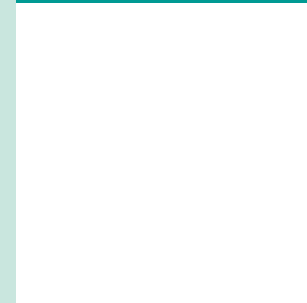
Kun je het stukje vinden waarin je leest wat Mechteld denkt? Steek de hand in de lucht als je dat stukje hoort.

Publiceren

Maak één klassenbundel met de verhalen (van elk kind zijn favoriete verhaal).

Groep 8 Les 1 werkblad

Ideeën verzamelen voor de hoofdpersoon in jouw verhaal

Wat voor beroep
heeft jouw
hoofdpersoon?Welke hobby's
heeft hij?Wat weet je van zijn
familie?Waar leeft en woont
hij?Welke woorden
passen goed bij zijn
karakter?Met wie kan hij
goed opschieten? En
met wie minder?Wat is zijn probleem
in het verhaal?Hoe gaat hij dat
probleem oplossen?Heeft hij geheimen?
Welke?Over welke drie
dingen laat je hem
in verhaal denken?

Groep 8 Les 2

Je lijkt wel op ...

Doel

Kinderen schrijven verhalen waarin met metaforen de karakters van personen wordt beschreven.

Materialen en voorbereiding

- Videoclip 'Slager bloedworst'.
- Powerpoint met woorden bij verhaal 'Mathilda'.
- Werkblad 8.2 voor ieder tweetal.
- Verhaal 'Een hongerige wolf' en 'Slager bloedworst' op het digitale schoolbord.

Introductie

Vraag aandacht voor wat leerlingen de vorige les hebben geleerd: je leert een hoofpersoon het best kennen door zijn gedachten. In zijn gedachten leer je zijn geheimpjes kennen, krijg je te horen waar hij zich voor schaamt of onzeker over voelt. Een verhaal wordt sterker door het beschrijven van de gedachten van een persoon.

Vandaag leren we een andere manier om een verhaal krachtig te maken. Dat doen we door de hoofdpersoon te vergelijken met iets waar hij op lijkt.

Op het bord staat het verhaal "Hongerige Wolf" geprojecteerd.

Lees het verhaal voor.

Een wolf, dat is hij: met grote happen schrokt hij zijn aardappels, groente en zijn gehaktbal naar binnen. Een hongerige wolf! Geen wonder: hij had de hele dag nog niet

gegeten en had hard gewerkt. 'Je lijkt wel een vuilnisvat', zei zijn vrouw. 'Alles kun je er in gooien, je eet gewoon door.' Haar man streek met zijn mouw de jus van zijn mond

en liet een boer. 'Zo, dat lucht op. Ik ben eigenlijk meer een knalpijp, dat hoor je wel.' In zijn maag rommelde het. 'De motor pruttelt lekker.'

'Eet maar goed door, vanavond gaan we naar de bioscoop. Ik zal vast je nette kleren klaar leggen.' *'Eerst nog een toetje, daarna*

zal ik me omkleden. Welke film gaan we eigenlijk kijken?' *'Dat is een verrassing. Ik ga me nu eerst omkleden: ik kan slecht in*

deze plunje naar de bioscoop.' *'Dat lijkt me een goed idee. Ik ga liever uit met een mooi zwaantje dan met een lelijk eendje!'*

Stel de volgende vraag:

- Waarmee wordt de hoofdpersoon vergeleken? Waarom? (Met een wolf, hij schrokt met grote happen) (met een vuilnisvat, alles kun je erin gooien). Op het bord ontstaat een overzicht van de gebruikte metaforen.

Zoek met de leerlingen de vergelijkingen op en schrijf ze op het bord. Laat daarna zien dat de schrijver vaker gebruikt maakt van vergelijkingen:

- Zijn mond als een knalpijp, zijn maag lijkt op een motor, zijn vrouw als mooi zwaantje of lelijk eendje.

Man	Wolf
Man	Vuilnisvat
Mond	Knalpijp
Maag	Motor
Vrouw	Mooi zwaantje
Vrouw	Lelijk eendje

Instructie

In verhalen kun je gebruikmaken van vergelijkingen. Zo'n vergelijking noemen we een metafoor: een woord dat niet letterlijk bedoeld wordt, maar waar je iemand mee kunt vergelijken. Een metafoor is een vorm van beeldspraak. Hierbij wordt figuurlijk taalgebruik gebruikt. Door het gebruik van een metafoor wordt er een bepaald beeld opgeroepen. Dit beeld heeft een overeenkomst met wat er werkelijk bedoeld wordt. Bij een metafoor wordt er een vergelijking gemaakt. De schrijver gebruikt een ander woord voor wat hij bedoelt.

In 'Matilda' van Roald Dahl wordt dat veel gedaan. De meester op school vergelijkt alle kinderen in de klas met iets 'bijzonders'.

Lees het verhaal voor en laat op het goede moment in het verhaal op het digitale bord de woorden 'spruit, larve, ijsberg, korstje' verschijnen.

Weet je wat zo raar is van vaders en moeders? Al is hun eigen kind het walgelijkste mormel dat je voor kunt stellen, zij blijven overtuigd dat hij of zij fantastisch is. Ach, dat geeft helemaal niet. Zo zijn die dingen nu eenmaal. Pas wanneer die ouders ons beginnen te vertellen hoe briljant hun afgrijselijke spruit is, roepen wij: 'Haal een bakje! Ik moet overgeven!'

'Ik zou zelfs nog dieper in de biologie duiken en schrijven: 'De cicade scharrelt zes jaar als larve rond onder de grond en leeft niet meer dan zes dagen in de vrije lucht en de zonneschijn. Uw zoon Frederik heeft zes jaar als larve rondgescharreld op deze school en we zitten nog steeds te wachten tot hij zich zal ontpoppen.' Een bijzonder irritant meisje zou mij misschien prikkelen tot: 'Fiona

heeft de ijzige schoonheid van een ijsberg, maar in tegenstelling tot de ijsberg zit bij haar helemaal niets onder het oppervlakte.' Ik denk dat ik het best leuk zou vinden de rapporten te schrijven van de monsters in mijn klas. Maar genoeg hierover. We moeten verder.

Zo nu en dan kom je ouders tegen die het tegenovergestelde standpunt innemen, die zich totaal niet interesseren voor hun kinderen. Deze zijn natuurlijk veel erger dan de trotse ouders. Meneer en mevrouw Wurmhout waren zulke ouders. Ze hadden een zoon die Michiel, en een dochter die Matilde heette, en de ouders beschouwden vooral Matilda als weinig meer dan een korstje. Een korstje is iets wat je een tijdje geduldig moet verdragen tot je het van het wondje kunt afkrabben en wegknippen.

Schrijftips

Als je straks verder werkt aan je verhaal, denk dan aan de volgende twee tips:

- Ik beschrijf in mijn verhaal minstens drie keer wat mijn hoofdpersoon denkt
- Ik bedenk een mooie metafoor: ik vergelijk mijn hoofdpersoon met iets.

Aan de slag

In tweetallen pakken de leerlingen hun werkblad van de vorige keer.

Ze krijgen de opdracht om werkblad 8.2. te maken.

Geef toelichting op het werkblad. Aansluitend gaan leerlingen ongeveer 10 minuten aan de slag om een mooie metafoor te bedenken.

Inventariseer de ideeën van kinderen door een lijstje aan te leggen op het bord.

Samen nadenken

Leerlingen krijgen de opdracht verder te werken aan hun verhaal. Ze moeten dus denken aan minstens drie gedachten van de hoofdpersoon én aan hun metafoor.

Nadat ze een eind op streek zijn krijgen ze in tweetallen de volgende opdracht:

- Lees elkaar de tekst voor. Ga daarna samen op zoek in de tekst naar de stukjes waarin de gedachten van de hoofdpersoon staan.

Afwerken

Leerlingen werken verder aan hun tekst.

Publiceren

Nog niet aan de orde. Geef leerlingen aan dat de volgende les verder gewerkt mag worden aan de tekst.

Sluit de activiteit af door te kijken naar de clip 'Slager Bloedworst.'

Vraag de kinderen welke metafoor gebruikt wordt (de slager als varken). Vraag ook naar stukjes uit de tekst waaruit blijkt dat de slager écht wel iets van een varken heeft.

Groep 8 Les 2 werkblad

Bedenk een metafoor en 'kleed hem aan'.

De naam van jouw
hoofpersoon:

Waar lijkt hij op?

De benen van de voetballer zijn
als breekbaar glas.

- De voetballer wil zijn beentjes
schoon als glas houden, houdt
niet van een sliding.
- Bij het minste of geringste valt
hij en is hij bang zijn beentjes te
breken.
- Zijn trappen komen niet ver: er
zit geen kracht in de benen.

Waar kun je dat bijvoorbeeld
aan zien of merken?

Groep 8 Les 3

Ik heb de tijd!

Doel

Kinderen kunnen de tijd versnellen en vertragen: een kort ogenblik lang beschrijven, een lange tijd in een enkele zin vatten.

Materialen en voorbereiding

- Videoclip 'Orkaan'
- Verhaal 'Houd de dief' en 'Orkaan' op digitale schoolbord
- Werkblad 8.3 voor ieder tweetal.

Introductie

Bespreek met leerlingen hun ervaringen met fietsdiefstal. Hebben ze dat al eens meegemaakt? Wat doen ze om diefstal te voorkomen?

Lees het volgende fragment voor: de tekst staat geprojecteerd op het bord.

'Houd de Dief!'

'Blijf staan. Houd de dief.' Voor de winkel van Albert Heijn zag ik hoe een man mijn fiets pakte. Op de straat stond een bestelbusje. In een mum van tijd ging de deur van de bestelbus open en werd mijn fiets achter in de bus geladen. De deur werd dichtgesmeten en de man sprong achter het stuur. Weg was hij. Ik probeerde nog achter de auto aan te rennen. 'Ik moet het kenteken

onthouden', zei ik tegen mezelf. Ik herhaalde steeds: 72-RR-SM. Ik had geen pen en papier bij me, dus moest ik het nummer onthouden: 72-RR-SM, 72-RR-SM, 72-RR-SM dreunde ik hardop. De bestelbus verdween uit zicht. Mijn fiets gestolen, wie had dat gedacht? Ik wist zeker dat ik hem op slot had gezet. Ik voelde in mijn broekzak. Het sleuteltje zat er gelukkig nog! 'Als ik jou was, zou ik naar het politiebureau gaan', zei een aardige meneer.

Ik wist de weg, het politiebureau zat twee straatjes verder. 72-RR-SM, 72-RR-SM.... Ik zette de pas erin. In het bureau wachtte ik op mijn beurt. 'Zeg het maar', zei een agent. 'Mijn fiets is gestolen, en ik had hem op slot gezet. Kijk maar: ik heb het sleuteltje nog.' 'Weet je ook wie hem heeft gestolen?' vroeg de agent. Gelukkig wist ik het nummer nog: 'Ja, dat weet ik, een meneer in een bestelbus met het nummer 72-RR-SM.' "Dan zullen we

de gegevens eens noteren. Wie weet kunnen we de boef pakken en je fiets terug brengen.' Drie weken lang moest ik naar school lopen. Een half uur heen en een half uur terug. Goed

voor mijn conditie, maar wel vervelend. 'We kopen nog geen nieuwe fiets', had papa gemeend. 'Misschien vinden ze de oude nog terug!'

Eindelijk kwam er een telefoontje binnen: 'Met bureau van politie. We hebben goed nieuws: uw fiets is terug, de dief gepakt. U kunt uw fiets komen halen op het bureau.'

Stel de volgende vragen:

In dit verhaal worden veel woorden geschreven over een korte tijd, en weinig woorden geschreven over een lange tijd. Waar begint en eindigt het korte-tijd-stuk en waar begin ten eindigt het lange-tijd-stuk?

(De eerste 25 regels –tot 'drie weken lang'– gaan over een korte tijd waarin de fiets gestolen wordt en aangifte wordt gedaan. De laatste 5 regels beschrijven een tijd van meer dan drie weken).

Instructie

In verhalen kun je soms spelen met de tijd. Over iets wat maar heel even duurt kun je heel veel schrijven, terwijl je over iets dat heel lang duurt haast niets schrijft.

Kijk samen met de leerlingen naar de videoclip over 'De Orkaan.' In deze clip vertelt de schrijfster hoe ze de tijd versnelt en vertraagt. Ze vertraagt door heel veel woorden te besteden aan iets dat maar kort duurde. Kijk maar eens wat ze allemaal schrijft over wat de orkaan teweeg brengt. Ze versnelt door 'tijd over te slaan'. Heel eenvoudig met de woordjes 'Een jaar later'. 'Het duurde maar een paar tellen. Midden

op de dag werd het donker. Eerst zagen we hoe de takken van de bomen heen en weer gingen. 'Naar binnen', zei de boer: 'orkaan op komst'. De boer sloot snel de luiken voor al zijn ramen. Snel ging hij daarna met zijn knechten naar binnen. Ze deden de deur goed op slot. Angstig zaten ze in de keuken. Buiten waaiden de pannen van het dak. Een antenne brak van de schoorsteen. De caravan op het erf werd de lucht in

geslingerd. Even later waren niet alleen de pannen van het dak weg: het hele dak was weggewaaid. De boer keek van zijn stoel in de keuken omhoog. Hij keek zo recht de lucht in! Regendruppels vielen op zijn hoofd. Een jaar later liepen bouwvakkers tevreden over het erf. De klus zat erop: het dak was gedicht en alles was gerepareerd. De boer stond opgelucht te kijken naar zijn nieuwe dak.'

Stel de volgende vragen:

- In welk stukje wordt de tijd vertraagd?
- In welk stukje wordt de tijd versneld?

Schrijftips

Als je straks gaat schrijven denk er dan aan dat je de tijd versnelt door bijvoorbeeld woorden te gebruiken als: 'weken later', 'na een paar jaar', 'enkele zomers later'.

Aan de slag

Licht werkblad 8.3. toe. Het blad is bedoeld om op ideeën te komen voor een verhaal. Leerlingen werken in tweetallen.

Samen nadenken

In tweetallen maken ze een begin aan het verhaal. Nadat het verhaal in de steigers staat, krijgen twee tweetallen de opdracht elkaar het verhaal voor te lezen. Daarna geven ze antwoord op de volgende vraag:

- Kun je aangeven waar in het verhaal de trage tijd over gaat in snelle tijd?
- Kun je elkaar vertellen op welk stukje tekst je het meest trots bent?

Afwerken

Kinderen werken de tekst af. Sluit de activiteit af door een fragment Matilda voor te lezen. Vraag de leerlingen de hand omhoog te steken wanneer ze een tijdsprong horen.

Matilda is briljant. Ze is een gevoelig meisje, dat geweldig goed kan leren. Maar haar vader en moeder behandelen haar als een onderkruipsel, niet als een dochter. Ze vinden haar maar een lastig persoontje, dat ze dulden totdat ze haar het huis uit kunnen jagen naar een ander deel van het land, of

liever nog veel verder weg.

Mevrouw Fens, die de laatste paar weken geboeid naar haar had zitten kijken, kwam achter haar bureau vandaan en ging naar haar toe. 'Kan ik je helpen, Matilda?' vroeg ze. Ik weet niet wat ik nu moet lezen,' zei

Mathilda. 'Ik heb alle kinderboeken uit.'

'Je bedoelt dat je alle plaatjes hebt bekeken?'

'Ja, maar ik heb de woorden ook gelezen.'

Mevrouw Fens keek vanaf haar grote hoogte neer op Matilda en Matilda keek naar haar op. 'Sommige vond ik niks aan,' zei Matilda. 'Maar andere waren prachtig.'

De volgende middagen kon mevrouw Fens haar ogen nauwelijks afhouden van het kleine meisje dat daar uur na uur aan de andere kant van de zaal in de grote leunstoel

zat met het boek op haar schoot. Ze moest het wel op haar schoot laten liggen omdat het te zwaar was om.....

Publiceren

De verhalen van de leerlingen worden zichtbaar opgehangen. Dagelijks wordt een verhaal voorgelezen.

Groep 8 Les 3 werkblad

Bedenk een korte gebeurtenis.
Iets naars, engs, onverwachts,
vervelends.

Wat gebeurt er in korte tijd
allemaal?

Schrijf dat in trefwoorden in de
kolom hiernaast.

Mijn gebeurtenis is:

Dit gebeurt er allemaal:

Maak nu een sprongetje in
de tijd. Gebruik bijvoorbeeld
zinnetjes als: 'Een jaar later',
'enkele weken verder'.

Schrijf dan wat er nog te
zien, te merken is van de
gebeurtenis.

Ik gebruik het volgende zinnetje:

Dit zie je, merk je nog van de gebeurtenis:

Voorbeeld

Bedenk een korte gebeurtenis. Iets naars, engs, onverwachts, vervelends.

Wat gebeurt er in korte tijd allemaal?

Schrijf dat in steekwoorden in de kolom hiernaast.

Mijn gebeurtenis is: een ingestorte brug

Dit gebeurt er allemaal:

- Mensen kunnen niet meer naar de overkant.
- De stenen van de brug zakken in het water.
- De eendjes in het water schrikken zich een hoedje.
- De leuning van de brug zijn helemaal krom.
- De brug kraakt gevaarlijk: zal hij nog verder zakken?

Maak nu een sprongetje in de tijd. Gebruik bijvoorbeeld zinnen als: 'Een jaar later', 'enkele weken verder'.

Schrijf dan wat er nog te zien, te merken is van de gebeurtenis.

Ik gebruik het volgende zinnen: Na enkele maanden hard werken is de brug weer gerepareerd.

Dit zie je, merk je nog van de gebeurtenis:

- Nieuwe leuning
- Mooie nieuwe brug met nieuwe stenen.
- De burgemeester knipt het openingslint door.
- De fanfare speelt feestelijke muziek.
- De mensen zijn blij dat ze weer naar de andere kant kunnen.

Groep 8 Les 4

Een cliffhanger

Doel

Kinderen kunnen spanning opbouwen door op een verrassend moment het verhaal te stoppen en de lezer nieuwsgierig maken naar het vervolg: een cliffhanger.

Materialen en voorbereiding

- Videoclip 'Dropping'.
- Verhaal 'Op vakantie in Ierland' op digitale schoolbord
- Werkblad 8.4 voor ieder tweetal

Introductie

Grijp terug op wat de kinderen de vorige lessen geleerd hebben: de schrijfgereedschapskoffer wordt steeds meer gevuld. Zo leerden kinderen gedachten van hoofdpersonen te schrijven. Daarmee leer je ze beter kennen. Ze zochten naar metaforen waarmee ze de hoofdpersoon mooi konden beschrijven. En ze leerden tijdsprongetjes te maken, de tijd te vertragen en te versnellen. Vandaag leren ze vooral om spanning in een verhaal op te bouwen.

Lees het volgende stukje voor. De tekst staat geprojecteerd op het bord. Laat eventueel een plaatje zien van de indrukwekkende cliffs of Moher.

Erika was met haar ouders op vakantie. Nog nooit was ze eerder in Ierland geweest. Maar nu kon ze voor het eerst zelf zien hoe mooi dit land was. Gelukkig hield ze van flinke wandelingen, want in Ierland kon je prachtige wandelingen maken. Wandelingen langs meren, maar ook spannende bergwandelingen. Samen met haar ouders

had ze al mooie wandelingen gemaakt. Haar hond mocht dan altijd mee: Spike ging graag mee. Zo snel Spike in de gaten had dat er gewandeld ging worden, kwispelde hij met zijn staart en begon hij druk te blaffen. Hij liep dan al vaak naar de deur toe. Vandaag zouden we de klifrotsen van Moher bezoeken. Het was een eindje rijden. De

auto werd geparkeerd vlak bij de kust. Je kon de zee horen. Erika nam de hond aan de lijn. Ze stapte stevig door tot ze op een smal paadje aan de kust kwam. Links was een scheef weiland, rechts was een diepe afgrond steil naar beneden. Gelukkig had ze geen hoogtevrees, anders..... Plotseling struikelde Erika over een boomwortel. Oei...

Voor ze het wist lag ze met haar neus op de grond. Ze kon niet anders dan de lijn van Spike los laten. Ze zag nog dat Spike achter

een bochtje verdween. 'Spike, kom hier!', riep ze nog. Maar de hond was al verdwenen, alleen op de kliffen vlak naast de afgrond.

Ze hoorde een zielig blafje. Spike zou toch niet.....

Stel de volgende vraag:

In dit verhaal wordt spanning opgebouwd. Als het afgelopen is, ben je gewoon nieuwsgierig hoe het verder loopt. Welk zinnetje maakt je nieuwsgierig naar de afloop? (Met name de laatste zin roept spanning op, de zin is niet af, de schrijver vindt het te eng om op te schrijven wat ze vreest. Soms is iets NIET zeggen sterker dan het WEL te zeggen!)

Instructie

In verhalen is het een kunst om spanning op te bouwen. Wat helpt is dat je aan het eind van een stukje van je verhaal de lezer in onzekerheid laat. Hoe zou het verder gaan? Hoe loopt het af? Komt dat wel goed? Zo'n moment in een verhaal noem je een cliffhanger: de lezer kan gewoon niet wachten om verder te lezen!

Kijk met de leerlingen naar de videoclip 'Dropping'. Daarin legt de schrijver uit hoe zij spanning heeft gebruikt in het verhaal.

Groep 8 was op kamp. 's Avonds, het werd al een beetje donker, moesten we verzamelen in de kantine. 'Mooi', zei de meester. We gaan jullie zo meteen in groepen wegbrengen naar een onbekende plek. Je mag niet kijken waar je heen gaat, daarom worden jullie geblinddoekt. We nemen daarna de tijd op. De groep die het snelst weer terug is op de camping heeft gewonnen.' Spannend! Ik hield van droppings. Even later liepen we

in het donker met onze groep. Geen idee waar we waren. In de verte zagen we een huisje met een lichtje aan. 'Daar kunnen we vragen waar we zijn', zei Jarno. We liepen naar het huis. We deden een hek open en we klopten aan de deur. Het duurde even en toen ging de deur open. 'Wat moet dat zo laat aan de deur? Wegwezen! We houden niet van gespuis aan de deur.' 'Maar meneer, we willen alleen maar weten waar we zijn.'

'Zijn jullie soms een beetje doof? Bello!', riep de onvriendelijke man. Hard blaffend kwam van buiten een hondje op ons afgestormd. Zijn bek een eind open. We zetten het op een lopen. Nog een paar meter, dan waren we bij het hek. Jarno voelde de bek van de hond bij zijn voet. Hij voelde zijn hart te keer gaan. En net toen hij het hek open deed...

Stel de volgende vraag:

- Wat valt jullie op aan de laatste zin? (de zin is niet af, het is aan de lezer om het ergste te denken...).

Schrijftips

Als je straks aan de slag gaat met een spannend verhaal, denk dan aan het volgende:

- Probeer een cliffhanger te bedenken. Zorg dat de lezer nieuwsgierig is hoe het verder gaat.
- Bedenk aan het eind een vraagzin die niet af is!

Aan de slag

Kinderen gaan in tweetallen aan de slag met werkblad 8.4.

Licht vooraf toe wat de bedoeling is. Zodra het werkblad ingevuld is, kunnen leerlingen starten met hun kladversie.

Samen nadenken

Wanneer de verhalen in een afrondende fase zijn, krijgen tweetallen de volgende opdracht:

- Zoek de spannendste zin uit het verhaal op! Kunnen jullie hem nog spannender maken?
- Zoek samen of er een 'vraagzin die niet af is' aan het eind staat.

Afwerken

Vertel de leerlingen dat ze de volgende les verder kunnen werken aan de tekst.

Publiceren

Nog niet aan de orde.

Groep 8 Les 4 werkblad

Cliffhanger

Wat is het gevaarlijkste,
onverwachtste,
vreemdste wat er in het
verhaal gaat gebeuren?

Noem eens twee
gedachten die de
hoofdpersoon tijdens het
verhaal gaat krijgen.

Hoe heet je
hoofdpersoon.
Waar lijkt hij of zij op?
Kun je een metafoor
gebruiken?

Wat wordt je cliffhanger?

Je sluit het verhaal af
met een zin die niet af is.
Welke zal dat zijn?

Groep 8 Les 5

Show, don't tell!

Doel

Kinderen vertellen niet hoe een hoofdpersoon zich voelt, maar maken dat duidelijk door de beschrijving van de ruimte waarin deze zich bevindt: show, don't tell.

Materialen en voorbereiding

- Videoclip 'Rob is jarig'.
- Werkblad 8.5 voor ieder tweetal.
- Verhalen 'Jochem en het pokkenweer' en 'Rob is jarig' op digitale schoolbord.

Introductie

Vertel de leerlingen dat ze vandaag verder mogen werken aan hun verhaal met cliffhanger en open vraag. Maar ze krijgen nog een extra tip vandaag: ze leren hoe ze het gevoel van de hoofdpersoon kunnen oproepen: niet door dat expliciet te benoemen, maar meer door dat gevoel door de omgeving waarin de hoofdpersoon zich bevindt op te laten roepen.

Lees het volgende fragment voor: de tekst staat geprojecteerd op het bord.

'Het water drupt eentonig van de daken. Een beetje naargeestig weertje is het vandaag. Het begint al een beetje donker te worden. Het paard in de wei staat doorweekt in het weiland te soppen. De wind loeit langs het

huis. Af en toe waait er een stuk verwaald huisvuil over het erf. Een uil krast in een dode boom. Achter het raam van haar slaapkamer kijkt Jochem naar buiten. 'Wat een pokkenweer',

zegt hij tegen zichzelf. 'Bekijk het maar', hij kruipt in bed en trekt zijn dekens ver over zich heen.'

Stel na afloop de volgende vragen:

- In dit verhaal is Jochem de hoofdpersoon. Kun je woorden vinden waaruit je kunt afleiden hoe hij zich voelt? (Bekijk het maar...).
- Welke woorden en zinnen roepen een sfeer op waaruit blijkt dat Jochem zich niet zo prettig voelt? (water dat eentonig drupt, naargeestig weer, donker, doorweekt te soppen, wind loeit, uil krast, dode boom).

Instructie

Een verhaal wint aan kracht als je niet steeds uitspreekt hoe de hoofdpersoon zich voelt. Het is juist beter om dat gevoel te laten blijken. Een handige manier is daarbij de omgeving van de persoon zo te beschrijven dat deze past bij het gevoel van de hoofdpersoon.

Kijk samen met de leerlingen naar de videoclip over 'Rob is jarig'. Projecteer de tekst op het digibord.

Het was zeven uur. Rob lag nog te soezen in zijn bed. Het was vandaag zijn verjaardag. Hij zou 12 jaar worden. Het had best lang geduurd voordat hij gisteravond in slaap viel: Rob verheugde zich op de cadeaus

die hij zou krijgen en op zijn vriendjes die zouden komen. En natuurlijk zou de familie ook op bezoek komen. In de kamer stonden fleurige bloemen op tafel, mama had ze er gisteravond neergezet. De slingers waren

van links naar rechts in de kamer gespannen. Aan de stoel van Rob waren ballonnen geknoopt. Het zonnetje scheen door het raam naar binnen. In zijn bed deed Rob heel langzaam zijn ogen open.

Stel de volgende vragen:

- Aan welk woord kun je zien hoe Rob zich voelt? (verheugd).
- Welke dingen in de omgeving dragen bij aan dat verheugde gevoel? (fleurige bloemen, slingers van links naar rechts in de kamer, geknoopte ballonnen, het zonnetje schijnt).

Schrijftips

Als je straks verder schrijft aan je verhaal denk dan aan de cliffhanger en de eindzin. Maar probeer ook het gevoel van de hoofdpersoon te beschrijven door gebruik te maken van de omgeving.

Aan de slag

Leerlingen werken verder aan hun tekst.

Samen nadenken

Als de teksten een flink eind op streek zijn wordt aan tweetallen de volgende opdracht gegeven:

- Lees je verhaal aan je maatje voor.
- Probeer samen een woord te kiezen dat past bij het gevoel van de hoofdpersoon.
- Bedenk nu samen drie zinnen bij het verhaal waarin je het gevoel van de hoofdpersoon beschrijft door de omgeving te beschrijven. Gebruik daarvoor werkblad 8.5.

Afwerken

De leerlingen hebben nu een kladversie waarin zij een cliffhanger hebben verwerkt een niet volledige eindzin én waarin ze geprobeerd hebben de omgeving zo te beschrijven dat die het gevoel van de hoofdpersoon weerspiegelt.

Publiceren

Nog niet aan de orde.

Groep 8 Les 5 werkblad

Laat de omgeving spreken!

Lees elkaar het verhaal voor. Ga daarna op zoek naar het gevoel van de hoofdpersoon. Als je het gevoel hebt bepaald, bedenk dan samen drie zinnen bij het verhaal waarin de omgeving verradt hoe de hoofdpersoon zich voelt.

Tekst 1

Het gevoel van de hoofdpersoon is:

Schrijf de drie zinnen op die in het verhaal passen.

1.

2.

3.

Tekst 2

Het gevoel van de hoofdpersoon is:

Schrijf de drie zinnen op die in het verhaal passen.

1.

2.

3.

Groep 8 Les 6

Het is maar net hoe je het bekijkt

Doel

Kinderen kunnen verhalen schrijven waarin karakters vanuit verschillende perspectieven bekeken worden.

Materialen en voorbereiding

- Videoclip 'Rosan en het aardrijkskundeproefwerk'.
- Werkblad 8.6 voor ieder tweetal.
- Dobbelstenen en pionnen
- Verhalen 'Kas en zijn moeder' en 'Het aardrijkskundeproefwerk' op het digitale schoolbord.

Introductie

Vertel de leerlingen dat ze vandaag hun verhaal gaan afschrijven. In deze laatste les leren ze dat een hoofdpersoon niet 'goed' óf 'slecht' hoeft te zijn. Het ligt er maar net aan door wie zijn ogen naar de hoofdpersoon wordt gekeken.

Lees het volgende fragment: de tekst staat geprojecteerd op het digitale bord.

'Zet jij vandaag de container aan de weg?' Moeder ligt in de voorkamer op haar bed. Ze is net thuis van het ziekenhuis. Ze moet de komende tijd aansterken. Gelukkig helpt Kas haar. Hij is dol op zijn moeder en doet zijn best om haar waar het kan te helpen. 'De

container staat al aan de weg. Ik heb net de afwasmachine ook ingepakt. Zal ik eerst de boodschappen doen, of zal ik eerst een kopje thee voor je zetten?' 'Dat is lief', zegt moeder. 'Maar ik ga eerst even rusten. Misschien kun je beter even gaan spelen. Ik zie dat je

vriendjes op straat zijn. Volgens mij willen ze voetballen. Als ik dan mijn slaap uit heb, dan wil ik graag een kop thee.' Moeder waardeert het dat Kas zo attent is: je merkt dat hij waar het kan wil helpen. Kas pakt zijn jas en gaat naar buiten. Fijn dat zijn moeder het goed

vindt dat hij buiten gaat spelen. Een goed teken: langzaamaan wordt zijn moeder weer beter.

Op straat staan Bart en Jim al op hem te wachten. Ze schoppen de bal in de richting van Kas. Kas wipt de bal op en begint ingewikkelde schijnbewegingen te maken. Hij is best goed in voetbal! Even later staan

ze in een driehoek. Ze spelen elkaar de bal toe. Aan de overkant van de straat staat een buurvrouw achter het gordijn te kijken. 'Daar heb je die vervelende jongens weer. Altijd dat gevoetbal in mijn straat. Laat ze naar het voetbalveld gaan. Zo meteen trappen ze mijn viooltjes uit mijn tuin nog stuk.' Ze tikt op de ruit en maakt een wegwerpgebaar. Door

de ruit roept ze: 'Ga ergens anders de buurt onveilig maken.' Kas, Bart en Jim moeten er om lachen. Ze doen alsof ze terugzwaaien. De buurvrouw wordt boos: 'Respectloos! Ze houden me voor de gek. Ik zal die ouders een bellen en vertellen wat een vervelende onbeschofte kinderen ze hebben!'

Stel aansluitend de volgende vraag:

- In dit verhaal maak je kennis met Kas. Zijn moeder heeft een ander beeld van Kas dan de overbuurvrouw. Zoek de woorden en zinnen waarin je kunt lezen wat ze van Kas vinden.

Instructie

Kijk samen met de leerlingen naar de videoclip over het aardrijkskundeproefwerk dat Rosan moet maken. .

'Dat wordt flink oefenen. Rosan wil een goed cijfer voor haar aardrijkskundeproefwerk halen. Ze zit op het hoekje van haar bed en probeert van alle landen de hoofdsteden op te zeggen. Steeds controleert ze of ze alles goed heeft. Ze oefent zo lang, dat ze alles

uit haar hoofd kent. 's Avonds vraagt ze haar moeder haar te overhoren. En gelukkig: van alle landen kan ze de hoofdsteden zeggen. 'Fijn dat je zo serieus met je huiswerk bezig bent', zegt mamma. De volgende ochtend gaat Rosan naar school. Op het plein staat

haar vriendinnetje Maaïke. 'Ik ken alle landen en hoofdsteden', zegt Rosan. 'Meen je dat? Wat ben jij een uitslover. Wil je soms indruk maken op de meester?' Rosan kijkt verbaasd: dat had ze niet verwacht.'

Ook hier is sprake van verschillende waardering van de hoofdpersoon. Stel de leerlingen de volgende vraag:

- Wat vinden haar moeder en haar vriendin Maaïke van de ijver van Rosan?

Schrijftips

Als je straks verder schrijft aan je verhaal probeer dan aan het volgende te denken:

- Laat merken dat de hoofdpersoon door verschillende mensen in het verhaal anders wordt gewaardeerd.

Aan de slag

Leerlingen werken verder aan hun tekst. Zodra de tekst in concept vrijwel gereed is krijgen leerlingen in tweetallen de volgende opdracht.

Samen nadenken

- Wat vinden de mensen in het verhaal van de hoofdpersoon? Zet een kruisje voor de zinnen waarin je dat kunt lezen.
- Denken alle mensen hetzelfde over de hoofdpersoon? Probeer dan een of twee zinnen waardoor verschillende meningen over de hoofdpersoon ontstaan.

Afwerken

De verhalen worden in het net uitgewerkt. Als de verhalen klaar zijn bespreken de leerlingen in tweetallen hun verhaal met behulp van werkblad 8.6.

Ze lezen elkaar het verhaal voor en dobbelen dan om en om. Ze verplaatsen hun pion het aantal stappen in een richting naar keuze en beantwoorden de vraag van het vakje waarop ze komen. Aan het begin van het spel staan de pionnen in het middelste startvak.

Publiceren

De verhalen worden zichtbaar opgehangen. Dagelijks wordt een verhaal voorgelezen.

Groep 8 Les 6 werkblad

Dobbelspel

Wat is het probleem van de hoofdpersoon?	Aan wie doet de hoofdpersoon je denken? Op wie lijkt hij of zij?	Kun je eigenschappen van de hoofdpersoon noemen?	Welk woord uit het verhaal vind je het mooist?	Worden er sprongetjes in de tijd gemaakt?
Kun je tijdwoorden vinden?	In welke tijd is het verhaal geschreven: tegenwoordige of verleden?	Kun je een stukje vinden waarin de hoofdpersoon iets denkt?	Kun je het grappigste stukje vinden?	Kies een zin waarin staat hoe de hoofdpersoon zich voelt.
Welke bijvoeglijke naamwoorden vertellen iets over de hoofdpersoon?	Gebeurt er iets onverwachts in het verhaal?		Kun je plaatswoorden vinden?	Vind je de naam passen bij de hoofdpersoon?
Kun je een dialoog vinden?	Welke zin uit het verhaal vind je leuk?	Hoe loopt het verhaal af: een happy ending?	Komt er in het verhaal een herinnering of flash-back voor?	Als het een vervolgverhaal zou zijn: hoe zou het dan verder gaan?
Kun je het spannendste stukje vinden?	Wat vinden jullie van de titel van het verhaal?	Wat voor type is de hoofdpersoon?	Kun je een woord vervangen door een mooier woord?	Wie zou dit verhaal leuk vinden om te lezen?

OF IK OOI MOE WORD V
HET SCHRIJVEN
NEE IK KAN
ER TOCH BIJ BLIJVEN
ZITTEN

RIJVEN WIL ZEGGEN
ER STAPJE VOOR STAPJE
IK BUITEN JEZELF ONTSTAAT
JE VERTELT
AT JE BEDOELT

UW IDEEEN ZIJN UW IDEEEN NIET
ZIJ ZIJN DE VROUCHTEN VAN DE
BOEKEN PLANK AAN UW MUUR
ENDE TAAL WAARIN U LEEFT